

Bu Proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye'de Okullarda ocuk Katılımı

Durum Analizi

**Türkiye'de
Okullarda Çocuk
Katılımı**

Durum Analizi

Türkiye’de Okullarda Çocuk Katılımı: Durum Analizi

Yazarlar: Işık Tüzün - Yaprak Sarıışık

**İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi - Eğitim Reformu Girişimi
Demokratik Okullara Doğru Projesi Kitapları - No: 1**

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 497
Birinci Baskı İstanbul, Ocak 2015
ISBN: 978-605-399-373-5

© İstanbul Bilgi Üniversitesi

Yazışma Adresi: İnönü Cad.No: 6 34387 Kuştepe / İstanbul (0 212) 311 61 64 / 311 64 63
www.bilgiyay.com
e-posta: yayin@bilgiyay.com
Dağıtım: dagitim@bilgiyay.com

Yayına Hazırlayan: Gözde Durmuş, Işık Tüzün, Yaprak Sarıışık

Son Okuma: Ayşe Beyazova

Tasarım ve Uygulama: Pelin Telyak

Çizim: Oğuz Demir

Baskı & Cilt: ER-AY Basım Hiz. Tic. Ltd. Sti. Mas Sit. No: 87 Bağcılar 34204 İstanbul Türkiye

Proje Ekibi: Ayşe Beyazova, A. Zeynep Kılıç, Gözde Durmuş, H. Melda Akboğa, Işık Tüzün, Yaprak Sarıışık.

Katalog Bilgileri:

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data

İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama Bölümü Tarafından Kataloglanmıştır.
Tüzün, Işık.

Türkiye’de okullarda çocuk katılımı: durum analizi / Işık Tüzün, Yaprak Sarıışık.

pages : chart, illustrations ; cm.

Includes bibliographical references.

ISBN 978-605-399-373-5

1. Student participation in administration. 2. School management and organization. 3. Education --Research --Turkey. 4. Elementary school administration. 5. School improvement programs. 6. Student participation in curriculum planning. 7. Children’s rights --Turkey. I. Title. II. Sarıışık, Yaprak.

LB2822.T89 2015

Bu yayın Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti’nin yardımıyla hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinden yalnızca İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi ve Eğitim Reformu Girişimi sorumlu olup, herhangi bir şekilde AB ve Türkiye Cumhuriyeti’nin görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.

“Demokratik Okullara Doğru: Öğrencileri ve Okulları Güçlendiren Katılım Uygulamaları” Projesi

Proje, Türkiye’de demokratik okul kültürünün güçlenmesine katkıda bulunmak amacıyla 15 Ağustos 2013-14 Şubat 2015 tarihleri arasında, İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi tarafından, Eğitim Reformu Girişimi ortaklığında yürütüldü. Proje, başta çocuklar olmak üzere farklı paydaşların eğitim sürecine ve karar mekanizmalarına tam ve etkin katılımını sağlamayı kolaylaştırmayı amaçlıyor. Bu doğrultuda, “paydaşların demokratik vatandaşlık ve insan haklarına ilişkin bilgi, beceri ve olumlu tutum edinmelerini destekleyerek, birlikte ‘katılımcı okul’ uygulamaları geliştirme ve yaygınlaştırma” hedefini benimseyen projenin ana çıktıları şunlardır:

- Türkiye’de örgün eğitimde, çocukların okul düzeyinde karar mekanizmalarına katılımına ilişkin durumu değerlendiren durum analizi raporu,
- Durum analizi raporununun 10-15 yaş grubundaki çocuklara yönelik hazırlanan “çocuk versiyonu”,
- Türkiye’den ve dünyadan okullarda paydaşların karar mekanizmalarına etkin katılımına ilişkin örnekler derlemesi,
- Pilot okuldaki uygulamaların geliştirilmesini, uygulanmasını ve aynı zamanda etki analizi sonuçlarını anlatan kılavuz,
- Çocukların okullarda karar mekanizmalarına etkin katılımlarını destekleyen politika ve uygulama önerilerini içeren politika notu,
- Eğitim ortamlarında çocuk katılımını izleme ve geliştirme amacıyla hazırlanan göstergeler,
- Çocukların geliştirdiği ve pilot okuldaki uygulamanın çocukların gözüyle anlamını ve etkisini içeren belgesel.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ ÇOCUK ÇALIŞMALARI BİRİMİ (ÇOÇA) PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ

ÇOÇA, Türkiye’de çocuk haklarının yaşama geçmesi amacıyla 20 Kasım 2007’den beri çalışıyor. Bu amaca yönelik çalışmalarını, çocukların haklarını bilmesi ve kullanması ile çocuklarla beraber çalışan yetişkinlerin çocuk haklarını korumak için güçlenmesi hedefine odaklayan ÇOÇA, çalışma alanıyla ilgili araştırmalar yapıyor; bunlardan hareketle eğitim materyalleri ve modelleri geliştiriyor ve yaygınlaştırıyor; aynı zamanda çocukların seslerini duyuracakları araçlar geliştiriyor. ÇOÇA yaptığı çalışmalarla Türkiye’nin çocuk politikasının gelişimine katkı sağlamayı hedefliyor. Çalışmalarını Türkiye ve dünyada sivil toplumun gelişimine katkıda bulunmak için kurulan İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi’nin (STÇM) çatısı altında gerçekleştiriyor.

cocukcalismalari.bilgi.edu.tr

EĞİTİM REFORMU GİRİŞİMİ (ERG) PROJE ORTAĞI

Eğitim Reformu Girişimi (ERG) çalışmalarını iki öncelikli amaç doğrultusunda sürdürüyor. Bunlardan ilki, tüm çocukların hakları olan kaliteli eğitime erişimlerini güvence altına alacak ve Türkiye’nin insani, toplumsal ve ekonomik gelişimini üst düzeylere taşıyacak eğitim politikalarının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. ERG’nin katkıda bulunduğu diğer başlıca alan ise eğitime ilişkin katılımcı, saydam ve yenilikçi politika üretme süreçlerinin yaygınlaşmasıdır. 2003 yılında Sabancı Üniversitesi bünyesinde yaşama geçen ERG, bu amaçlara yönelik olarak araştırma, savunu ve eğitim çalışmalarını “herkes için kaliteli eğitim” vizyonu doğrultusunda sürdürüyor. ERG’nin eğitim süreç ve ortamlarında çocuk haklarının yaşama geçmesine dönük çeşitli projeleri ve yayınları bulunuyor.

erg.sabanciuniv.edu

İçindekiler

Sunuş	7
Özet	9
GİRİŞ	15
ÇOCUĞUN KATILIM HAKKI VE EĞİTİMDE ÇOCUK KATILIMI	19
Çocuğun katılım hakkı	21
Eğitim süreç ve ortamlarında çocuk katılımı	25
Okullarda çocuk katılımının sonuçları	28
TÜRKİYE'DE OKULLARDA ÇOCUK KATILIMINI ETKİLEYEBİLECEK GÜNCEL POLİTİKALAR VE UYGULAMALAR	31
Üst politika belgelerinde eğitim bağlamında çocuk katılımı	33
Milli Eğitim Bakanlığı'nın okullarda çocuk katılımıyla ilgili güncel girişimleri	41
TÜRKİYE'DE OKULLARDA BAŞLICA ÇOCUK KATILIMI ALANLARI, OLANAKLAR VE SINIRLILIKLAR	51
Kurullar, komisyonlar ve ekipler aracılığıyla katılım	53
Okul öğrenci meclisleri aracılığıyla katılım	65
Öğrenme-öğretme süreçlerinde katılım	75
Ders dışı etkinliklerde katılım	82
SONUÇ	89
Kaynaklar	93
Ekler	99

Kısaltmalar

AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	Birleşmiş Milletler
ÇHK	Çocuk Hakları Komitesi
ÇHS	Çocuk Haklarına dair Sözleşme
ÇOÇA	İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi
DOD	Demokratik Okullara Doğru: Öğrencileri ve Okulları Güçlendiren Katılım Uygulamaları Projesi
ERG	Eğitim Reformu Girişimi
İKS	İlköğretim Kurumları Standartları
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MSHUS	Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi
OAB	Okul Aile Birliği
OGYE	Okul Gelişim Yönetim Ekipleri
TEGV	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
TTKB	Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

Sunuş

Demokratik Okullara Doğru: Öğrencileri ve Okulları Güçlendiren Katılım Uygulamaları Projesi kapsamında hazırladığımız bu yayında, Türkiye’de çocukların katılım haklarının eğitim yaşamlarında, özellikle okullarında ne ölçüde yaşama geçtiğine ilişkin mevcut durumu ortaya koymayı hedefledik.

Türkiye’nin çocuk haklarına ilişkin taahhütleri, çocukların, yaşamlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri ve gelişimleri ile gelecekleri üzerinde benzersiz bir etkiye sahip olan okullarında, karar alma süreçlerine anlamlı biçimde katılabilmelerini gerektiriyor. Eğitim ortamlarında çocuğun görüşlerini özgürce ifade edebilmesi, görüşlerinin ciddiye alınması ve çocuğun kendini doğrudan etkileyen karar alma süreçlerine katılabilmesi, temel bir hak ve demokratik okulların sergilemesi gereken başlıca özellik. Dahası, öğrenci katılımının anlamlı biçimde yaşama geçebildiği okullarda, gerek öğrencilerin öğrenme ve gelişim düzeylerinde, gerekse okul ve sınıf düzeyinde olumlu sonuçlar gözlemleniyor. Yararlı bulacağınızı umduğumuz bu yayını hazırlarken de bu yaklaşımı temel aldık; Türkiye’deki tüm çocukların katılım haklarını en üst düzeyde kullanabilecekleri, öğrencilerin demokrasiyi okullarında deneyimleyerek öğrenecekleri, tüm okulların çocuk katılımının olumlu etkilerini yaşayacağı bir eğitim sisteminin gelişmesine katkıda bulunmak istedik. Bunun ilk adımı olarak, mevcut durumun daha iyi anlaşılabilmesi için *Türkiye’de Okullarda Çocuk Katılımı: Durum Analizi*’ni hazırladık.

Raporu hazırlarken pek çok farklı kaynağa başvurduk ve sınırlı sayıda da olsa eğitimciler ve uzmanlar ile öğrencilerin görüşlerini dinleme olanağı bulduk. Öncelikle, pilot okul olarak proje boyunca işbirliği yaptığımız Eyüp Merkez Ortaokulu öğrencileri, öğretmenleri ve yöneticilerine tüm paylaşımları ve katkıları için teşekkürü borç biliyoruz. Ayrıca, okullarını ziyaret ettiğimizde ve/veya Aralık 2013’te düzenlediğimiz çalışmaya katılarak görüşlerini bizlerle paylaşan Adıgüzel Şarman, Adnan Kocataş, Ahmet Sakartepe, Ayşen Köse Şirin, Birkan Burmalı, Burak Kaya, Caner Erkan, Çiğdem Feride Bay, Deniz Özdikmenli,

Ezgi Koman, Fatma Çetintaş, Fatma Güven , Feyza Eyikul, Gülşah Şeker, Hande Lazoğlu, Hüseyin Sökmen, İzzet Vural, Leyla Beksaç, Mehmet Ali Dombaycı, Merve Yeşilkaya, Muharrem Çetinkaya, Müge Ayan Ceyhan, Nezir Akyeşilmen, Onur Bekyürek, Serkan Gür ve Süleyman Aktaş'a değerli katkıları için teşekkür ediyoruz. Okul ziyaretleri sırasında bize vakit ayırdıkları ve deneyimlerini paylaştıkları için okul öğrenci meclisi üyesi ve/veya Demokrasi ve İnsan Hakları dersini alan Bahçelievler Dede Korkut Anadolu Lisesi öğrencileri, Mareşal Fevzi Çakmak Ortaokulu öğrenci meclisi sınıf temsilcileri ve Üsküdar Cumhuriyet Ticaret Meslek Lisesi öğrenci konseyi üyelerine de çok teşekkür ediyoruz. Bir başka çalışma vesilesiyle Haziran'da Van'da bir araya geldiğimiz ve durum analizi çalışmamızın ön bulguları üzerine görüş alışverişinde bulunduğumuz Van Kalecik İlkokulu, Vankulu Ortaokulu ve Van Atatürk Anadolu Lisesi'nden katılımcılara da teşekkür etmek isteriz. Son olarak, raporun çeşitli bölümlerini okuyarak değerli görüşlerini bizimle paylaşan Prof. Dr. İpek Gürkaynak'a katkılarından dolayı teşekkür eder; rapordaki yorumların ve varsa hataların sorumluluğunun tamamıyla ÇOÇA ve ERG'ye ait olduğunu belirtmek isteriz.

Bu raporun, çocuk katılımını eğitim bağlamında gündeme taşımaya ve Türkiye'deki güncel duruma ışık tutmaya katkıda bulunacağını, eğitim ve çocuk hakları alanlarındaki politikalar tasarlanır, uygulanır ve değerlendirilirken dikkate alınacağını umuyoruz.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi ve Eğitim Reformu Girişimi

Özet

Türkiye’de Okullarda Çocuk Katılımı: Durum Analizi, örgün eğitim sistemi bağlamında okul düzeyinde çocuk katılımına ilişkin mevcut durumu ortaya koymayı hedefliyor. Demokratik Okullara Doğru: Öğrencileri ve Okulları Güçlendiren Katılım Uygulamaları Projesi kapsamında hazırlanan bu durum analizi raporunun ilk bölümünde, çocuk katılımı ve eğitimdeki yerine ilişkin kavramsal çerçeve sunuluyor. İkinci bölümde, Türkiye’de eğitimde çocuk katılımını biçimlendiren politikalardan ve uygulamalardan örnekler verilerek genel yaklaşım aktarılıyor. Ardından, üçüncü bölümde, okullardaki başlıca katılım alanları, bu alanları belirleyen yapılar ve mekanizmalar ile bu alanlarda öne çıkan deneyimler paylaşılıyor. Raporun dördüncü ve son bölümünde ise, bahsi geçen katılım alanlarının sunduğu olanaklara ve sınırlılıklara ilişkin özet bir değerlendirme sunuluyor.

Çocuğun katılım hakkı ve eğitimde çocuk katılımı

Çocuk katılımı, çocukların görüşlerini serbestçe ifade etmeleri, bu görüşlerin ciddiye alınması ve tüm çocukların kendilerini ilgilendiren karar alma süreçlerinde etkin rol almaları olarak tanımlanabilir. Türkiye’nin de 20 yıldır tarafı olduğu Çocuk Haklarına dair Sözleşme (ÇHS), çocuğun kendini ilgilendiren kararlara katılımını güvence altına alır. Çocuğun katılım hakkı aynı zamanda, ÇHS’nin temel ilkelerinden biri olarak kabul edilir; sözleşme kapsamındaki tüm hakların uygulanışında çocuk katılımının dikkate alınması öngörülür.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin (ÇHK) yayımladığı 12 No’lu Genel Yorum, katılım hakkının kapsamını, taraf devletlerin bu hakkı güvenceye almak için yerine getirmesi gereken yükümlülükleri ve katılım süreçlerinde benimsenmesi gereken temel ilkeleri ortaya koyar. Genel Yorum 12’ye göre, gerçek anlamda çocuk katılımından bahsedebilmek için, ilgili süreçler saydam ve bilgilendirici, gönüllü, saygılı, ilgili, çocuk dostu, içermeci, eğitim ile desteklenmiş, güvenli ve risklere duyarlı ve hesapverebilir olmalıdır.

Çocuk katılımı, eğitim ve öğretim süreçlerinin her alanıyla yakından ilişkilidir. Gerek ülke düzeyinde veya yerel düzeyde eğitim politikalarının tasarlanmasında, gerekse okul düzeyinde okul kurallarının belirlenmesi, öğrenme-öğretme süreçleri, sosyal etkinliklerin planlanması gibi konularda öğrencilerin söz sahibi olması gerekir. ÇHK da, eğitime ilişkin tüm süreçlerde öğrencilerin ve ailelerinin katılımının sağlanması gerektiğini vurgular.¹

Eğitim ortamlarında çocuğun görüşlerini özgürce ifade edebilmesi, görüşlerinin ciddiye alınması ve çocuğun kendini doğrudan etkileyen karar alma süreçlerine katılabilmesi, temel bir hak olduğu gibi aynı zamanda eğitim süreçlerini ve ortamlarını olumlu yönde dönüştüren bir süreçtir. Öğrenci katılımının anlamlı biçimde yaşama geçebildiği okullarda, gerek öğrencilerin öğrenme ve gelişim düzeylerinde, gerekse okul ve sınıf düzeyinde olumlu sonuçlar gözlemlenir.²

Türkiye’de okullarda çocuk katılımını etkileyebilecek güncel politikalar ve uygulamalar

Türkiye’de eğitime ilişkin karar alma, politika geliştirme, sonuçları izleme ve değerlendirme süreçlerinde çocukların görüşlerinin alınması yasal güvence altında değildir; bu durum eğitim süreçlerinde ve ortamlarında çocukların katılım haklarının yaşama geçmesini güçleştiren temel bir etmendir. Yasalarla veya politikalarla ilgili karar süreçlerine çocukları dahil etmeye çalışan girişimlere çok seyrek rastlanır. ÇHK, Türkiye ile 2012’de paylaştığı gözlemlerinde bu eksikliklere dikkat çeker ve Türkiye’yi 12 No’lu Genel Yorum’u dikkate almaya çağırır.³

Türkiye yakın geçmişe kadar, genelde çocuk haklarına ve özelde çocuk katılımına ilişkin bütüncül bir strateji üretmemiştir. Aralık 2013 tarihli Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı, konuyu kapsamlı biçimde ele alan ilk strateji belgesidir. Belgede çocuk katılımına ilişkin mevcut durum tariflenirken sınırlı bir yaklaşım benimsendiği söylenebilir. Bu bölümde sadece ve çok kısaca çocuk katılımını desteklemesi beklenen çeşitli yapılara ve uygulamalara (çocuk ve gençlik dernekleri, çocuk hakları komiteleri, kent konseylerinin çocuk meclisleri ve okul meclisleri) değiniliyor ve kurumlar arasında eşgüdümün ve işbirliğinin geliştirilmesi gerektiği belirtiliyor. Diğer yandan, eylem planında eğitim sisteminde çocuk katılımıyla ilişkili önemli hedeflere ve faaliyetlere yer veriliyor. 2013-2017 yıllarını kapsaması planlanan strateji belgesinin eğitim süreçlerinde çocuk katılımını nasıl etkilediğini tartışmak için henüz çok erken olsa da, bu belge çocuğun katılım hakkının MEB ve diğer ilgili kamu kurumlarının gündemine taşınması için önemli bir araç olma potansiyeli taşıyor.

Eğitim sisteminin başlıca düzenleyicisi konumundaki MEB’in halen geçerli olan 2010-2014 Stratejik Planı’nda çocuk katılımıyla doğrudan ilişkilendirilebilecek tek hedef, “İlköğretim öğretim programlarında; öğrencilerde yerleşik bir demokrasi

1 ÇHK 2001; 2009.

2 Davies ve ark., 2006.

3 ÇHK, 2012.

kültürünün oluşturulması[na] (...) yönelik, etkinlikleri ve uygulamaları plan dönemi boyunca artırmak.” olarak ifade edilen 2.4 no’lu hedeftir. Ancak, bu hedef kapsamında öğrencilerin karar mekanizmalarına katılımına ilişkin hiçbir performans göstergesi bulunmuyor. Kullanılan “Yapılan etkinlik ve yararlanan öğrenci sayısı” ve “Okul meclisi seçiminde oy kullanan öğrencilerin oranı” göstergeleri, öğrencileri edilgen biçimde konumlandırıyor. Ayrıca, bu hedefe ve göstergelerine ilişkin yaşanan gelişmelere MEB’in son dönem faaliyet raporlarında, performans programlarında veya yıllık iş takvimlerinde yer verilmiyor. MEB’in bir sonraki stratejik planlama sürecine ilişkin belge de çocukların sürece katılımlarına ilişkin bir bilgi içermiyor.⁴ Stratejik plan hazırlamakla yükümlü kurumlarda (okullar, ilçe ve il milli eğitim müdürlükleri, MEB) planlama çalışmasından sorumlu kurullarda öğrencilerin temsil edilmesi öngörülüyor. Çocukların okul düzeyinde planları yönlendirme, geliştirme ya da değerlendirme rollerinin bulunmaması önemli bir eksiklik olarak öne çıkıyor. Dolayısıyla, gerek mevcut stratejik plan gerekse önümüzdeki planlama süreci değerlendirildiğinde, strateji düzeyinde MEB’in çocukların katılım haklarını öncelikleri arasına aldığını söylemek güçtür.

Bununla birlikte, MEB’in bazı güncel politikaları ve uygulamaları çocukların okullarda kendilerini ilgilendiren kararlara katılımını destekleyebilecek unsurlar barındırıyor. Örneğin, henüz etkin biçimde uygulamaya geçmemiş olsa da, İlköğretim Kurumları Standartları, okulların özdeğerlendirme ve gelişim planlama süreçlerinde çocukların görüşlerine temel dayanaklar arasında yer vermesi bakımından önemli bir girişimdir. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yürütülen Demokrasi Kuşağı: Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi de bu alanda önemli bir çalışmadır. Proje kapsamında demokratik yurttaşlık ve insan hakları konularına ilişkin yeni öğretim programları ve materyaller geliştiriliyor; okul yöneticilerine ve ilgili dersleri verecek öğretmenlere eğitimler sunuluyor; demokratik okul kültürünü yaygınlaştırmaya yönelik, pilot okullarla etkinlik temelli çalışmalar yürütülüyor. Bu etkinlikler, hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin ve okul müdürlerinin katılım süreçlerine hazırlanması ve güçlendirilmesi bakımından önemli bir fırsat oluşturuyor. Son olarak, Haziran 2014’te yürürlüğe giren Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumları Yöneticilerinin Görevlendirilmelerine İlişkin Yönetmelik okul müdürlerinin görev sürelerinin uzatılması kararına öğrenci meclisi başkanlarının da dahil olmasını öngörüyor. Söz konusu düzenleme, çocuk katılımının gereklerini yerine getirmekte yetersiz kalıyor ve çeşitli riskler barındırıyor.

Özetle, MEB’in bazı güncel uygulamaları okullarda çocuk katılımını destekleyebilecek fırsatlar sunuyor. Bununla birlikte, çalışmaların hazırlık ve uygulama süreçlerinde çocukları ve haklarını önceliklendiren bir yaklaşımın benimsenmediği görülüyor. Söz konusu uygulamaların çocuk katılımını destekleme potansiyelini tam anlamıyla yaşama geçirmek için, çocuk katılımı ilkelerinin tüm hazırlık, uygulama ve değerlendirme süreçlerinde dikkate alınması gerekiyor.

4 MEB SGB, 2013.

Türkiye’de okullarda başlıca çocuk katılımı alanları, olanaklar ve sınırlılıklar

Güncel bulgular, eğitim sisteminin öğrencilerin kendilerini ilgilendiren kararlara katılmalarını yeterince sağlayamadığına işaret ediyor. Okullarda öğrencilerin kendilerini ilgilendiren kararlara katılımıyla ilgili yapılara ve alanlara, bunların sundukları olanaklar ile sınırlılıklarına ve öğrencilerin deneyimlerine yakından bakmak önem taşıyor.

Bu bağlamda, öncelikle okul düzeyinde öğrenci katılımıyla ilişkilendirilen başlıca yapıları (kurullar, komisyonlar, ekipler ve okul meclisleri) ve bu yapıların öğrenci katılımına ne ölçüde hizmet ettiğini değerlendirmek gerekiyor. Okullarda, öğretmenlerin ve öğrencilerin katılımı çoğunlukla kurullar, komisyonlar vb. yapılar düzeyinde sağlanıyor. İlgili mevzuata göre, bu yapıların bir kısmında çocukların yer alması beklenmiyor, bazılarında çocuklar temsil ediliyor, bazıları ise öğrencilerden oluşuyor. Düzenlemeler çerçevesinde, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri, sosyal etkinlikler, disiplin, okulların stratejik planlama ve gelişim süreçlerinde, öğrenci görüşlerinin temsilciler aracılığıyla iletilmesi öngörülüyor. Müfredat kapsamındaki öğrenme-öğretme süreçlerine ilişkin çalışan yapılarda ise çocukların neredeyse tamamen dışarıda tutulduğu gözlemleniyor.

Mevzuatta öğrencilerin hangi alanlarda ve yapılarda rol alacağı belirlenmiş olsa da, okullarda yapılan görüşmelerin ve çeşitli saha çalışmalarının bulguları, bu yapılara öğrenci katılımının kağıt üzerinde kalabildiğine işaret ediyor. Bu durumun nedenleri arasında farklı etmenler göze çarpıyor. Bunlara örnek olarak, yetişkinlerin bu yapıları çocukların yaşlarına ve kapasitelerine uygun bulmaması; toplantı zamanlarının çocukların programına uygun biçimde belirlenmemesi ve çocukların halihazırda çok ders yükü ve sorumluluğu olması; çocukların katılımına gereksinim duyulmaması ve yapıların genel olarak işlevsiz bulunması sayılabilir.

Öğrenci meclisleri, öğrencilerin okullarda karar alma süreçlerine katılmalarının en önemli araçlarından birini oluşturuyor. Türkiye’de öğrenci meclislerinin kurgulanışında, ilgili mevzuatın ağırlıklı olarak seçimlere ve usullere odaklandığı göze çarpıyor. Okullardaki deneyimler ise, öğrenci meclislerinin çocukların kararlara katılmalarını sağlama açısından hem tasarım hem de uygulama boyutlarında yeterli olmadığına işaret ediyor. Meclislerin daha etkili olabilmesi için, okul yönetiminde tanımlı rollere sahip olması ve başta zaman ve mekan olmak üzere uygun olanaklarla donatılması gerekiyor. Ayrıca, meclislerin sınıf temsilcileri dışındaki öğrencilerin de katılmalarını kolaylaştıracak biçimde düzenlenmesi, ilgili tüm süreçlerin bilgilendirici, saydam, gönüllülük temelli ve çocuk dostu kılınması, okuldaki yetişkinlerin katılım süreçlerini destekleyecek tutumlara ve donanımına sahip olması önemli gereksinimler arasında öne çıkıyor.

Okullara ilişkin kararların alındığı yapılarda öğrenci üyelerin de bulunması bir fırsat olarak görülebilir; sistemin merkezîyetçi yapısına ve pek çok yetkinin müdürde toplanmasına rağmen bu yapılarda okula ilişkin kararlar alınıyor.

Ancak, öğrencilerin toplantılara katılarak çeşitli kurul, komisyon ve ekiplerde yer aldığı durumların bile çocuk katılımı ilkeleriyle uyumlu olduğunu söylemek güçtür. Süreçlere dahil edildikleri durumlarda dahi çocuklardan beklenen genel olarak yetişkinler ile aynı yöntemleri kullanmaları, “yetişkin gibi” katılmalarıdır. Yetişkinlerin kendi gereksinimleri doğrultusunda, çocukların görüşlerini ve gereksinimlerini dikkate almadan tasarladığı ve katılım alanlarını ve yöntemlerini belirlediği süreçlerde çocuk katılımının gerçekleşmesi olanaksızdır. Dolayısıyla, bu yapılar ve işleyişleri çocuk dostu kılınmadıkça ve çocuklar kararları etkileme gücüne sahip olmadıkça, bu yapılarda öğrenci temsilcisi bulunması okullarda çocuğun katılım hakkını yeterince destekleyemez.

Bu tür yapıların ötesinde, kendilerini ilgilendiren her türlü konuda çocuklar karar alma süreçlerinde önemli roller üstlenebilirler. Örneğin, öğrenme-öğretme süreçlerini en yakından deneyimleyen özneler olarak çocuklar, bu süreçlere ilişkin kararlarda da söz sahibi olmalıdır. Ancak Türkiye’deki mevcut uygulamalar ve deneyimler, öğrenme-öğretme süreçlerinin, eğitim alanında çocuk katılımının en sınırlı olduğu alanlardan biri olduğuna işaret ediyor. Merkezîyetçi bir yaklaşımın baskın olduğu, öğretim programları ve materyallerinin hazırlanma süreçlerinde, öğrencilerin yanı sıra, okullar, öğretmenler ve veliler de süreçlere yeterince dahil edilemiyor. Bu alanda, seçmeli dersler uygulaması, görece esnek bir alan olarak öne çıkıyor. Ancak öğrencileri merkeze alan bir uygulama olduğu öne sürülen seçmeli derslerin etkili bir biçimde yaşama geçemediği; eğitim sisteminin genel yapısı, okulların fiziksel koşulları, yetişkinlerin beklentileri ve tutumları gibi çeşitli nedenlerle öğrencilerin belirli dersleri seçmek zorunda bırakıldıkları gözlemleniyor.

Dersler dışında kalan alan (okulun fiziksel koşulları, sosyal etkinlikler vb.) okullara görece fazla esneklik sunuyor. Bu alanın mevcut durumda nasıl deneyimlendiğini değerlendirebilmek için, okul formaları/serbest kıyafet uygulaması ve sosyal etkinlikler incelenebilecek somut örnekler olarak öne çıkıyor. Okul formalarına ilişkin yönetmelikte Temmuz 2013’te yapılan değişiklik ile artık okullarda serbest kıyafet uygulamasına geçilebiliyor.⁵ Bu değişikliğe göre, okul velilerinin yarısından fazlasının talep ettiği durumlarda, okul yönetimi ve OAB’nin birlikte belirleyeceği okul kıyafeti veya kıyafetleri kullanılabilir. Bu örnekte, gerek düzenlemede gerekse düzenlemenin uygulamaya yansımalarında, öğrencilerin görüşlerine yer verilmediği, velilerin görüşlerinin esas alındığı görülüyor.

Okullarda sosyal etkinliklerin işleyişine bakıldığında, bu alanda okul düzeyinde temel karar alma mekanizması olan Sosyal Etkinlikler Kurulu’nda (SEK) öğrenci temsilcilerinin yer alması olumlu bir durum olarak öne çıkıyor. Ancak, okullardaki uygulamalar bu gibi yapıların kağıt üzerinde kalabildiğini, kurul üyeliğinin tek başına anlamlı katılıma yol açmadığını gösteriyor. Uygulamada, kararlar genellikle okulların koşulları ve kaynakları doğrultusunda okul idareleri tarafından veriliyor. Yalnızca SEK’in değil, sosyal etkinliklerin işleyişi de çoğu zaman kağıt üzerinde kalabiliyor. Uygulamaların yaşama geçme düzeyini ve niteliğini ise büyük ölçüde

⁵ Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul Öğrencilerinin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik.

öğretmenlerin donanımları ve bireysel çabalar belirliyor. Sonuç olarak, hem çocukların önem verdiği hem de okulların mevzuatta görece daha esnek bir uygulama alanına sahip oldukları ders dışı etkinlikler bağlamında, anlamlı bir katılım süreci yaratma potansiyelinin yaşama geçemediği gözlemleniyor.

Sonuç

Devletin bu konuda taahhütleri ile çeşitli hedefleri ve girişimleri bulunmasına rağmen Türkiye’de okullarda çocuğun katılım hakkının yaşama geçmesine dönük, uygun mekanizmalar ve yeterli kaynaklarla desteklenmiş bütüncül bir politikanın varlığından bahsetmek mümkün değildir. Bu durum kendini, katılım alanlarının sınırlılığının yanı sıra, çocuk katılımıyla ilişkilendiren süreçlerin çocukların görüşlerinden, ilgilerinden ve gereksinimlerinden bağımsız biçimde tasarlanmış olmasıyla da gösterir. Çocukların görüşlerini ifade etmesine olanak tanındığında, bunun çoğu zaman yetişkinlerin kendileri için uygun gördükleri yöntemler ve ortamlar aracılığıyla yapıldığı söylenebilir. Çocukların okullarında kendilerini ilgilendiren kararları etkileme gücüne sahip olmamaları ve katılım sürecinde, yaşları ve özellikleri ne olursa olsun her öğrencinin yer alamaması da temel sorun alanları arasındadır.

Bütüncül ve çocuk odaklı bir yaklaşımın eksikliğine ek olarak eğitim sisteminin güçlü merkeziyetçi yapısı ve çocukların görüşleri ile deneyimlerine değer verilmemesi, öğrencilerin neredeyse hiçbir alandaki kararları etkileyememesinin nedenleri arasında sayılabilir. Öte yandan, merkeziyetçi yapı ve yaklaşımlar çocukların eğitim politikalarına ve uygulamalarına ilişkin tartışmalara katılımını önemli ölçüde sınırlasa da, okullar belirli konularda çocuğun katılım hakkının yaşama geçmesini destekleyebilecek hareket alanlarına da sahiptir. Okulların sahip oldukları hareket alanının çoğu zaman yeterince kullanılamaması, okul çalışanlarının donanımı ve tutumlarıyla yakından ilişkilidir.

Çocukların, yaşamlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri ve gelişimleri ile gelecekteki üzerinde eşsiz bir etkiye sahip olan okullarında, kendilerine ilişkin alınan kararlara dönük görüşlerini ifade etmeleri ve bu görüşlerin etkili olması güvence altına alınmalıdır. Bu, her şeyden önce devletin temel bir yükümlülüğüdür ve çocukların tüm haklarının yaşama geçmesi için önemli bir gerekliliktir. Ayrıca, öğrenci katılımının okullarda daha nitelikli bir eğitim verilmesine ve okul yaşamının iyileştirilmesine katkıda bulunduğu da bilinmektedir. Okullarda çocukların katılım haklarını tam olarak kullanabilmeleri için gerek ulusal gerek okullar düzeyinde atılabilecek pek çok adım vardır ve bu süreçte ÇHK’nın genel yorumları, çocuk hakları üzerine çalışan ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerinin hazırladığı kaynaklar vb. yol gösterici pek çok araçtan yararlanılabilir. Okullarda, saydam ve bilgilendirici, gönüllü, saygılı, ilgili, çocuk dostu, içermeci, eğitim ile desteklenmiş, güvenli ve risklere duyarlı, hesapverebilir süreçler oluşturulması, Türkiye’de çocuk haklarının farklı alanlarda da yaşama geçmesini destekleyecektir.

GİRİŞ

Türkiye’de Okullarda Çocuk Katılımı: Durum Analizi, örgün eğitim sistemi bağlamında okul düzeyinde çocuk katılımına ilişkin mevcut durumu ortaya koymayı hedefliyor. Eğitime ilişkin süreçlerde tüm eğitim paydaşlarının katılımı önemlidir; ancak bu raporun konusunu, eğitim hakkının asıl özneleri olan çocukların katılımı oluşturuyor. Çocuk katılımı kapsamındaysa, çocukların karar alma süreçlerine katılımına odaklanılıyor. Başka bir deyişle, okulda katılımdan bahsedilirken çocukların okulda sosyal etkinliklere, öğrenme-öğretme süreçlerine katılımları değil; okuldaki her türlü konuda karar alma süreçlerine katılımları ele alınıyor. Raporun çocuk katılımına yaklaşımı, Türkiye’de 1995’te yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme (ÇHS) ile güvence altına alınan, çocuğun kendini ilgilendiren tüm konularda görüşlerini ifade etmesi ve bunların dikkate alınması hakkını dayanak alıyor. ÇHS ile güvence altına alınan ve aynı zamanda sözleşmenin temel ilkeleri arasında yer alan katılım hakkı, her çocuk için ve eğitim hakkının tüm bileşenleri bakımından geçerlidir. Ancak bu rapor, daha derinlikli bir analiz sunabilmek amacıyla, örgün ve resmi ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarındaki yapılara ve deneyimlere odaklanıyor.

Rapor hazırlanırken farklı kaynaklara ve yöntemlere başvuruldu. Öncelikle, çocuk katılımı ve çocuk katılımının eğitim süreçleriyle ilişkisi üzerine uluslararası standartlar, ulusal mevzuat, akademik alanyazın gözden geçirildi ve çeşitli okullar, sivil toplum örgütleri ve uluslararası kuruluşlar tarafından yürütülmüş çalışmalar incelendi. Bu incelemelere ek olarak, Demokrasi Kuşağı: Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Projesi’nin bazı pilot okullarının deneyimlerine başvuruldu; öğrenciler, öğretmenler ve okul müdürleri ile görüşmeler yapıldı. Masabaşı araştırması ve saha çalışmasının ön bulguları, Aralık 2013’te Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), sivil toplum, akademi ve okullardan temsilcilerin katılımıyla gerçekleştirilen Demokratik Okullara Doğru: Durum Analizi Çalıştayı’nda paydaşların görüşlerine

sunuldu ve tartışmaya açıldı. Rapor, bahsi geçen bu çalışmaların yanı sıra, Demokratik Okullara Doğru: Öğrencileri ve Okulları Güçlendiren Katılım Uygulamaları Projesi (DOD) pilot okulu olan Eyüp Merkez Ortaokulu öğrencileri ve öğretmenleriyle gerçekleştirilmiş atölye çalışmalarından da besleniyor. Olanaklar dahilinde okul paydaşlarıyla yapılan görüşmeler alandaki deneyimlere ilişkin önemli bilgiler sunsa da, raporun yazarları çocuk katılımını bir süreç olarak inceleyebilmek için daha derinlikli ve uzun soluklu çalışmalar gerektiğine, çalışmanın bu bakımdan gelişmeye açık olduğuna inanıyor.

Demokratik Okullara Doğru Projesi kapsamında hazırlanan bu durum analizi raporunun ilk bölümünde, çocuk katılımı ve eğitimdeki yerine ilişkin kavramsal çerçeve sunuluyor. İkinci bölümde, Türkiye’de eğitimde çocuk katılımını biçimlendiren bir dizi politikadan ve uygulamadan örnekler verilerek genel yaklaşım aktarılıyor. Ardından, üçüncü bölümde, okullardaki başlıca katılım alanları, bu alanları belirleyen yapılar ve mekanizmalar ile bu alanlarda öne çıkan deneyimler paylaşılıyor. Bu bölümde çocukların okulda alınan ve kendilerini ilgilendiren tüm karar süreçlerine katılımının incelenmediğini belirtmekte yarar vardır. Aslında çocuklar öğretim yöntemlerinden okul bütçesine, disiplin politikalarından müdürlerin ve öğretmenlerin işe alınmasına, okulun fiziksel yapısından okulun denetimine uzanan geniş bir çerçevede pek çok karar sürecinin parçası olabilirler. Ancak bu raporda, tüm bu alanları ayrıntılı biçimde ele almak mümkün olmadığından, çocuk katılımı mevcut sistemde çocuklara görece fazla katılım olanağı sağladığı düşünölen dört alan üzerinden değerlendiriliyor. Bu alanlar, 1) okullardaki kurullar, komisyonlar ve ekipler; 2) okul öğrenci meclisleri; 3) öğrenme-öğretme süreçleri ile 4) ders dışı etkinliklerdir. Raporun dördüncü ve son bölümündeyse, bahsi geçen katılım alanlarının sunduğu olanaklara ve sınırlılıklara ilişkin özet bir değerlendirme sunuluyor.

**ÇOCUĞUN
KATILIM HAKKI VE
EĞİTİMDE ÇOCUK
KATILIMI**

Bu bölümde, raporun odak noktasını oluşturan çocuk katılımı kavramının tanımlanması, gelecek bölümlerdeki değerlendirmelere temel oluşturan çerçevenin çizilmesi hedefleniyor. Bu amaçla öncelikle çocuk katılımına ilişkin kavramsal çerçeve sunuluyor; ÇHS'de güvence altına alınan haklardan biri olmanın yanı sıra her hakka eşlik etmesi gereken temel bir ilke olan çocuğun katılım hakkı tanımlanıyor. Ardından, ÇHK'nın Genel Yorum 12'de tariflediği çocuk katılımı ilkeleri -çocuk katılımı süreçlerinin saydam ve bilgilendirici, gönüllü, saygılı, ilgili, çocuk dostu, içermeci, eğitim ile desteklenmiş, güvenli ve risklere duyarlı ve hesapverebilir olması gerekliliği- açıklanıyor. Ek olarak, hangi durumların çocuk katılımı sayılamayacağına ve çocuk katılımının farklı düzeylerine dikkat çekiliyor.

Ardından çocuk katılımı eğitim bağlamında ele alınıyor; katılım hakkı ile eğitim hakkı arasındaki ilişki özellikle ÇHK Genel Yorumları temelinde paylaşılıyor. Bu bölümde son olarak, yurt dışında yapılmış bir dizi çalışmadan hareketle, okullarda çocuk katılımının olumlu sonuçları paylaşılıyor. Okullarda çocuk katılımının bireysel kazanımların yanı sıra sınıf ve okul düzeyinde olumlu etkileri olduğu görülüyor. Bu bölümde ayrıca, okullarda çocuk katılımıyla ilgili sıkça karşılaşılan olumsuz algılara ve tutumlara da atıfta bulunuluyor ve bunları aşmanın önemine değiniliyor.

Çocuğun Katılım Hakkı

“Taraflar Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanır.”

Çocuk Haklarına dair Sözleşme Madde 12

Çocuk katılımı, çocukların görüşlerini serbestçe ifade etmeleri, bu görüşlerin ciddiye alınması ve tüm çocukların kendilerini ilgilendiren karar alma süreçlerinde etkin rol almaları olarak tanımlanabilir. Türkiye'nin de 20 yıldır tarafı olduğu ÇHS, çocuğun kendini ilgilendiren kararlara katılımını güvence altına alır. Sözleşmenin yukarıda alıntılanan 12. maddesi, çocuğun katılım hakkının temelini oluşturur. Çocuk katılımı aynı zamanda, ÇHS'nin temel ilkeleri arasında yer alır. Dolayısıyla, sözleşme kapsamında güvence altına alınan tüm hakların uygulanışında çocuk katılımının dikkate alınması öngörülür. Sözleşmede bahsi geçen tüm diğer hakların yaşama geçebilmesi için, çocukların kendi fikirleri olan ve bu fikirleri özgürce ifade edebilen, kendilerini ilgilendiren kararlarda söz hakkına sahip bireyler olarak kabul edilmeleri gerekir.

12. maddenin yanı sıra, ÇHS'deki bir dizi hak katılım hakkı ile yakından ilişkilidir:

- Madde 5: Çocuğun gelişen kapasitesiyle kendi hakkını kullanması ve kendisinden sorumlu yetişkinlerin çocuk üzerindeki yönlendiriciliğini yavaş ve kademeli olarak çocuğa devretmesi
- Madde 13: İfade özgürlüğü
- Madde 14: Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü

- Madde 15: Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü
- Madde 16: Özel yaşama saygı
- Madde 17: Çocuğun gelişimini olumlu etkileyecek doğru, zamanında ve anlayabileceği biçimde hazırlanmış bilgi ve belgeye erişim hakkı

Çocuk katılımının anlamlı biçimde yaşama geçebilmesi için gözetilmesi gereken belirli temel ilkeler vardır. Bu ilkeler, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin (ÇHK) 2009'da yayımladığı Genel Yorum 12'de ayrıntılı olarak ele alınır. Öncelikle, çocukların kendilerini ilgilendiren tüm karar alma süreçlerine katılabilmeleri için, saydam bir biçimde ve anlayabilecekleri bir dil veya yöntem ile bilgilendirilmeleri gerekir. Ayrıca çocuklar, görüşlerinin nasıl yorumlandığına ve kullanıldığına ilişkin de bilgilendirilmeli; katılımlarının sonuçları nasıl etkilediği konusunda zamanında ve anlaşılır geribildirim alabilmelidirler.

Çocuklar görüşlerini ifade etme konusunda özgür bırakılmalı, katılım süreci tamamen gönüllü olmalıdır. Bununla birlikte, çocuklar görüşlerini paylaştıklarında, görüşleri saygıyla karşılanmalı; her türlü sosyoekonomik ve kültürel farklılığa duyarlı olunmalıdır. Önemle üzerinde durulması gereken bir konu da, katılım sürecinin içermeci olmasıdır. Dil, din, etnik köken, yaş, cinsiyet veya engel durumu vb. hiçbir fark gözetmeksizin tüm çocukların etkin bir biçimde katılımlarının sağlanması önemlidir. Özellikle toplumsal yaşamda halihazırda dezavantajlı konumda olan ve ayrımcılığa uğrayan çocukların görüşlerinin dinlenilmesi ve onların da anlamlı biçimde katılım sağlayabilmelerini kolaylaştıracak olanakların ve ortamların oluşturulması gerekir.

Çocukların katılımını sağlamaya yönelik süreçler, çocukların yaşamları ile ilgili, bilgi ve becerileriyle ilişkili biçimde tasarlanmalıdır. Ek olarak, kullanılan yöntemler ve ortamlar çocuk dostu olmalı, çocukların değişen yaş ve gelişen kapasitelerine göre uyarlanabilmelidir. Örneğin, etkinliklere ve toplantılara çocukların da davet edilmesi veya kurul, komisyon gibi yapılara çocuk üyelerin dahil edilmesi önemlidir. Ancak, bunlara çocukların göstermelik olarak dahil edilmediğinden emin olmak gerekir; çocuklara yaşlarına ve gelişen kapasitelerine uygun bilgilendirme ve destek sunulmadığı sürece, yetişkinlere yönelik hazırlanmış belgelerin ve yöntemlerin kullanıldığı toplantılar aracılığıyla çocuğun etkin katılım sağlaması beklenemez.

Ayrıca, katılım süreçlerinde, bilgi ve görüş paylaşımına bağlı ortaya çıkabilecek risklere karşı çocuğu koruyacak gerekli önlemler alınmalı, çocuklar için güvenli bir ortam oluşturulmalıdır. Son olarak, çocuk katılımının sağlanacağı süreçlerde, hem yetişkinler hem de çocuklar ortaklaşa etkin biçimde çalışabilmek için hazırlık ve desteğe gereksinim duyarlar; dolayısıyla katılım süreçlerinin eğitimle desteklenmesi önemlidir.

Çocuk katılımı ilkeleri⁶

Genel Yorum 12'ye göre, çocukların görüşlerinin alındığı ve çocukların katılımının sağlandığı tüm süreçler, aşağıdaki özelliklere sahip olmalıdır:

Saydam ve bilgilendirici - Çocuklara, görüşlerini özgürce ifade etme ve görüşlerinin dikkate alınması hakları ile katılım sürecinin kapsamı, amacı ve olası etkisine ilişkin, tam, erişilebilir, farklılıklara duyarlı ve yaşlarına uygun bilgi sunulmalı.

Gönüllü - Çocuklar görüşlerini ifade etmeye asla zorlanmamalı, katılımlarını her aşamada sona erdirebilecekleri konusunda bilgilendirilmeli.

Saygılı - Çocukların görüşleri saygıyla karşılanmalı, sosyoekonomik ve kültürel farklılıklara duyarlı olunmalı.

İlgili - Çocukların görüşlerinin alınacağı konular, çocuklarının yaşamları ile ilgili olmalı; çocuklara bilgi ve becerilerini kullanma olanağı verilmeli.

Çocuk dostu - Ortamlar ve yöntemler çocukların yaşlarına ve gelişen kapasitelerine göre uyarlanmalı.

İçermeci - Katılım içermeci olmalı, tüm çocukların eşit katılımı sağlanmalı; dezavantajlı grupların/bireylerin katılımını sağlayacak olanaklar geliştirilmeli.

Eğitim ile desteklenmiş - Yetişkinler ve çocuklar, birlikte ortaklaşa ve etkin biçimde çalışabilmek için hazırlanmalı, güçlendirilmeli.

Güvenli ve risklere duyarlı - Çocukların görüşlerini ifade etmeleriyle oluşabilecek risklerin azaltılması için gerekli önlemler alınmalı; çocuklar, gereksinim duyduklarında yardım için nereye gitmeleri gerektiği konusunda bilgilendirilmeli.

Hesap verebilir - Çocuklar, görüşlerinin nasıl yorumlandığına ve kullanıldığına ilişkin bilgilendirilmeli; katılımlarının elde edilen sonuçları nasıl etkilediği konusunda açık geribildirim alabilmeli.

Çocukların yeterli bilgilendirme olmadan görüşlerinin alınması veya göstermelik biçimde çeşitli etkinliklerde yer almaları gibi örnekler, çocuk katılımı olarak değerlendirilmez. Bununla birlikte, duruma ve bağlama bağlı olarak çocuk katılımı farklı düzeylerde gerçekleşebilir. Hart tarafından çocuk katılımına uyarlanmış olan katılım merdiveni, katılımın kapsamını ve farklı düzeylerini anlamlandırmak için yararlı olabilir.⁷ Bu merdivenin en alttaki üç basamağını oluşturan durumlar (manipülasyon, dekorasyon ve maskotluk) katılım kabul edilemez. Ancak dördüncü basamaktan itibaren gerçek anlamda katılım başlar. Katılım süreçlerinin kapsamı ve düzeyi, çocukların yaşları, ilgi ve istekleri doğrultusunda değişebilir.

⁶ ÇHK (2009) kaynağından derlenmiştir.

⁷ 1992.

Katılım Merdiveni⁸

Çocuklar başlatıyor, yetişkinler katılıyor

Süreci çocuklar başlatıyor, yetişkinlerden destek alıyorlar

Çocuklar başlatıyor ve yürütüyor

Süreci çocuklar başlatıyor ve yürütüyor

Yetişkinler başlatıyor, çocuklar katılıyor

Süreç yetişkinler tarafından başlatılıyor; ancak çocuklar karar mekanizmasında yer alıyor

Danışarak bilgilendirme

Yetişkinler tarafından yürütülen süreçlerde, çocuklara danışılıyor, çocukların görüşleri ciddiye alınıyor

Bilgilendirerek görevlendirme

Çocuklar bilgilendiriliyor, kendi istekleriyle katıldıkları süreçte anlamlı rollere sahip oluyorlar

Maskotluk

Çocuklara görünüşte söz hakkı veriliyor, ama görüşleri dikkate alınmıyor; göstermelik katılım sağlanıyor

Dekorasyon

Çocuklar çeşitli eylem veya etkinliklerde dekoratif unsurlar olarak dahil ediliyor

Manipülasyon

Çocuklar, görüşlerinin veya katılımlarının ne amaca hizmet ettiğini bilmiyorlar

Son olarak, çocuk katılımının tek seferlik, birbirinden bağımsız olaylardan oluşmadığını vurgulamak önemlidir. "Katılımın etkin ve anlamlı olması için, münferit, tek seferlik bir etkinlik olarak değil, bir süreç olarak anlaşılması gerekir."⁹ Çocuk katılımı, çocukları ilgilendiren her konuda, yukarıda özetlenen ilkeler doğrultusunda çocukların düzenli ve sürekli biçimde bilgilendirilmelerini ve görüşlerinin dikkate alınmasını sağlayan bir süreç olarak yaşama geçmelidir.

⁸ Hart, 1992.

⁹ ÇHK, 2009, p. 133.

Eğitim Süreci ve Ortamlarında Çocuk Katılımı

“Genç bireylere söz hakkı vermek, onlara bir lütufta bulunmak olarak algılanmamalıdır. Onların görüş ve katkıları, uzman görüşleri olarak ve eğitimde karar alma süreçlerine yapılan son derece değerli katkılar olarak değerlendirilmelidir.”

Davies ve ark., 2006, s. 42.

Çocuk katılımı, eğitim ve öğretim süreçlerinin her alanı ve aşamasıyla yakından ilişkilidir. Gerek ülke düzeyinde veya yerel düzeyde eğitim politikalarının tasarlanmasında, gerekse okul düzeyinde okul kurallarının belirlenmesi, öğrenme-öğretme süreçleri, sosyal etkinliklerin planlanması gibi alanlarda öğrencilerin söz sahibi olmaları gerekir.

ÇHK'nın yayımladığı “Eğitimin Amaçları” konulu Genel Yorum 1 ve “Çocuğun Katılım Hakkı” konulu Genel Yorum 12, çocuğun katılım hakkı ve eğitim arasındaki güçlü bağları ortaya koyar. Öncelikle, Komite'ye göre katılım hakkı ve eğitim hakkı, eğitime ilişkin tüm süreçlerde öğrencilerin ve ailelerinin katılımının sağlanmasını gerektirir. Genel Yorum 1'de çocuklar dahil tüm kilit paydaşların eğitim süreçlerine ülke düzeyinde katılımlarının sağlanmasının önemi vurgulanır.¹⁰ Genel Yorum 12'de, devletlerin yaygın ve enformel öğrenme imkanları, müfredatlar, öğretme yöntemleri, okul yapıları, standartlar, bütçeleme ve çocuk koruma sistemi de dahil olmak üzere eğitim politikasının her yönü ile ilgili olarak yerel ve ulusal düzeylerde çocuklara danışması gerektiği ifade edilir.¹¹

¹⁰ ÇHK, 2001.

¹¹ ÇHK, 2009.

Aynı zamanda, müfredatın çocuğun yaşamı, koşulları, ilgileri, becerileri ve gereksinimleriyle doğrudan ilgili olması gerektiği belirtilir.¹² Müfredatın çocuğun yaşamı ile doğrudan ilgili olması, çocuk katılımının “ilgili olma” ilkesi doğrultusunda önemli bir unsurdur. Aynı zamanda, çocuk haklarının müfredata dahil edilmesi gerekir; çocuğun görüşlerini serbestçe ifade edebilmesi için, çocuğun bilgiye erişimi ve haklarını öğrenmesi önem taşır.¹³

Okul düzeyine bakıldığında, okulların çocuk dostu ortamlar olması gerektiği ifade edilir. Genel Yorum 1’e göre, çocuğun okul yaşamına katılımı, okul toplulukları ve öğrenci konseylerinin oluşturulması, akran eğitimi ve akran danışmanlığı, çocukların disiplin kovuşturmalarına katılımı gibi süreç ve yöntemler, öğrenme sürecinin bir parçası haline getirilmelidir.¹⁴ Genel Yorum 12’de ise çocukların, okul politikalarının ve davranış kurallarının geliştirilmesine ilişkin görüşlerini özgürce ifade edebilecekleri, okullardaki kurul ve komisyon gibi yapılarda temsil edilmelerinin önemini altı çizilir.¹⁵

Okulda çocuk katılımı ne zaman olmaz?¹⁶

- “Öğrenciler öğretmenin bilgisiyle doldurulacak pasif alıcılar olarak kabul ediliyorsa
- Öğrencilerin bakış açıları, deneyimleri ya da bilgisi yetişkinlerin süzgecinden geçiriliyorsa
- Öğrenciler güçlendirilmeden ya da yetişkin desteği almadan çözemeyecekleri sorunlarla baş başa bırakılıyorsa
- Öğrencilerin yetişkin görüşlerini tekrarlamaları bekleniyorsa ya da herhangi bir yetkiye sahip olmadan komitelere dahil olmaları sağlanarak göstermelik katılım biçimleriyle öğrencilerin katkısı en aza indiriliyorsa
- Öğrencilerin katılımı sadece meclis ya da başka herhangi bir komite için başkan seçme süreciyle sınırlandırılıyorsa
- Öğrenciler, güvenli bir ortam sağlanmadan katılım göstermeye zorlanıyorsa”

Çocukların okullarına ilişkin karar alma süreçlerine katılımı, Türkiye dahil pek çok ülkenin gündeminde olan demokratik okul yönetimi ile demokratik yurttaşlık eğitiminin de vazgeçilmez birer bileşenidir. Demokratik okul yönetiminin sergilediği ve birbirini destekleyen unsurlar arasında, öğrencilerin resmi kurullar

12 ÇHK, 2001.

13 ÇHK, 2009.

14 ÇHK, 2001.

15 ÇHK, 2009.

16 ÇOÇA, 2013, s. 14.

ve/veya öğrenci meclisleri aracılığıyla güçlenmesi, aktif öğrenci katılımının teşvik edilmesi ve ödüllendirilmesi ve öğrencilerin görüşlerini okul gazeteleri ya da dergileri aracılığıyla yayımlamaya teşvik edilmesi de yer alır.¹⁷ Demokratik yurttaşlık eğitimi ise sadece öğretim programları ile derslerden ibaret görülmez ve okul yönetişimine öğrenci katılımıyla yakından ilişkilendirilir.¹⁸

Eğitim ortamlarında çocuğun görüşlerini özgürce ifade edebilmesi, görüşlerinin ciddiye alınması ve çocuğun kendini doğrudan etkileyen karar alma süreçlerine katılabilmesi, temel bir hak olduğu gibi aynı zamanda eğitim süreçlerini ve ortamlarını olumlu yönde dönüştüren bir süreçtir. Komite'nin de vurguladığı gibi, "Çocukların katılımı, sınıfta sosyal bir iklimin yaratılması için kaçınılmazdır. Bu iklim, çocuk merkezli ve etkileşimli öğrenim için ihtiyaç duyulan işbirliği ve karşılıklı desteği de harekete geçirir. Çocukların görüşlerinin dikkate alınması, ayrımcılığın ortadan kaldırılması, zorbalığın önlenmesi ve disiplin tedbirleri açısından özellikle önemlidir."¹⁹ Bir sonraki bölümde, çocuk katılımının okullardaki olumlu sonuçları ve etkileri daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

17 Bäckman ve Trafford, 2007.

18 Eurydice, 2012; Huddleston, 2007.

19 ÇHK, 2009, p. 109.

Okullarda Çocuk Katılımının Sonuçları

“Yetişkinler, çocuk katılımının çocuklarla iktidar paylaşımı gerektirdiğini; ancak bu paylaşımın anarşiyle veya saygının yitilmesiyle sonuçlanmayacağını öğrenmelidir. Genç bireyleri dinlemek ve onları ciddiye almak, çocukların gelişimini destekleyen, çocuk korumasını güçlendiren ve herkes için olumlu sonuçlar veren temel bir insan hakkıdır.”

Landsdown ve Karkara, 2006, s. 692.

Yetişkinlerin ve çocukların olumsuz algıları ve tutumları, çoğu zaman çocuk katılımının önündeki en temel engellerdendir. Yetişkinler, öğrencilerin okuldaki karar alma süreçlerinde daha etkin bir rol almaya hazır olmadığını ve yeterince sorumluluk almadıklarını dile getirirler. Öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerini yönetemeyeceklerine ilişkin bir algı ve güvensizlik hakimdir.²⁰ Çocuklar ise yetişkinler ile eşit konumda olmadıklarını, ciddiye alınmadıklarını ifade ederler ve okuldaki süreçlerde söz sahibi olmalarının olası olmadığını düşünürler. Okul yaşamlarındaki geçmiş deneyimleri ışığında, çabalarının etkisiz olduğunu düşünen çocuklar, karar alma süreçlerine katılım konusunda isteksiz ve inançsız tutumlar sergileyebilirler.

Okullardaki karar alma süreçlerine çocukları dahil etmek, yetişkinler tarafından üzerlerinde oluşan fazladan bir yük olarak görülebilir. Çocuk katılımı ilkesel olarak önemli görülse de, çocuk katılımı için yeterli vakit olmadığı/bulunamayacağı; eğitim-öğretim süreçlerinde daha öncelikli konular olduğu; bu tür çalışmaların akademik başarıyı ve okul düzenini olumsuz etkileyebileceği gibi önyargılara rastlanır.

²⁰ Bäckman ve Trafford, 2007.

Okulda çocuk katılımı olursa ne olur?²¹

- “Öğrenciler okulun iyileştirilmesi için yetişkinlerle birlikte çalışan ortaklar olur.
- Öğrenciler okulun karşı karşıya olduğu öğrenme ve eğitime ilişkin temel meselelere yönelik çözüm üretme konusunda yetkin ve yetki sahibi olur.
- Öğretmenler ve yöneticileri de kapsamak kaydıyla okullar, okulun gerçek sahibi olan öğrencilere karşı sorumlu hisseder.
- Okulun dönüştürülmesine ilişkin plan ve projelerde öğrenci-yetişkin ortaklıkları her zaman için başrolü oynar.”

Düşünülenin aksine, öğrenci katılımının anlamlı biçimde yaşama geçebildiği okullarda, gerek öğrencilerin öğrenme ve gelişimlerine ilişkin, gerekse okul ve sınıf düzeyinde olumlu sonuçlar gözlemlenir. Okullarda karar alma süreçlerine öğrenci katılımının somut etki ve sonuçlarına odaklanan 75 çalışmayı inceleyen kapsamlı bir alanyazın taraması, katılımın öğrenci, okul ve toplum düzeyindeki olumlu etkilerini aktarır.²² Çalışmanın temel bulguları şöyledir:

Her ne kadar doğrudan ve nedensel bir bağlantı kurulması güç olsa da, incelenen çalışmaların çoğu akademik başarı ve katılım arasında bir bağ olduğuna işaret eder.

- Demokratik okullarda öğrenciler daha mutlu ve öğrenme süreçlerinin kontrolünde hissediyorlar.
- Öğrenciler, öğretme süreçlerine geribildirim verdiklerinde, hem öğretmenler gelişiyorlar hem de öğrenciler öğrenme sürecine ilişkin farkındalık kazanıyorlar.
- Katılım, öğrencilerin iletişim ve öğrenme becerilerini güçlendiriyor.
- Başta yurttaşlık olmak üzere, çeşitli müfredat alanlarında öğrencilerin becerileri gelişiyor.

Öğrenciler sorumluluk aldıkça ve söz sahibi oldukça okullarını sahiplenirler; bunun sonucu olarak da özsaygıları ve özgüvenleri artar. Öğrencilerin kendilerine olan inançları ve özyeterlik algıları giderek güçlenir.

- Özellikle okul meclisi, sınıf temsilciliği gibi oluşumlarda rol alan öğrencilerin özgüvenlerindeki artış belirgin biçimde gözlemleniyor.
- Özel gereksinimli öğrencilerin kendilerine inançları güçleniyor, öğrenme süreçlerine katılımları artıyor.
- Öğrencilerin konuşma, birbirlerini dinleme, uzlaşma ve ekip çalışması gibi becerileri gelişiyor.
- Öğrenciler, okuldaki yapıları ve süreçleri etkileyebileceklerini fark ediyorlar ve yaşamlarına yön verme eğilimleri güçleniyor.

21 ÇOÇA, 2013, s. 14.

22 Davies ve ark., 2006.

Öğrencilerde görülen bireysel değişikliklerin yanı sıra, öğrenci katılımının sınıf ve okul düzeyinde olumlu sonuçları olduğu da görülür.

- Okul konseylerinde daha bilinçli kararlar alınıyor ve konseylerin okulun işleyişinde etkisi artıyor.
- Müfredat ve öğrenme-öğretme yöntemlerinin planlama süreçlerine öğrencilerin dahil olması, müfredat, değerlendirme ve pedagojinin iyileştirilmesine katkıda bulunuyor.
- Okul misyonunun belirlenmesi, okul gelişim planı, yeni binaların tasarımı, güvenlik, okul yemekleri gibi birçok konuda öğrenciler aktif biçimde rol alıyorlar.
- Öğrencilerin akran zorbalığı, akran desteği, öğrenci davranışları gibi konularda okul politikalarının oluşturulmasına katılmaları etkili oluyor.

Öğrenci katılımının ön planda olduğu bir okul düzenine geçiş başlangıçta zorlayıcı olabilese de, bunu deneyimleyen okulların hiçbirinde “ciddi bir felaket” yaşanmaması ve demokratik olmayan modellere ya da önceki düzene dönme isteği oluşmaması da çalışmada vurgulanan önemli noktalar; aksine, “öğrenci katılımının öğrencilere, okullara ve hatta bazı durumlarda topluma gözle görülür derecede yarar sağladığı yönünde fikir birliği olduğu görülmüştür.”²³

Sıralanan olumlu sonuçların en önemlilerinden biri, öğrencilerin özgüvenlerinin ve özyeterlik algılarının artması ve bunun sonucunda okuldaki yapıları ve süreçlerini etkileyebileceklerini fark etmeleridir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, öğrenciler mevcut okul düzeninden ve önceki deneyimlerinden hareketle, okulda söz sahibi olabileceklerine ilişkin inançlarını yitirebilirler. Öğrenci katılımını benimseyen okullarda, bu tür olumsuz algıları kırmak, öğrencilerin etkili olabildiklerini hissetmelerini sağlamak ve motivasyonlarını artırmak mümkün olacaktır. “Çocuklar, katılım aracılığıyla beceriler edinirler (...) kendilerine olan güvenleri artar. Böylelikle verimli bir döngü oluşur. Çocuklar daha çok katıldıkça, katkıları daha etkili olmaya başlar.”²⁴ Dolayısıyla, çocuk katılımını desteklemek, çocukların ve yetişkinlerin olumsuz önyargılarının aşıldığı olumlu bir döngünün oluşmasına olanak sağlayacaktır.

23 A.g.e., s. 4.

24 Landsdown, 2011.

**TÜRKİYE'DE OKULLARDA
ÇOCUK KATILIMINI
ETKİLEYEBİLECEK
GÜNCEL POLİTİKALAR
VE UYGULAMALAR**

Bu bölüm, raporun ilerleyen bölümlerinde okullardaki belirli katılım mekanizmalarına ve alanlarına odaklanmadan önce, çocuk katılımının örgün ilk ve ortaöğretim sisteminde genel olarak nasıl konumlandırıldığını ve okulların nasıl bir bağlamda hareket ettiğini ortaya koymayı amaçlıyor. Bu doğrultuda, Üst Politika Belgelerinde Eğitim Bağlamında Çocuk Katılımı başlığı altında, öncelikle Aralık 2013'te yayımlanan Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nın eğitimde çocuk katılımıyla ilgili sunduğu yol haritası paylaşılıyor. Belgede yer alan seçili hedeflerin ve faaliyetlerin eğitimde çocuk katılımıyla ilişkisi ve gerektirdikleri önlemler sunulduktan sonra, MEB stratejik planlarında çocuğun katılım hakkının ne ölçüde yer bulduğu tartışılıyor. Bu kapsamda, MEB'in 2010-2014 Stratejik Planı örnek veriliyor. Henüz yayımlanmayan ve 2015-2019 dönemi için hazırlanan stratejik planın ise hazırlık süreci ele alınıyor.

Ardından, eğitim sisteminin başlıca düzenleyicisi konumundaki MEB'in çocuk katılımına yaklaşımı, çeşitli politikalardan ve uygulamalardan örnekler temelinde değerlendiriliyor. MEB'in Okullarda Çocuk Katılımıyla ilgili Güncel Girişimleri başlıklı bölümde ele alınan üç çalışmadan ilki, okulların özdeğerlendirme ve gelişim süreçlerinde çocukların görüşlerini dikkate almasını sağlamayı hedefleyen İlköğretim Kurumları Standartları'dır (İKS). İkinci olarak ele alınan çalışma ise, okullara demokratik yönetim yaklaşımlarını ve uygulamalarını benimsemeye dönük destekler sunan Demokrasi Kuşağı Projesi'dir. Son olarak, oldukça güncel ve okulların yönetimiyle doğrudan ilişkili bir girişim ele alınıyor; okul yöneticilerin görev sürelerinin uzatılmasında öğrenci görüşlerinin dikkate alınmasını düzenleyen, Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumları Yöneticilerinin Görevlendirilmelerine İlişkin Yönetmelik ile düzenlenen süreç değerlendiriliyor.

Üst Politika Belgelerinde Eğitim Bağlamında Çocuk Katılımı

“Hükümet bir bütün olarak ve her kademe[sin]de çocuk haklarını geliştirme ve bu haklara saygı gösterilmesini sağlama kararlılığında ise, temelini Sözleşme’de bulan birleştirici, kapsamlı ve hakları temel alan bir ulusal strateji doğrultusunda çalışmalıdır. (...) Ayrıca, bu konular ulusal kalkınma planlaması ile ilişkilendirilmeli ve ulusal bütçeye dahil edilmelidir; aksi takdirde strateji, temel karar alma süreçleri dışında marjinal bir konumda kalabilir.”

Çocuk Hakları Komitesi’nin 5 No’lu Genel Yorumu, 2005, s. 8-9.

Eğitim süreç ve ortamlarında çocukların katılım haklarının yaşama geçmesini güçleştiren temel bir etmen, eğitime ilişkin karar alma/politika geliştirme/ sonuçları izleme ve değerlendirme süreçlerinde, yasal düzenlemelerden/ politikalarından/hizmetlerden etkilenen çocukların görüşlerinin alınmasının yasal güvence altında olmamasıdır. Ayrıca, Türkiye yakın geçmişe kadar, genelde çocuk haklarına ve özeldede çocuk katılımına ilişkin bütüncül bir strateji üretmemiştir. Çocukları yasalarla veya politikalarla ilgili karar süreçlerine dahil etmeye çalışan girişimlere çok seyrek rastlanır.²⁵ Bu eksikliklere ÇHK tarafından da dikkat çekilmiştir.

²⁵ Bu kapsamda sivil toplum ve kamu kurumları tarafından yeni anayasa hazırlıkları sürecinde gerçekleştirilen çeşitli çalışmalar incelenebilir. ÇOÇA ve Gündem: Çocuk! Derneği’nin kolaylaştırdığı bir girişim için bkz. <http://cocuklaranayasayapiyor.gundemcocuk.org/> Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın yürüttüğü bir çalışma için ise bkz. http://www.cocuk hizmetleri.gov.tr/upload/Node/10567/files/YENI_ANAYASADA_COÇUK_GORUSU_CALISTAYI_SONUC_RAPORU.pdf

ÇHK, Türkiye ile 2012’de paylaştığı gözlemlerinde,²⁶ ÇHS’nin 12. maddesine ilişkin, genel olarak bu hakkın yeterince uygulanmadığından duyduğu üzüntüyü belirtiyor ve Türkiye’yi 12 No’lu Genel Yorum’u dikkate almaya çağırıyor. Devletin il çocuk hakları komiteleri, çocuk forumları ve çocuk dostu şehirler gibi çabalarını takdir ettiğini belirten ÇHK, bu ortamlarda çocukların paylaştığı görüşlerin gerçekten dikkate alınıp alınmadığı konusunda kaygı duyduğunu da paylaşıyor. Aynı belgede ÇHK, çocuk haklarıyla ilgili ulusal bir strateji geliştirilmesini takdirle karşıladığını belirtiyor ve bu raporun gelecek bölümünde incelenen stratejinin hak temelli bir yaklaşımla güçlendirilmesi gerektiğine dikkat çekiyor.

Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı

Katılımı temel bir ilke ve hak olarak güvence altına alan ÇHS’yi 1995’te yürürlüğe koyan Türkiye’nin konuyu kapsamlı biçimde ele alan ilk strateji belgesi Aralık 2013 tarihli. 2013-2017 yıllarını kapsaması planlanan ve Yüksek Planlama Kurulu’nun 12 Aralık 2013’te kabul ettiği Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nın eğitim süreçlerinde çocuk katılımını nasıl etkilediğini tartışmak için henüz çok erkendir. Dolayısıyla bu bölümün odağında, stratejide çocuk katılımına ilişkin benimsenen adımlar ve bunların eğitim sistemine olası yansımaları yer alıyor.

Strateji belgesinde çocuk katılımına ilişkin mevcut durum tariflenirken sınırlı bir yaklaşım benimsendiği söylenebilir. Mevcut duruma ilişkin bölümde, sadece ve çok kısaca çocuk katılımını desteklemesi beklenen çeşitli yapılara/uygulamalara (çocuk ve gençlik dernekleri, çocuk hakları komiteleri, kent konseylerinin çocuk meclisleri ve okul meclisleri) değiniliyor ve kurumlar arasında eşgüdümün ve işbirliğinin geliştirilmesi gerektiği belirtiliyor. Diğer yandan, eylem planında eğitim sisteminde çocuk katılımıyla ilişkili önemli hedeflere ve faaliyetlere yer veriliyor. Çocuğun katılım hakkının 10. Kalkınma Planı’nda (2014-2018) öncelik verilen konular arasında yer almamış olması, bu stratejinin önemini bir kat daha artırıyor.²⁷

Strateji belgesinin dayanak aldığı değerler arasında “Çocuk görüşünün alınması (katılım) hakkı”na yer veriliyor. Bu değerleri korumak için benimsenen yaklaşımlar arasındaysa “Çocuğun kendi bakış açısıyla bakabileceği ve görüşlerini ifade edebileceği ortamlar oluşturmak” ve “Çocuğun kendisiyle ilgili konularda

26 Türkiye’de 1995 yılında yürürlüğe giren ÇHS’ye göre, taraf devletlerin sözleşmeyi onayladıktan iki yıl sonra ve ardından her beş yılda bir ÇHK’ya, sözleşme kapsamındaki haklara ilişkin aldığı önlemler ve ilerleme üzerine rapor sunması gerekir. ÇHK devletten bazı ek bilgiler talep edebilir ve sivil toplum örgütlerince hazırlanan bağımsız raporları da inceler. ÇHK, devlet temsilcilerinin de bulunduğu toplantıda raporu görüşür ve ardından alınan önlemleri ve ilerlemeyi değerlendirdiği ve taraf devlete önerilerini sunduğu sonuç gözlemleri belgesini yayımlar. Türkiye, ÇHK’ya ilk raporunu 1999’da, ikinci ve üçüncü raporlarını ise birleştirilmiş biçimde 2009’da sunmuştur. İlk rapora ait görüşmeler ve sonuç gözlemleri belgesi 2001, en güncel rapora ait görüşmeler ve sonuç gözlemleri belgesi ise 2012 tarihli. Tüm bu belgelere ulaşmak için bkz. <http://www.cocukhaklarizleme.org/kategori/cocuk-haklari-komitesi>

27 10. Kalkınma Planı’nda yer alan “Gençlerin sosyal hayatta ve karar alma mekanizmalarında daha aktif rol almaları sağlanacak, hareketlilik programları özellikle dezavantajlı gençlerin katılımını artıracak biçimde genişletilip çeşitlendirilecektir.” ifadesi gençlerin katılım hakkına atıfta bulunmakla birlikte, çocuk katılımını bütüncül bir biçimde ve 10. Kalkınma Planı hazırlıkları kapsamında çocuk ve gençlik konulu çalışma gruplarında tartışıldığı boyutlarıyla ele almaktan uzaktır.

görüşlerini bildirebilme ve karar süreçlerine katılımları için gerekli düzenlemeler[i] yapmak” da bulunuyor. Eğitim bağlamında çocuğun katılım hakkı çerçevesinde, ilgili hedef ve faaliyetler özellikle “1) Çocuğa saygı ve çocuk hakları kültürünü geliştirmek”, “2) Çocuk haklarına ilişkin karar süreçlerine bütün çocukların katılımını sağlamak”, “3) Çocuğun doğduğu, büyüdüğü ve yetiştiği ortamı korumak ve fiziksel çevreyi iyileştirmek” ve “4) Çocuk hakları kültürü çerçevesinde eğitim politika ve programları geliştirmek” stratejik amaçları altında ele alınıyor. Bu raporun kapsamıyla doğrudan ilgili olan hedefler ve faaliyetler, eğitim ortamlarına olası yansımalarıyla birlikte aşağıdaki tabloda sunuluyor.

Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi ve Eylem Planı’ndan Çocuk Katılımıyla ilgili Seçili Faaliyetler ve Eğitim Sistemine Yansımaları²⁸

Hedefler	Faaliyetler	Eğitim sistemiyle ilgili olası yansımaları
1.1.Tüm kurumlarda çocuk hakları kültürünün yerleştirilmesi	1.1.1. Tüm kurum ve kuruluşlarda çocuklarla ilgili idari ve yasal düzenlemeler gözden geçirilerek, çocuk haklarının ihlal edildiği tespit edilen mevzuat revize edilecektir.	Planda 2015 yılında tamamlanması öngörülen bu faaliyet, eğitimle ilgili mevzuatın tamamının çocuğun katılım hakkının gerçekleşmesini sağlayacak biçimde geliştirilmesini gerektiriyor.
	1.1.2. Çocuklara yönelik her türlü aşağılayıcı ve küçük düşürücü davranışların ve tüm şiddet türlerinin önlenmesine ve cezalandırılmasına yönelik gerekli yasal ve idari tedbirler alınacaktır.	Planda 2015 yılında tamamlanması öngörülen bu faaliyet, mevzuatın geneline ilişkin adımların yanı sıra, ÇHK’nın çocuk katılımı için başlıca alanlar arasında vurguladığı, eğitimde disiplin düzenlemelerinin kapsamlı bir analizini gerektiriyor.
1.2. “Çocuğa Saygı” kültürü temelinde eğitim programları geliştirilmesi ve uygulanması	1.2.1. Çocuklar için ve çocuklarla birlikte çalışan tüm meslek gruplarına yönelik, çocuk haklarına ilişkin eğitim programları geliştirilecek ve uygulanacaktır.	2014 yılı için planlanan bu faaliyet, MEB merkez ve taşra teşkilatı çalışanlarının, öğretmenler ve okul yöneticilerinin ve diğer okul çalışanlarının çocuk hakları eğitimlerinden yararlanması ve çocuk katılımının gerektirdiği donanımına sahip hale gelmesi anlamına geliyor.

28 Tablodaki hedefler ve faaliyetler sütunları belgenin 42-75. sayfaları arasında yer alan eylem planından alınmış; son sütun ise bu raporun yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Hedefler	Faaliyetler	Eğitim sistemiyle ilgili olası yansımaları
2.1. Toplumsal hayata çocukların etkin katılımını sağlamak	2.1.1. Çocuk dernekleri, çocuk meclisleri gibi çocuk katılımını sağlayan yapıların desteklenmesi için özellikle okullarda[,] var olan çocuk dernekleri vb. yapılar tanıtılacak, dernek üyelerinin kendi tanıtımlarını yapmaları için destekleyici ve teşvik edici uygulamalar geliştirilecektir.	Hedef yılı 2015 olan bu faaliyet, çocuk katılımını destekleyen her türlü yapının tanıtılması için okulların aktif olarak rol üstlenmesini gerektiriyor. Okulların bu konuda aktif rol oynayabilmesi için, ilgili düzenlemelerin (mevzuat, müfredat vb.) yapılmasının ve MEB merkez ve taşra teşkilatının destek (donanımlı insan kaynağı, materyal vb.) sunmasının gerekli olduğu öngörülebilir.
	2.1.2. Çocukların hizmet aldıkları tüm kurumlarda, kendilerini ilgilendiren her konuda karar alma sürecine katılımlarını sağlayacak mekanizmalar oluşturulacaktır.	2015 yılını hedef alan bu faaliyet, tüm eğitim kademelerindeki okullarda katılım mekanizmaları oluşturulmasını da içeriyor.
2.2. Türkiye Çocuk Meclisini kurmak	2.2.1. ASPB bünyesindeki çocuk hakları komiteleri, belediyeler bünyesindeki çocuk meclisleri vb. yapıların Türkiye Çocuk Meclisi çatısı altında işbirliği içinde çalışmalarını sağlamak üzere bu işbirliğinin altyapı ve kapsamını belirlemek için ilgili kurumların katılımıyla bir çalışma grubu oluşturulacaktır.	2016 yılında tamamlanması öngörülen bu faaliyetlerde konu edilen ilgili kurumlar arasında MEB de yer alıyor. Planda MEB'in rolüne ilişkin bir açıklama sunulmamakla birlikte, MEB'in, öğrenci meclisleri vb. yapıların okul dışındaki diğer çocuk örgütlenmeleriyle işbirliği yapmasına olanak yaratmak için rol üstlenmesi gerekeceği öne sürülebilir.
	2.2.2. Çocuk meclisinde, kurum bakımında olan, engelli, ailesi yanında kalan, sokakta çalıştırılanlar da dahil olmak üzere, il, ilçe ve köylerden toplumun tüm kesimlerinden çocukların katılımını sağlayan bir yapı oluşturulması yönünde gerekli düzenlemeler yapılacaktır.	
3.1. Çocuğun farklı kültür, din ve inançlara saygı kültürünün içinde yetişmesinin sağlanması	3.1.2. Eğitim sisteminde farklı inanç ve kültürlere saygı anlayışı esas alınacak; bilhassa seçmeli din derslerinde bu hususa önem verilecektir.	2014'te tamamlanması planlanan bu faaliyet, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile 2012-2013'te müfredata eklenen seçmeli din derslerinin hem müfredattaki konuları hem içerikleri bakımından çoğulculuk ve farklılıklara saygı perspektifinden incelenmesini; çocukların her türlü ayrımcılıktan uzak bir ortamda özgür iradeleriyle seçimler yapabilmelerini gerektiriyor.

Hedefler	Faaliyetler	Eğitim sistemiyle ilgili olası yansımaları
4.1. Eğitim ortamlarında çocuk hakları kültürünün yerleşmesi	4.1.1. İlgili mevzuat, okul müfredatı ve eğitim programları [Ç]ocuk [H]akları [S]özleşmesi doğrultusunda gözden geçirilecek ve çocuk hakları ihlali olduğu tespit edilen mevzuat revize edilecektir.	Faaliyet 1.1.1. ile paralel olarak mevzuatın geliştirilmesini öngören ve 2015'i hedef alan bu faaliyet, tüm eğitim kademelerindeki ders çizelgelerini ve öğretim programlarını ilgilendiriyor ve müfredat aracılığıyla çocuk katılımını desteklemek için önemli bir olanak sunuyor.
	4.1.3. Okullarda çocuklarla birlikte yapılan faaliyetlerde çocukların görüşlerine saygı ilkesini esas almak üzere gerekli idari düzenlemeler yapılacaktır.	Doğrudan çocukların katılım hakkını ilgilendiren ve 2014 yılında gerçekleşmesi öngörülen bu faaliyet, başta okul yönetimi ve öğrenme-öğretme süreçleri olmak üzere okulların işleyişinde köklü değişiklikler yapılmasını ve çocuklarla yetki ve güç paylaşımı öngören düzenlemeleri gündeme getirecektir.
4.4. Eğitimde her türlü şiddetin önlenmesi	4.4.1. Öğretmen ve idarecilere yönelik, çocuk hakları, çocuk gelişimi, çocuk ihmal ve istismarı, okul ve sınıf yönetimi, sorun çözme, çatışma yönetimi, arabuluculuk, iletişim becerileri, öfke kontrolü, olumlu disiplin yöntemleri gibi konularda beceri kazandıracak eğitim programları uygulanacaktır.	2014 yılında tamamlanması hedeflenen bu faaliyet, öğretmenlerin ve idarecilerin okullarında çocuk katılımını güçlendirmeye dönük daha istekli ve donanımlı kılınmaları için önemli bir fırsattır. Özellikle disiplin yöntemleri bakımından çocuk haklarıyla daha uyumlu uygulamaları destekleyebilir.
8.3. Çocukların doğru ve zararsız bilgiye erişimlerinin sağlanması	8.3.1. Çocuklara güvenli çevrimiçi oyun, eğlenme, bilgi edinme ve yaratıcılığı geliştirme alanı sağlama amacıyla resmi çocuk portalı oluşturularak, ülke çapında tanıtımı sağlanacaktır.	2015 yılında açılması planlanan bu portal, doğru ve güvenli bilgiye erişimi artırarak, çocukların hem eğitimde hem de gündelik yaşamda katılım haklarından yararlanmalarını destekleyebilir. Ayrıca portalın kendisi, çocukların eğitime ilişkin görüşlerini ifade edecekleri bir alan olarak kurgulanabilir.

Özetle, her ne kadar uygulanması gecikmiş olsa da, strateji belgesi ve eylem planı, çocuğun katılım hakkının MEB ve diğer ilgili kamu kurumlarının gündemine taşınması için önemli bir araçtır. Mevzuatın ve müfredatın çocuk hakları temelinde iyileştirilmesi, çocukların okullarda katılım haklarını kullanabilmeleri için mekanizmalar kurulması ve yetişkinlerin çocuk hakları konusunda daha donanımlı kılınmaları önemli birer ilk adım olacaktır. Bu süreçte, MEB'in hazırlıklarını sürdürdüğü 2015-2019 Stratejik Plan başta olmak üzere, eğitime yön vermesi beklenen tüm stratejilerin ve politikaların temel dayanaklarından birinin Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı olması beklenmelidir. Öte yandan, belgede göze çarpan bir eksikliğin uygulama sürecinde giderilmesi çok önemlidir; belgede ÇHK'nın ortaya koyduğu çocuk katılımı ilkelerine herhangi bir atfı yoktur. Gerek katılım hakkına gerek diğer haklara yönelik etkinliklerin amaçlarına ulaşabilmesi, ancak bu ilkelerin uygulama sürecinde eksiksiz biçimde benimsenmesiyle mümkün olabilir. Dahası, belgede yeterince yer bulmayan içermeci yaklaşımın da -diğer bir deyişle dışlanan veya dışlanmaya daha açık çocuk gruplarının (kız çocuklar, engelliler, birinci dili Türkçe olmayan çocuklar vb.) haklarına özel ilgi göstermenin- stratejinin uygulama ve izleme süreçlerinde önceliklendirilmesi gerekir.

MEB stratejik planlarında çocuk katılımı

MEB'in halen geçerli olan 2010-2014 Stratejik Planı'nda bu raporun konusuyla doğrudan ilişkilendirilebilecek tek hedef, "İlköğretim öğretim programlarında; öğrencilerde yerleşik bir demokrasi kültürünün oluşturulması[na] (...) yönelik, etkinlikleri ve uygulamaları plan dönemi boyunca artırmak." olarak ifade edilen 2.4 no'lu hedefdir. Bu hedefin performans göstergeleri ise, "Yapılan etkinlik ve yararlanan öğrenci sayısı" ile "Okul meclisi seçiminde oy kullanan öğrencilerin oranı"dır. Dolayısıyla öğrencilerin karar mekanizmalarına etkin katılımına ilişkin hiçbir gösterge oluşturulmamış; etkinlikten yararlanma ve oy verme gibi öğrencileri daha edilgen biçimde konumlandıran göstergeler oluşturulmuştur. Hedefin ve göstergelerinin sınırlılığından bağımsız olarak altı çizilmesi gereken bir durum, bu hedefe ve göstergelerine ilişkin yaşanan gelişmelere MEB'in son dönem faaliyet raporlarında hiç yer verilmemiş olmasıdır. Benzer biçimde, bu hedef ve göstergeler MEB'in performans programları ile yıllık iş takvimlerinde de yer bulmamıştır. Dolayısıyla, strateji düzeyinde MEB'in çocukların katılım haklarını öncelikleri arasına aldığı söylemek güçtür. Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi ve Eylem Planı'nın kabulüyle birlikte MEB'in 2015-2019 Stratejik Planı'nda bu durumun değişeceği beklenir. Diğer yandan, henüz yayımlanmamış olan planın hazırlık sürecinin bu öngörüyle uyumu zayıftır.

Gerek Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı, gerek MEB'e bağlı kurumlarca hazırlanacak stratejik planların Türkiye'de eğitimde çocuk katılımını güçlendirmesi, ancak faaliyetler tasarlanır, yürütülür ve değerlendirilirken çocukların görüşlerinin dikkate alınması ve çocuk katılımı ilkelerinin gözetilmesiyle mümkün kılınabilir. Çocukların sürece katılımlarına ilişkin bir bilgi içermeyen MEB 2015-2019 Stratejik Plan Hazırlık Programı'nda, stratejik plan

hazırlamakla yükümlü kurumlarda (okullar, ilçe ve il milli eğitim müdürlükleri, MEB) planlama çalışmasını yürütmesi beklenen ve çalışmaları izlemek ve yönlendirmekle sorumlu kurullarda öğrencilerin temsil edilmesi öngörülüyor. Çocukların okul düzeyinde planları yönlendirme, geliştirme ya da değerlendirme rollerinin bulunmaması önemli bir eksiklik. ÇHS'de güvence altına alınan haklar devletlerin çocuklara, eğitim politikasının her yönü ile ilgili olarak yerel ve ulusal düzeylerde danışmasını gerektirir. Stratejik plan süreciyle ilgili olarak saptanan bu eksiklik, sadece çocukların üst kurullarda ve/veya ekiplerde yer alıp almaması ile ilgili değildir. Çocuklar yetişkinlerle birlikte, ortamlar ve süreçler çocuk dostu kılınmak koşuluyla, aynı organlarda çalışabilirler; ancak aynı zamanda çocuklara kendi akranlarıyla bir arada, kendi seçtikleri yöntemlerle, kendi deneyimlerini ve görüşlerini en iyi biçimde ortaya koyacakları alanlar da sağlanmalıdır.

Okul özerkliği ve öğrenci katılımı

Türkiye'de eğitimin güçlü merkezîyetçi yapısı, hem uluslararası karşılaştırmalar hem de MEB ve eğitimin çeşitli paydaşları tarafından sıklıkla dikkat çekilen bir durumdur.²⁹ Oysa çocukların okul düzeyinde hangi karar süreçlerine katıldığının belirleyicilerinden biri, okulun hangi konularda karar alma yetkisine sahip olduğudur. Okullara karar yetkisi verilen alanlarda öğrencilerin de daha etkili rollere sahip olduğu, *Avrupa'da Yurttaşlık Eğitimi* adlı karşılaştırmalı çalışmada ulaşılan sonuçlar arasındadır.³⁰

Okul özerkliği bakımından Türkiye'nin OECD ülkelerine göre konumu

Kaynak tahsisi ile müfredat ve ölçme-değerlendirme alanlarında okul özerkliği bakımından Türkiye'nin OECD ülkelerine göre konumuna ilişkin, PISA 2009 ve 2012 kapsamında okul müdürlerinin görüşlerinden hareketle hazırlanan iki endekse başvurulabilir. Bunlardan ilki, öğretmenlerin

işe alınması ve işten çıkarılması; öğretmen başlangıç maaşlarının ve maaş artışlarının belirlenmesi; okul bütçesinin planlanması ve okul içinde bütçe tahsisiyle ilgili kararların hangi düzeyde alındığından hareketle hesaplanan kaynak tahsisi endeksidir. Bu endeks, Türkiye'nin okullara en az özerklik tanıyan ülkeler arasında olduğunu ve bunun yıllar içinde belirgin bir değişim göstermediğini ortaya koyar.³¹ Okulların müfredat ve ölçme-değerlendirme alanlarındaki özerklik düzeyine ilişkin hazırlanan ikinci endeks ise, öğrenci ölçme-değerlendirme politikalarının belirlenmesi; kullanılan ders kitaplarının seçimi; ders içeriğinin belirlenmesi ve programdaki derslere karar verilmesi konularında kararların kimler tarafından alındığına dayanır. 2009 ve 2012 endeks değerleri OECD ortalamasıyla karşılaştırıldığında, Türkiye yine okulların en düşük düzeyde özerkliğe sahip olduğu ülkeler arasındadır.³²

29 ERG, 2012a.

30 Eurydice, 2012.

31 OECD'ye (2010; 2013) göre Türkiye'nin kaynak tahsisi alanında okul özerkliği endeksi 2009'da -0,74 ve 2012'de -0,72'dir. Ortalama OECD endeksi ise 2009'da -0,06 ve 2012'de -0,05'tir.

32 OECD'ye (2010; 2013) göre Türkiye'nin müfredat ve ölçme-değerlendirme alanında okul özerkliği endeksi 2009'da -1,04 ve 2012'de -1,12'dir. Ortalama OECD endeksi ise 2009'da -0,06 ve 2012'de -0,04'tür.

Ek olarak, strateji hazırlık sürecinin tabandan yukarıya doğru işletilmediği gözlemleniyor. Bakanlık planının 10. Kalkınma Planı'nı; il milli eğitim müdürlükleri planlarının Bakanlık planını; ilçe milli eğitim müdürlükleri planlarının il milli eğitim müdürlükleri planlarını ve okulların da ilçe eğitim müdürlüklerinin planlarını takiben hazırlanması öngörülüyor. Diğer bir ifadeyle, yereldeki her birimin ve kurumun planlarını hiyerarşide bir üstte yer alan yapının çizdiği çerçevede hazırlaması gerekiyor. Bu durum çocukların, okulların ve yerel birimlerin önceliklerine alan tanınmasını zorlaştırıyor.

MEB 2015-2019 Stratejik Plan Hazırlık Programı'nda, planlara temel oluşturacak durum analizi çalışmalarının benzer bir hiyerarşi içinde ilerleyeceği belirtiliyor. Mevcut yöntem, eğitim hakkının öznesi olan çocuklar için yapılan çalışmaların çocukların deneyimlerinden ve görüşlerinden yeterince beslenmesini güçleştiriyor. Sonuç olarak, devletin orta vadede eğitim alanındaki önceliklerini ve izleyeceği politikaları ortaya koyan ve çocukları doğrudan ilgilendiren stratejik planın çocuk katılımı gözetilmeksizin hazırlanması Türkiye'nin çocuk haklarına ilişkin yükümlülükleri bakımından önemli bir sorun alanı oluşturuyor.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın Okullarda Çocuk Katılımıyla ilgili Güncel Girişimleri

“[Ö]ğrencilerin demokratik okul kültürü bağlamında en çok desteğe ve geliştirilmeye ihtiyaç duydukları alanın sınıfları ve okulları ile ilgili konularda yönetim ve karar mekanizmalarına katılım, inisiyatif ve sorumluluk alma konuları olduğu söylenebilir.”

*Ön Test Sonuçları Final Raporu: Demokratik Okul Kültürü,
Demokrasi Kuşağı Projesi, 2013.*

Raporun bu bölümünde, çocuk katılımının farklı boyutlarıyla ilgili olarak okullarda halihazırda yürüyen ya da yakın gelecekte yaşama geçecek olan üç çalışma örneği olarak değerlendiriliyor. Elbette, MEB'in çalışmaları arasında çocuk katılımıyla ilişkilendirilebilecek uygulamalar bu üç çalışmayla sınırlı değildir. Ancak, hem konunun farklı boyutlarına işaret etmeleri hem de güncellikleri nedeniyle bu üç girişime odaklanılıyor. Raporun konusuyla ilgili ilk akla gelen projeler arasında olan Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi ise gelecek bölümün konusunu oluşturduğundan bu bölümde tekrarlanmıyor.

İlköğretim Kurumları Standartları

“Aslında çocuklar, okulların gerçek sahibidirler. Kendileriyle ilgili sorunlarda, en isabetli çözümler, yine çocukların ve gençlerin kendilerince bulunabilir. Okulda gelişim düzeylerine uygun olarak kendi sorunlarıyla ilgili söz ve yetki sahibi olan öğrenci, çocuk; kendi öğrenme süreçlerine ve okuluna, bunun bir uzantısı olarak da, yetişkinlikte toplumsal sorunlara aktif şekilde sahip çıkacaktır.”

İlköğretim Kurumları Standartları Kılavuzu, 2012.

Ülke genelinde 2011’de uygulamaya geçen, ancak 2012’den bu yana revizyon sürecinde olan İKS, MEB ve UNICEF tarafından çocuk haklarına duyarlı, standartlara dayalı bir özdeğerlendirme aracı olarak kurgulanmıştır. İKS, henüz etkin bir biçimde uygulamaya geçmemiştir;³³ ancak okulların özdeğerlendirme ve gelişim planlama süreçlerinde çocukların görüşlerine temel dayanaklar arasında yer vermesi bakımından önemli bir girişimdir.

İKS ile okulların, belirli standartlar temelinde mevcut durum göstergeleri, performans göstergeleri ve algıya dayalı göstergeler aracılığıyla gelişme alanlarını saptaması ve bunlar üzerine çalışması amaçlanıyor.³⁴ Şubat 2014 itibarıyla İKS’deki üç temel standart alanı, “Eğitim Yönetimi”, “Öğrenme-Öğretim Süreçleri” ve “Destek Hizmetler”dir. 1.1.6. no’lu alt standart doğrudan çocukların okul yönetimine katılmalarına odaklanıyor. Diğer pek çok standardın da içerik bakımından çocuk katılımıyla ilişkili olduğu ve/veya çocukların görüşleri doğrultusunda ilgili durumun saptanmasının ve geliştirilmesinin hedeflendiği görülüyor.

“Çocukların Okul Yönetimine Katılımı” başlıklı 1.1.6 no’lu standart İKS’de şöyle açıklanıyor: “Çocukların okul yönetim sürecine etkin katılımı ile görüş ve eleştirilerini açıklamaları için olanaklar vardır ve bunlar çocuklar tarafından aktif olarak kullanılmaktadır.” Bu alt standart aynı zamanda, İKS’de “Demokratik Okul İklimi” olarak ifade edilen bir “örtük standart alanı”nın da bileşenleri arasındadır. Bu alt standardın belirli bir okulda yaşama geçmesi için okul yönetiminin yapılması gerekenler şöyle özetleniyor:

Öğrenci meclisi ve öğrenci temsilciliği ve diğer idari kurul ve komisyonları ile çocukların talepleri, eleştiri ve görüşlerini almaya yönelik dilek kutusu mekanizmalarının aktif ve etkin olarak işletilmesi; bu mekanizmalarda alınan kararların, okul yönetimi tarafından uygulanması; bunların sonuçları hakkında çocuklara geribildirim verilmesi ve okul gelişimi açısından yararlarının ortaya konması; okulda çocuklar için yönetime katılım olanaklarının artırılması.³⁵

33 İKS ilk olarak sadeleştirme amaçlı bir revizyon sürecine girdiğinden, ardından da ilköğretim okullarının ilkokul ve ortaokul olarak ayrılması dolayısıyla yapılması gerekli değişiklikler nedeniyle henüz yaygın biçimde uygulamaya sokulamamıştır.

34 MEB ve UNICEF tarafından Mart 2012’de yayımlanan kılavuzdan (<http://egirdir.meb.gov.tr/dosyalar/iks/IKS%20KILAVUZ.pdf>) İKS’nin geliştirme ve uygulama süreçlerine ilişkin ayrıntılara erişilebilir. İKS uygulama çalışmalarına ilişkin bir değerlendirme için ise bkz. ERG (2012a).

35 Saldıroğlu ve ark., 2012.

İKS'de Yer Alan "Çocukların Okul Yönetimine Katılımı" Alt Standart Alanına ait Mevcut Durum ve Performans Göstergeleri

MEVCUT DURUM GÖSTERGELERİ		
	EVET	HAYIR
Okul Öğrenci Meclisi vardır.		
Okul Öğrenci Meclisi karar tutanakları vardır.		
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yürütme Komisyonu'nda okul öğrenci temsilcisi vardır.		
Şube Öğretmenler Kurulu'nda öğrenci temsilcisi vardır.		
Çocuklar için dilek ve önerilerini iletebilecekleri olanaklar (dilek kutusu, e-posta adresi, web sayfasında iletişim kısmı vb.) vardır.		
Okulda dilek ve önerilere verilen cevapların kayıtları vardır.		
Dilek ve önerilerin en az haftada bir kez değerlendirildiğine ilişkin kayıtlar vardır.		
Çocuklarla birlikte belirlenmiş sınıf/okul kuralları vardır.		
Çocuklarla birlikte belirlenmiş pansiyon kuralları vardır.		
Eğitim-öğretim yılı içinde yapılan Okul Öğrenci Meclisi toplantılarının sayısı		
Eğitim-öğretim yılı içinde okulda tutanağa geçen toplam dilek ve öneri sayısı		
Eğitim-öğretim yılı içinde okulda dilek ve önerilere verilen toplam cevap sayısı		
PERFORMANS GÖSTERGELERİ		
		Ölçüt
1	Okul öğrenci meclisi toplanma sıklığı	(Yılda 4)
2	Okulda cevap verilen dilek ve öneri sayısının tutanağa geçen toplam dilek ve öneri sayısına oranı	% 100
3	Çocukların okul yönetimine katılımı ile ilgili mevcut durum göstergelerinin gerçekleşme oranı	% 100

Göstergelerin sadece belirli mekanizmaların mevcudiyetiyle ilişkili olmayıp işleyişe dair içerik de taşıması, örneğin öğrenci meclislerinin karar tutanaklarının olup olmadığının ve çocukların dilek ve önerilerin düzenli yanıtlanıp yanıtlanmadığının sorgulanması olumlu bir eğilimdir. Belirlenen göstergelerin tamamı okullarda çocuk katılımını destekleyici unsurlarla ilişkilidir. Öte yandan, bu göstergelerin teşvik ettiği uygulamaların çocuk katılımını güvence altına almakta tek başlarına yetersiz kalacağı öne sürülebilir.

İKS'nin önemli özelliklerinden biri, belirli bir standarda ilişkin durum saptanırken okulun farklı paydaşlarının (öğrenci, veli, öğretmen, yönetici) algılarının da dikkate alınmasını teşvik etmesidir. Her alt standarda mevcut durum ve performans göstergelerinin yanı sıra farklı paydaş gruplarının yanıtlaması beklenen sorular da eşlik ediyor. Kimi alt standartlara ilişkin dört gruba yönelik sorular bulunurken kimisinde de iki ya da üç farklı grubun algılarına başvuruluyor. Standart alanlarının önemli bir bölümüne ilişkin değerlendirme sürecinde çocukların da görüşlerinin alınması planlanıyor.³⁶ Örneğin, "Çocukların Okul Yönetimine Katılımı" alt standardına ilişkin öğrenci nüfusundan seçilecek bir örneklemin aşağıdaki ifadelere katılıp katılmadıklarını belirtmesi bekleniyor.

	EVET	HAYIR	FİKRİM YOK
Okulumuzla ilgili alınacak kararlarda görüşlerimizi belirtmemiz için çalışmalar yapılır.			
Bu çalışmalar sürekli yapılır.			
Yapılan bu çalışmalarda okulumuzla ilgili alınacak kararlarda görüş ve önerilerimiz alınmaktadır.			
Görüş ve önerilerimizin alınması için yapılan bu çalışmalar ihtiyaçlarımızın karşılanmasında ve okulu sevmemizde yararlı olur.			

Çocukların görüşlerini öğrenmek için geliştirilen bu araçların iyileştirilmesi gerekir. Örneğin, yukarıda sunulan örnekte, katılımın temel unsurlarından olan hazırlık ve geribildirim süreçlerine ilişkin algılara yer verilmiyor. Ayrıca çeşitli formlarda yer alan ifadeler oldukça soyuttur; bu ifadelerin somut ifadelerle genişletilmesi ve yaş düzeyine göre uyarlanması çocukların bu araçları daha rahat kullanabilmeleri ve sonuçların daha sağlıklı olması için önemlidir.

Özetle, İKS'nin uygulama süreçleri iyileştirilerek, tüm unsurlarıyla, tüm okullarda yaşama geçmesi ve okul gelişim planlarının bu doğrultuda hazırlanması ve değerlendirilmesi, çocukların okul yaşamlarına ilişkin kararlara katılımını olumlu yönde etkileme potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte, öğrencilerden görüş alma yöntemi ve araçlarına ilişkin çocukların deneyimlerinin yakından izlenmesi ve bu yöntemlerin, araçların ve ilgili göstergelerin çocukların aktif rol oynayacağı süreçlerde gözden geçirilmesi temel bir gereksinimdir. Ayrıca, gönüllü her çocuğun görüşlerinin sürece nasıl dahil edileceğine ilişkin yöntemler belirlenmesi ve çocukların, sonuçların yorumlanması, gelişimin planlanması ve uygulanması süreçlerine en etkin biçimde nasıl dahil olabileceklerinin düşünülmesi gerekir.

³⁶ Ek 1'de hangi alt standartlara ilişkin durum saptanırken çocukların görüşlerinin sorulduğu ve hangilerine ilişkin sorulmadığı bilgisi yer alıyor.

Demokrasi Kuşağı: Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi

İlk bölümde vurgulandığı üzere, hem yetişkinlerin hem de çocukların katılım süreçlerine hazırlanması çok önemlidir. Kaldı ki ÇHK'nın Türkiye'ye önerileri arasında, ÇHS ve ek protokollerine okul müfredatında yer verilmesi ve ilgili meslek mensuplarının farkındalığını artırıcı çabalara devam edilmesi de yer almıştır.³⁷ Bu kapsamda, çocukların gereksinim duyabilecekleri çeşitli bilgi, beceri ve tutumları edinmeleri açısından okullardaki yurttaşlık eğitimi uygulamaları yararlı birer araç olabilir. Öğrencilerin donanımlı kılınmasının olmazsa olmazı ise öğretmenler ve yöneticiler başta olmak üzere okul ve çevresindeki yetişkinlerin de öğrencileri destekleyebilecek donanıma sahip olmasıdır. Bu açılarından, son dönem MEB çalışmaları arasında öne çıkan Demokrasi Kuşağı: Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi, hem bireyler düzeyinde (öğrenciler, öğretmenler ve yöneticiler) hem de okul düzeyinde değişime yönelik hedefler ve etkinliklere sahiptir.³⁸

Başlıca amacı "ilk ve orta dereceli okullarda demokratik bir okul kültürü oluşturulması ve yaygınlaştırılması" olarak ifade edilen Demokrasi Kuşağı Projesi, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) tarafından, Avrupa Konseyi'nin teknik desteği ve Avrupa Birliği'nin mali desteğiyle sürdürülüyor.³⁹ Projenin etkin rol oynadığı bir alan, demokratik yurttaşlık ve insan hakları konularına ilişkin yeni öğretim programları ve materyaller geliştirilmesi ile yöneticiler ve ilgili dersleri verecek öğretmenlere eğitimler sunulmasıdır.

Mevcut durumda, Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi 8. sınıf öğrencilerine zorunlu olarak sunulurken,⁴⁰ lise öğrencileri de proje kapsamında geliştirilen Demokrasi ve İnsan Hakları seçmeli dersini alabilirler. Ancak, 2012'de yapılan çizelge değişiklikleriyle birlikte, Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi 2014-2015'te son kez sunulacaktır. Bunun nedeni, 2015-2016 eğitim-öğretim yılından itibaren İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi adlı dersin 4. sınıf öğrencileri tarafından zorunlu ders olarak alınacak olmasıdır. Program ve öğretmen eğitimi çalışmaları 2014'te başlatılan yeni dersin Demokrasi Kuşağı Projesi deneyimlerinden beslenerek hazırlanacak olması dersin potansiyelini güçlendiren bir gelişmedir. Genel olarak, demokratik yurttaşlık ve insan hakları konularının müfredatta yer bulması ve bu kapsamda öğretmenlerin desteklenmesi çok önemli adımlardır. Ayrıca, projenin kapasite güçlendirme bileşeninde sadece dersi verecek öğretmenlerle yetinilmemiş, okul ve MEB taşra teşkilatı yöneticileri ve maarif müfettişlerine de eğitimler verilmiştir.

37 ÇHK, 2012.

38 Proje hakkında ayrıntılı bilgi ve geliştirilen materyaller için bkz. http://www.edchreturkey-eu.coe.int/default_TU.asp?/

39 İlk olarak Haziran 2014'te tamamlanması planlanan proje, çalışmaların daha fazla okula yaygınlaştırılabilmesi, 4. sınıf çizelgelerine eklenen İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi programının oluşturulması ve öğretmenlerin eğitilmesi hedefleriyle bir yıl uzatılmıştır.

40 Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersinin pilot uygulamasına ve içeriğine ilişkin değerlendirmeler için bkz. ERG (2011) ve ERG (2012a).

Demokrasi Kuşağı Projesi: Önemli Gelişmeler

- 2010** 8. sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersinin pilot uygulaması yapıldı.
- 2011** • Demokrasi Kuşağı Projesi başladı.
• Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi tüm 8. sınıf öğrencilerine zorunlu ders olarak sunuldu.
- 2012** • İlköğretim çizelgelerinde değişiklik yapıldı; 8. sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersinin kaldırılmasına ve 4. sınıf çizelgelerine İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi'nin zorunlu ders olarak eklenmesine karar verildi.
• Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları dersinin pilot uygulaması yapıldı.
- 2013** • Demokrasi ve İnsan Hakları dersi tüm liselerde seçmeli olarak sunulmaya başlandı.
- 2014** • Demokrasi Kuşağı Projesi'nin bir yıl daha sürmesi kararlaştırıldı.
• 8. sınıflar Vatandaşlık ve Demokrasi dersini son kez alacak.
• 4. sınıflar için İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin öğretim programı hazırlanmaya başlandı.
- 2015** • Demokrasi Kuşağı Projesi sona erecek.
• 4. sınıf öğrencileri İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi'yi zorunlu ders olarak alacak.

Öte yandan, yeni çizelgelerin uygulamaya geçmesi sürecinde 2012-2013 eğitim-öğretim yılında 2, 3, 4 veya 5. sınıfta olan öğrencilerin lisede sunulan Demokrasi ve İnsan Hakları dersini seçmedikleri takdirde bu alanda herhangi bir ders almadan zorunlu eğitimlerini tamamlayacak olmaları ve MEB'in buna dönük bir önlem almaması, konuya verilen önemi sorgulatır niteliktedir. Ayrıca, liselerde sunulan Demokrasi ve İnsan Hakları dersinin kaç okulda açıldığı ve kaç öğrenci tarafından seçildiği/alındığı bilgisine de erişilememiştir.

Son olarak, projenin "Demokratik Okul Kültürü" bileşeni kapsamında, ilk olarak 10 ilde 22 pilot okulda uygulanmak üzere yüzün üzerinde etkinlik tasarlanmış ve okulların, kimi doğrudan öğrencilerin karar alma süreçleriyle ilişkili olan bu etkinlikler ve aldıkları eğitimler aracılığıyla demokratik pratikler geliştirmeleri hedeflenmiştir. 2014-2015 eğitim-öğretim yılı itibarıyla, sınıf ve okul düzeylerine dönük geliştiren bu etkinliklerin, pilot okullar tarafından yapılan öneriler doğrultusunda seçilen 80 dolayında okulda daha uygulanması planlanıyor. Bu kapsamda, etkinlikleri uygulayacak okulların öncelikle bir özdeğerlendirme süreci yürütmeleri öngörülüyor. Bu özdeğerlendirme sürecinin okulların hangi alanlarda daha çok gelişmeye gereksinim olduğunu ortaya koyması ve uygulanacak etkinliklerin bunlarla uyumlu biçimde seçilmesi hedefleniyor. Demokrasi Kuşağı Projesi'nin 22 pilot okulunun bu süreçte yeni okullara rehberlik etmesi arzulanıyor ve proje kapsamında tüm bu okulların katılımıyla çalışmalar düzenleniyor.⁴¹

⁴¹ Projenin yaygınlaştırma stratejisine ilişkin verilen bilgiler, 23-24 Ekim 2014 tarihinde Ankara'da düzenlenen strateji tanıtım toplantısında yapılan sunumları temel almaktadır.

Projenin pilot okullarında henüz iki eğitim-öğretim dönemi boyunca uygulanmış olan “Demokratik Okul Kültürü” etkinliklerine ilişkin başta öğrenciler olmak üzere okul paydaşlarının deneyimlerinin derlenmesi ve projede üretilen kaynakların yanında bu deneyimlerden öğrenilenlerin de diğer okullara yaygınlaştırılmasıyla, okullarda çocuk katılımını destekleyen uygulamaların çoğaltılması mümkündür. Projenin izleme-değerlendirme çalışmaları tamamlandığında, hem okullarda çocuk katılımına ilişkin mevcut durum hem de projenin etkisine ilişkin daha somut gözlemlerde bulunmak, gelecek politikalara ve uygulamalara bu doğrultuda yön vermek mümkün olacaktır.⁴²

Okul müdürlerinin görev sürelerinin uzatılması kararına çocukların katılımı

“Çalışan atamalarında öğrenci katılımının uygun ve etkili biçimde gerçekleşmesi için [bu sürecin] baştan sona iyi düşünülmesi, hazırlanması ve yönetilmesi önemlidir. Okulların özellikle şunları sağlaması gerekir: Öğrencilerin süreçteki rollerini, sonuçları ve sınırlılıkları anlaması; Öğrencilerin rolleri için eğitim ve destek almaları; Çalışanların öğrencileri desteklemeye ve öğrencilerin katılımlarını sağlamaya ilişkin rollerini anlamaları; Temel ilkelere saygı duyulması (ör. gizlilik, hakkaniyet ve eşitlik); Tüm etkilerin düşünülmesi (...); Varılan kararda hangi etmenlerin rol oynadığını ilgili herkesin anlaması ve gelecek atama süreçlerinin deneyimler ile öğrenmeye dayalı olması için geribildirim sürecin parçası olması.”

Galler Hükümeti, 2011, s. 35.

10 Haziran 2014 tarihinde, 29026 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumları Yöneticilerinin Görevlendirilmelerine İlişkin Yönetmelik, okul müdürlerinin görev sürelerinin uzatılmasına ilişkin değerlendirme süreçlerine öğrenci meclisi başkanlarının da dahil olmasını öngören bir düzenlemedir. Yönetmelik, okula ilişkin önemli karar süreçlerinde öğrencilerin de deneyimlerinin ve görüşlerinin dikkate alınması gerektiğini kabul etmesi bakımından önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, söz konusu düzenleme çocuk katılımı ilkeleri ışığında incelendiğinde, düzenlemenin çocuk katılımının gereklerini yerine getirmekte yetersiz kaldığı ve ayrıca çeşitli riskler barındırdığı görülüyor. Düzenlemeye göre, okul öğrenci meclisi başkanı, görev süresi uzatılacak ortaokul ve lise müdürlerine ilişkin yapılacak değerlendirmede rol alan paydaşlardan biridir.⁴³

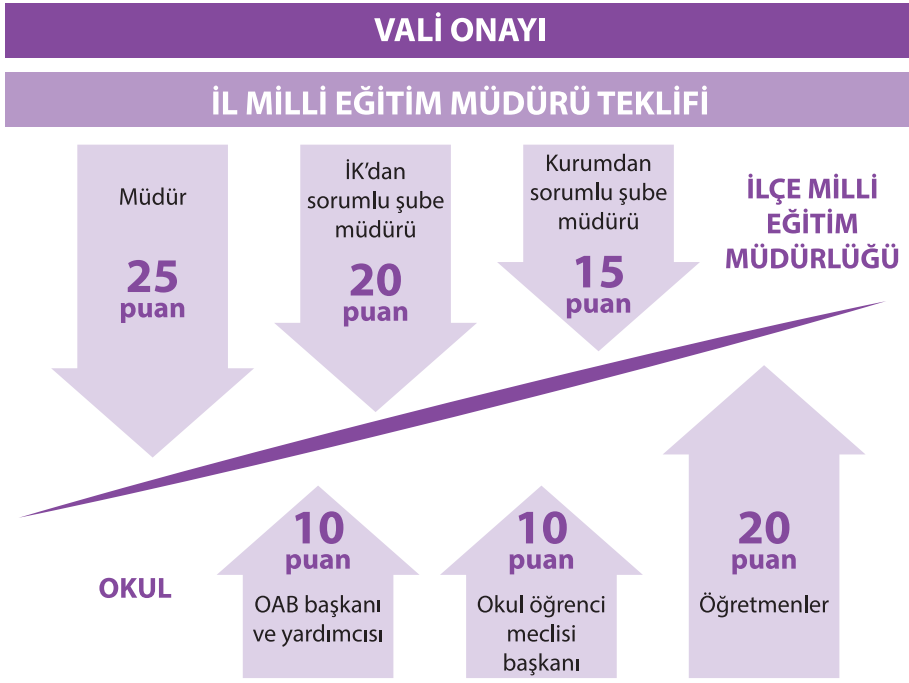
42 Proje kapsamında mevcut mevzuat ile müfredatın demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi ilkeleri ışığında incelenmesi ve geliştirilmesi de planlanmıştır. Bu çalışmalar da okullarda çocukların karar alma süreçlerine katılımını destekleme potansiyeline sahip olabilirler. Ancak, mevzuat ve müfredat değerlendirme çalışmaları birer iç çalışma niteliğinde kalmış ve MEB bürokrasisi dışında kalan kişi ve kurumlarla paylaşılmamıştır. Dolayısıyla, değerlendirme çalışmalarının niteliklerine, bulgularına ve mevzuat ile müfredata nasıl yansıtılacaklarına ilişkin bir çıkarımda bulunmak olası değildir.

43 Değerlendirme yapacak kişiler, kullanılacak ölçütler ve her bir paydaşın vereceği puanın toplam puan içindeki ağırlığı yönetmeliğin ekinde yer alan Görev Süreleri Uzatılacak Eğitim Kurumu Müdürleri İçin Değerlendirme Formu başlıklı ekte tanımlanmıştır. Buna göre, örgün eğitim sistemi içindeki ortaokullar ve liselerde, müdürlükte dört yılı veya aynı kurumda sekiz yıllık müdürlük süresi dolduktan sonra görev süresinin uzatılmasını isteyen müdürlerin değerlendirmede 100 üzerinden en az 75 puan almaları gerekir.

Değerlendirmede kullanılacak olan formun, ilçe milli eğitim müdürü, insan kaynaklarından sorumlu ilçe milli eğitim şube müdürü, değerlendirilecek eğitim kurumundan sorumlu ilçe milli eğitim şube müdürü, eğitim kurumundaki en kıdemli öğretmen ile kıdemi en az olan öğretmen, öğretmenler kurulunca seçilecek iki öğretmen, Okul Aile Birliği (OAB) başkanı ve başkan yardımcısı ve öğrenci meclisi başkanı tarafından doldurulması bekleniyor. Bu kişilerin verecekleri puanların değerlendirmedeki ağırlıklarına göre, kararın büyük ölçüde ilçe milli eğitim müdürlüklerince yapılacak değerlendirmeye bağlı olduğu anlaşılıyor.

Değerlendirme Sürecinde Yer Alan Paydaşlar ve Roller

Çocuk katılımı açısından bu uygulamanın temel sınırlılıklarından biri, okuldaki tüm çocuklar adına tek bir çocuğa, öğrenci meclisi başkanına görüşlerinin sorulmasıdır. Öncelikle, öğrenci meclisi başkanının okuldaki tüm çocukları temsil etmesi mümkün değildir. Okuldaki diğer çocukların sürece anlamlı biçimde nasıl katılabileceklerine ilişkin farklı uygulamalar geliştirilmesi gerekir.

Yönetmeliğe ilişkin uygulama takvimi, çocuk katılımının ne ölçüde önemsendiğinin önemli bir göstergesidir. Öncelikle, yönetmelik 2013-2014 eğitim-öğretim yılının sona ermesinden sadece üç gün önce duyurulmuştur. Yönetmeliğin uygulama adımlarını ve takvimini açıklayan kılavuzun yayımlanma tarihi ise 17 Haziran 2014'tür. Bu durum, hem öğrenci meclisi başkanının hem de okuldaki diğer öğrencilerin sürece ilişkin kapsamlı bir biçimde bilgilendirilmesini

olanaksız kılmıştır. Yönetmeliğin ilk uygulama yılına ilişkin takvim, öğrencilerin sürece ilişkin bilgilenmeleri, görüş oluşturmaları ve öğrenci meclis başkanının bu görüşlerden değerlendirme süreçlerinde yararlanabilmesi için elverişli değildir.⁴⁴

Değerlendirme formuyla ilgili diğer bir sorun, değerlendirme ölçütlerinin hazırlanış biçimiyle ilişkilidir.⁴⁵ Ölçütler, merkezi bir biçimde ve yetişkinler tarafından kaleme alınmıştır ve yetişkinlerin, çocuklar için nelerin önemli olabileceği konusundaki varsayımlarına dayanmaktadır. Bunun en dikkat çekici örneklerinden biri 5 no'lu "Öğrencilerde ulusal ve evrensel değerlerin gelişmesini destekler ve model olur." ölçütüdür. Ölçütler hazırlanırken, çocukların rahatlıkla kavrayacağı ve okul yaşamlarıyla ilişkilendirebileceği ifadeler seçilip seçilmediği de tartışmalıdır. Ayrıca, ölçütlerin, yaş ya da eğitim kademesi özelinde farklı ifade edilmemiş olması, diğer bir deyişle 10 yaşında bir çocuk ile 17 yaşındaki bir çocuğun değerlendirmelerini aynı ifadelerden hareketle yapmasının beklenmesi de yeni düzenlemenin çocuk dostu niteliğini zayıflatan bir unsurdur.

Son olarak, değerlendirme sürecinde çocukların özgür iradeleriyle hareket edebilmeleri ve kararlarından dolayı herhangi bir riskle karşılaşmamaları için önlemler alınması büyük önem taşıyor. Örneğin, çocuğa bu süreçte gizlilik ilkeleri dahilinde rehberlik edecek yetişkinler dışında hiç kimse öğrenci meclisi başkanının ne yönde bir değerlendirme yaptığı bilgisine erişmemelidir. Ancak, bu konuda bir düzenleme ya da MEB tarafından yapılan bir yönlendirme bulunmuyor.

Tüm bu sınırlılıklara rağmen bu düzenleme, ilk yılında olmasa da, okullara çocuk katılımı uygulamalarını deneyimlemek ve geliştirmek için önemli bir olanak sunuyor. Bu deneyimleme ve geliştirme sürecinin mevzuata aykırı düşmeden yapılması mümkündür. Ayrıca bu süreçten, mevzuatın deneyimler temelinde iyileştirilmesine ve benzer uygulamaların yaygınlaştırılmasına dönük öneriler de çıkarılabilir.

Sonuç olarak, MEB'in özetlenen çalışmaları, çocukların okullarda kendilerini ilgilendiren kararlara katılımını destekleyebilecek unsurlar barındırıyor. Ancak, önceki sayfalarda sunulan değerlendirme, bu çalışmaların hazırlık ve uygulama süreçlerinde çocukları ve haklarını önceliklendiren bir yaklaşımın yeterince benimsenmediğini gösteriyor. Söz konusu uygulamaların çocuk katılımını destekleme potansiyelini tam anlamıyla yaşama geçirmek için raporun ilk bölümünde tariflenen ilkelerin tüm hazırlık, uygulama ve değerlendirme süreçlerinde dikkate alınması gerekiyor.

44 Okullarda değerlendirme sürecinde yer alacak kişilerin 18-30 Haziran 2014 tarihleri arasında belirlenmesi ve değerlendirme formlarının 14 Temmuz-15 Ağustos döneminde doldurulması öngörülmüştür.

45 Değerlendirme formunda okul öğrenci meclisi başkanının kullanacağı ölçütler için bkz. Ek 2.

**TÜRKİYE'DE OKULLARDA
BAŞLICA ÇOCUK KATILIMI
ALANLARI, OLANAKLAR
VE SINIRLILIKLAR**

MEB'in 2011'de 25.000 ortaöğretim öğrencisi, 10.900 öğretmen ve 1.870 okul yöneticisinin katılımıyla yaptığı anket temelli bir araştırmaya göre, eğitim sistemi öğrencilerin kendilerini ilgilendiren kararlara katılmalarını yeterince sağlayamıyor. Öğrencilerin % 43'ü, öğretmenlerin % 68'i ve yöneticilerin % 62'si "Eğitim sistemi öğrencilerin kendileri ile ilgili kararlara katılmalarını sağlamaktadır." ifadesine ya hiç katılmıyorlar ya da az katılıyorlar.⁴⁶ Bu bulgular, çocukların temel bir haklarını kullanamadığına ve bu eksikliğin farklı paydaşlarca hissedildiğine işaret ediyor. Bu durum, bir önceki bölümde değerlendirilen sorunlar da dahil olmak üzere pek çok etmeden besleniyor ve okullarda öğrencilerin kendilerini ilgilendiren kararlara katılımıyla ilgili yapılara ve alanlara, bunların sundukları olanaklara ve sınırlılıklarına ve öğrencilerin deneyimlerine yakından bakmayı gerektiriyor. Bu doğrultuda, raporun bu bölümünde, okullarda çocuk katılımına ilişkin durum dört ana başlık altında inceleniyor; 1) okullardaki kurullar, komisyonlar ve ekipler; 2) okul öğrenci meclisleri; 3) öğrenme-öğretme süreçleri ile 4) ders dışı etkinlikler.

Okullardaki kurullar, komisyonlar ve ekipler ile okul öğrenci meclislerinin öğrenci katılımına ne ölçüde hizmet ettiğini değerlendiren ilk iki bölümde, ilgili mevzuatın uygulamaya geçip geçmediğinin yanı sıra bu yapıların işleyişi çocuk katılımı ilkeleri ışığında inceleniyor. İlk bölümde, okul yönetiminde rol atfedilmiş ve kimine öğrencilerin de üye olduğu çeşitli yapılar, ikinci bölümdeyse okul öğrenci meclisleri ele alınarak, okul düzeyinde öğrenci katılımıyla ilişkilendirilen başlıca yapılar incelenmiş oluyor. Ardından, seçilen iki örnek alanda -öğrenme-öğretme süreçleri ile ders dışı etkinlikler- öğrencilerin karar alma süreçlerinde üstlenebildikleri roller ele alınıyor. Öğrenme-öğretme süreçleri kapsamında okullarda çocuk katılımına ilişkin durum aktarılırken, okulların belirli düzeyde esnekliğe sahip olduğu ve öğrencilerin de söz sahibi olabilecekleri bir alan olan seçmeli derslerin düzenlenişi ve işleyişi tartışılıyor. Bu bölümde son olarak, ders dışı etkinlikler kapsamında, okul formalarıyla ilgili karar süreçleri ve öğrencilerin okulda en çok önemsedikleri konular arasında yer alan sosyal etkinlikler inceleniyor.

⁴⁶ MEB EARGED, 2011.

Kurullar, Komisyonlar ve Ekipler Aracılığıyla Katılım

“Öğrencilerin tamamının (istedikleri takdirde) katılım gösterebilmeleri için bir dizi uzun ve kısa vadeli strateji düşünülmelidir; sadece temsilcilik yapılarının olması yeterli değildir. Bu tür girişimler şunları içerebilir: (...) Öğrencilerin öğretmenlerle (ve bazen velilerle) birlikte kısa ya da uzun dönemli konular üzerine çalışabilecekleri kalıcı komitelerin ve spesifik çalışma gruplarının teşvik edilmesi, (...) danışma, öğretmenlere geribildirim, müfredat komitesi çalışması, sınıf pratiklerine ilişkin araştırma, çalışanların atanması gibi yollarla öğrencilerin, öğretme ve öğrenmeyle ilgili kararlara dahil edilmesi.”

Davies ve ark., 2006, s. 4

MEB örgütlenmesinde kurullar, okul içinde öğrencilerin ve öğretmenlerin karar süreçlerine katılımını sağlayan yapılar olarak görülüyor. MEB'in ve eğitim sisteminin yapısını tarifleyen, 2011 tarihli *Türk Eğitim Sisteminin Örgütlenmesi* başlıklı belge, okul öğrenci meclislerine atıfta bulunmanın yanı sıra, öğretmenler ve öğrencilerin katılımının daha çok kurullar düzeyinde sağlandığını ifade ediyor.⁴⁷ Dolayısıyla, Türkiye'de okullarda çocuk katılımına ilişkin durumu analiz ederken bu yapıların, ÇHK'nın ortaya koyduğu çocuk katılımı ilkeleri ışığında incelenmesi büyük önem taşıyor.

Raporun bu bölümünde, ilgili MEB yönetmelikleri ve kılavuzları göz önünde bulundurularak çeşitli kurul ve komisyonlara öğrencilerin katılımının nasıl

47 MEB SGB, 2011.

düzenlendiği ele alınıyor.⁴⁸ Ayrıca, bünyesinde öğrenci temsilcilerine yer veren yapılara ilişkin mevzuatın uygulamaya ne ölçüde yansıdığı ve bu kurul, komisyon ve ekiplere üyeliğin okullarda çocukların katılım haklarının yaşama geçmesine katkıda bulunup bulunmadığı tartışılıyor. Bu kapsamda, sadece çocukların hangi yapılara üye olabildikleri değil, hangi çocukların bu ortamlara erişebildiği, bu ortamlarda hangi rollere sahip oldukları ve ilgili süreçlerin ne ölçüde çocuk dostu kılındığı da inceleniyor. Ek olarak, okulların gelişimine dönük girişimlerde önemli roller atfedilen OGYE'ye daha geniş yer veriliyor. Bunun nedenlerinden biri bu ekiplerin, diğer yapılardan farklı olarak, geniş bir paydaş grubunu içererek öğrenciyi ve okulu ilgilendiren tüm konulara ilişkin çalışması gerekliliğidir; bir diğer önemli neden ise OGYE'ler üzerine kamu ve akademi tarafından daha kapsamlı çalışmalar yapılmış olması, dolayısıyla süreçlere ilişkin daha fazla bilgiye erişim olanağı bulunmasıdır. Son olarak, okul öğrenci meclisleri bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınıyor.

(Mülga) İlköğretim Kurumları Yönetmeliği Md. 6(ı)⁴⁹

“İlköğretim kurumlarında açıklık, güvenilirlik ön planda tutulur. Eğitim-öğretim ve yönetim etkinliklerinin kurul ve komisyonlarca yürütülmesi, öğrenci, öğretmen, veli ve çevrenin gözetim ve denetimine açık tutulması sağlanır.”

Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği Md. 78(1)

“(…) Müdür, okulu bünyesindeki kurul, komisyon ve ekiplerle işbirliği içinde yönetir.”

Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği Md. 107(1)

“Okullarda, eğitim, öğretim ve yönetim etkinliklerinin verimliliğinin sağlanması, okul ve çevre işbirliğinin gerçekleştirilmesi, yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin desteğinin alınması, her tür ve seviyedeki eğitim kurumlarıyla işbirliğinin geliştirilmesi, çocuk haklarının korunması ve hayata geçirilmesi amacıyla kurul, komisyon ve ekipler oluşturulur.”

Okullardaki başlıca kurul, komisyon ve ekipler öğrencilerin fiziksel katılımı bakımından dört gruba ayrılabilir; öğrencilerden oluşan yapılar, öğrencilerin üyesi olabildiği yapılar, öğrencilerin davetle katılabildikleri yapılar ve son olarak, öğrencilerin parçası olmadığı yapılar. İlgili tabloda, ilköğretim ve ortaöğretimde başlıca yapılar ve öğrencilerin bu yapılardaki konumlarının mevzuatta nasıl kurgulandığı gösteriliyor.

48 Bunların başlıcaları, MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, MEB Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği, MEB İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği ve okul gelişim yönetim ekipleriyle (OGYE) ilgili belgelerdir.

49 Bu ifadeye, Temmuz 2014'te yürürlükten kalkan yönetmeliğin yerini alan MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde yer verilmemiştir. Ancak bu raporda yapılan değerlendirme, yeni yönetmelik öncesinde yapılan durumu da kapsadığından bu ifadenin okuyucunun dikkatine sunulması önemli bulunmuştur.

İlköğretim ve Ortaöğretimde Başlıca Kurul Komisyon ve Ekiplerde Öğrencilerin Konumu⁵⁰

Öğrencilerden oluşuyor

Öğrenci üye var

Öğrenci davet edilebilir/gözlemci

Öğrenci katılımı yok

İLKÖĞRETİM

KURUL/ KOMİSYON/ EKİP	ÖĞRENCİ KATILIMI	BAŞLICA ÇALIŞMA ALANLARI	(DİĞER) ÜYELER
Okul Öğrenci Meclisi		Öğrencilerin eğitim ve okul yaşantısını ilgilendiren, eğitimde başarı düzeyi, ulaşım sorunları, sağlıklı beslenme, barınma, zararlı alışkanlıklar, spor imkanları gibi konular	Şube temsilcisi öğrenciler
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yürütme Komisyonu		Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yürütülmesinin izlenmesi, geliştirilmesi; ilgili taraflar arasında iletişim ve işbirliğine ilişkin çalışmaların belirlenmesi; eğitsel ve mesleki yönlendirmeye ilişkin önlemlerin belirlenmesi	Okul müdürü (başkan), müdür yardımcıları, rehberlik ve psikolojik danışma servisi psikolojik danışmanları, her sınıf seviyesinden en az bir sınıf rehber öğretmeni, disiplin kurulundan bir temsilci, OAB ve okul koruma derneğinden bir temsilci
Sosyal Etkinlikler Kurulu		Bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda öğrenci kulüpleri, toplum hizmeti, diğer sosyal etkinlikler (gezi, yarışma, yayın, konferans, kermes vb.) ve törenler ile belirli gün ve haftalar kapsamında yapılacak çalışmaların planlanması ve eşgüdümü	Müdür yardımcısı (başkan), bir danışman öğretmen, OAB'den iki veli
Okul Gelişim Yönetim Ekibi		Eğitim-öğretimin nitelik ve kalitesini, öğrenci başarısını artırmak, okulun fiziki ve insan kaynaklarını geliştirmek, okulun kurumsal performansını değerlendirmek için stratejik planlama ve eğitimde planlı ve sürekli gelişim için çalışmalar	Okul müdürü, müdür yardımcısı/ları, en az iki öğretmen, psikolojik danışman/rehber öğretmen, en az bir destek personeli, en az iki veli, OAB başkanı, STÖ temsilcileri, muhtar

50 MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, MEB Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği, MEB İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği, MEB Okul-Aile Birliği Yönetmeliği, MEB Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi ve EARGED (2007) kaynakları temel alınarak hazırlanmıştır. Okullardaki komisyon ve ekipler bu tabloda yer verilen yapılarla sınırlı değildir; mal ve hizmet alımı, bakım ve küçük onarım işleri, satın alma, kalite kontrol, ihale, iş sağlığı ve güvenliği, sivil savunma vb. alanlarda görevli komisyonlar ve ekipler de mevcuttur ancak bu raporun kapsamına dahil edilmemiştir.

	KURUL/ KOMİSYON/ EKİP	ÖĞRENCİ KATILIMI	BAŞLICA ÇALIŞMA ALANLARI	(DİĞER) ÜYELER
İLKÖĞRETİM	Şube Öğretmenler Kurulu (Ortaokullarda)		Öğrencilerin kişilik, beslenme, sağlık durumları, sosyal ilişkileri, başarı durumları ve ailelerinin ekonomik durumları değerlendirilerek alınacak önlemler	Okul müdürü/müdür yardımcısı/şube rehber öğretmeni (başkan) aynı şubede ders okutan öğretmenler, okul rehber öğretmeni
	Okul Aile Birliği (OAB)		Veli-okul arasında iletişim ve işbirliğinin sağlanması, eğitim ve öğretimi geliştirici faaliyetlerin desteklenmesi, okulun ve maddi imkânlardan yoksun öğrencilerin eğitim ve öğretimle ilgili zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması	Okulun yönetici ve öğretmenleri ile öğrenci velileri
	Öğrenci Davranışlarını Değerlendirme Kurulu (Ortaokullarda)		Öğrencilerin olumlu davranışlar kazanmaları ve olumsuz davranışların önlenmesi	Müdür başyardımcısı/müdür yardımcısı, üç öğretmen, OAB'den bir öğrenci velisi
	Öğretmenler Kurulu		Öğretim etkinlikleri, öğrencilerin başarı ve devam durumları	Okul müdürü (başkan), varsa müdür başyardımcısı, müdür yardımcısı, öğretmenler
	Zümre Öğretmenler Kurulu		Öğretim programları, ders planları, öğretim yöntem ve teknikleri, ölçme-değerlendirme araçları, öğrenci başarısı, okulun fiziksel mekanlarının ve ders araç gereçlerinin kullanımı vb. konuların değerlendirilmesi	İlkokullarda aynı sınıfta okutan sınıf öğretmenleri ve varsa alan öğretmenleri; ortaokullarda aynı alanın öğretmenleri
ORTAÖĞRETİM	Okul Öğrenci Meclisi		Öğrencilerin eğitim ve okul yaşantısını ilgilendiren, eğitimde başarı düzeyi, ulaşım sorunları, sağlıklı beslenme, barınma, zararlı alışkanlıklar, spor imkanları gibi konular	Şube temsilcisi öğrenciler
	Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yürütme Komisyonu		Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yürütülmesinin izlenmesi, geliştirilmesi; ilgili taraflar arasında iletişim ve işbirliğine ilişkin çalışmaların belirlenmesi; eğitsel ve mesleki yönlendirmeye ilişkin önlemlerin belirlenmesi	Okul müdürü (başkan), müdür yardımcısı, rehberlik ve psikolojik danışma servisi psikolojik danışmanları, her sınıf seviyesinden en az bir sınıf rehber öğretmeni, disiplin kurulundan bir temsilci, OAB ve okul koruma derneğinden bir temsilci

	KURUL/ KOMİSYON/ EKİP	ÖĞRENCİ KATILIMI	BAŞLICA ÇALIŞMA ALANLARI	(DİĞER) ÜYELER
ORTAÖĞRETİM	Sosyal Etkinlikler Kurulu		Bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda öğrenci kulüpleri, toplum hizmeti, diğer sosyal etkinlikler (gezi, yarışma, yayın, konferans, kermes vb.) ve törenler ile belirli gün ve haftalar kapsamında yapılacak çalışmaların planlanması ve eşgüdümü	Müdür yardımcısı (başkan), bir danışman öğretmen, OAB'den iki veli
	Okul Gelişim Yönetim Ekibi		Eğitim-öğretimin nitelik ve kalitesini, öğrenci başarısını artırmak, okulun fiziki ve insan kaynaklarını geliştirmek, okulun kurumsal performansını değerlendirmek için stratejik planlama ve eğitimde planlı ve sürekli gelişim için çalışmalar	Okul müdürü, müdür yardımcısı/ları, en az iki öğretmen, psikolojik danışman/rehber öğretmen, en az bir destek personeli, en az iki veli, OAB başkanı, STÖ temsilcileri, muhtar
	Onur Kurulu ⁵¹		Okul disiplini ve öğrenci davranışlarının iyileştirilmesine dönük önlemlerin geliştirilmesi ve diğer okul paydaşlarıyla işbirliği	Bir öğretmen (başkan), her sınıf seviyesinde bir öğrenci
	Okul Öğrenci Ödül ve Disiplin Kurulu		Okul düzen ve disiplininin sağlanması, disiplin olayları ile alınan önlemler ve sonuçlarının raporlanması, olumlu davranışları ve/veya ders başarıları nedeniyle öğrencilerin ödüllendirilmesi, öğrencilerin kendilerini ifade edebilmeleri ve geliştirebilmeleri için öneriler geliştirilmesi, vs.	Müdür başyardımcısı/müdür yardımcısı (başkan), iki öğretmen, OAB'den bir veli
	Öğretmenler Kurulu		Eğitim-öğretimin düzenli yürütülmesi, öğretim programlarının uygulanması, öğrencilerin başarı, devam ve devamsızlık, ödül ve disiplin durumlarının değerlendirilmesi, okulun çevreyle ilişkileri, hizmetiçi eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi, vs.	Okul müdürü (başkan), öğretmenler, uzmanlar, eğitici personel

51 Mevzuatta varlığı süren bu kurulun uygulamasının sona erdiği, bu alandaki çalışmaların Okul Öğrenci Ödül ve Disiplin Kurulu ile okul öğrenci meclisi aracılığıyla sürdürüldüğü gözlemlenmiştir.

	KURUL/ KOMİSYON/ EKİP	ÖĞRENCİ KATILIMI	BAŞLICA ÇALIŞMA ALANLARI	(DİĞER) ÜYELER
ORTA ÖĞRETİM	Okul Aile Birliği (OAB)		Veli-okul arasında iletişim ve işbirliğinin sağlanması, eğitim ve öğretimi geliştirici faaliyetlerin desteklenmesi, okulun ve maddi imkânlardan yoksun öğrencilerin eğitim ve öğretimle ilgili zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması	Okulun yönetici ve öğretmenleri ile öğrenci velileri
	Sınıf ve Şube Öğretmenler Kurulu		Kaynaştırma öğrencilerinin hizmetlerden daha etkin yararlanması için önlemler alınması, öğrenci başarısının değerlendirilmesi ve geliştirilmesi, derslerin öğretim programlarıyla uyum içinde yürütülmesi, okul çevresiyle işbirliği sağlanması, proje, performans çalışması ve sınavların planlaması, vs.	İlgili sınıf ve şubelerden sorumlu müdür yardımcısı (başkan), aynı sınıf seviyesinde/şubede ders veren öğretmenler, rehberlik ve psikolojik danışma öğretmenleri
	Zümre Öğretmenler Kurulu		Öğretim programlarının uygulanması, ünitelendirilmiş yıllık planlar ve ders planlarının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi, ölçme-değerlendirme araçlarının hazırlanması, hizmetiçi eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi, yerel/ulusal/uluslararası sınav ve yarışma sonuçlarının değerlendirilmesi, vs.	Aynı dersi okutan öğretmenler, (mesleki vetechnik ortaöğretim kurumlarında) uzmanlar, usta öğreticiler, eğitici personel, atölye teknisyenleri

Her iki kademede de öğrenci meclisleri öğrencilerden oluşan yapılardır. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yürütme Komisyonu'nda okul öğrenci temsilcisinin de üye olarak yer alması, Sosyal Etkinlikler Kurulu üyeleri arasında kulüp temsilcilerinin aralarından seçecekleri üç öğrencinin bulunması ve OGYE'de en az iki öğrenci üye olması da her iki kademe için de geçerli düzenlemelerdir. Ortaöğretim okullarında Okul Öğrenci Ödül ve Disiplin Kurulu'nda Onur Kurulu ikinci başkanı olan öğrencinin üyeliği söz konusuysen, Temmuz 2014'te yürürlüğe giren yönetmelikle birlikte ilköğretim okullarında Öğrenci Davranışlarını Değerlendirme Kurulu'nda öğrenci üye bulunması uygulaması sona ermiş gözüküyor. "Gerek görülürse/gerektiğinde" öğrencilerin toplantılarına davet edilebileceği yapılar ise ortaokullarda Şube Öğretmenler Kurulu ve liselerde Öğretmenler Kurulu'dur. OAB Genel Kurulu'na ise öğrenci meclisi başkanı ile her sınıf düzeyinden birer temsilcinin gözlemci olarak katılması mümkündür.⁵²

52 Bu hak, uygulaması sona ermiş olan öğrenci kurulu ile onur kurulunun başkanlarına da tanınmıştır.

Son olarak, her iki kademede de Zümre Öğretmenler Kurulu öğrencilerin parçası olmadığı yapılardır. Bu durum, ilköğretimde Öğretmenler Kurulu ve Öğrenci Davranışlarını Değerlendirme Kurulu, ortaöğretimde ise Sınıf ve Şube Öğretmenler Kurulu ile Okul Zümre Başkanları Kurulu için de geçerlidir.

Özetle, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri, sosyal etkinlikler ve disiplin alanları ile okulların stratejik planlama ve gelişim süreçlerinde öğrenci görüşlerinin temsilciler aracılığıyla dikkate alınmasına dönük düzenlemelerin varlığından bahsedilebilir. Müfredat kapsamındaki öğrenme-öğretme süreçlerine ilişkin çalışan yapılarda ise çocukların neredeyse tamamen dışarıda tutulduğu görülür.

Mevzuatta öğrencilerin hangi alanlarda ve yapılarda rol alacağı belirlenmiş olsa da, alanda yapılan görüşmeler ve çeşitli saha çalışmalarının bulgularından hareketle mevzuatın uygulamaya yansımalarının zayıf olduğu söylenebilir. Öğrenci üyelerin varlığına ilişkin geniş çaplı araştırmalar bulunmadığından genel duruma ilişkin bir saptama yapmak zordur. Ortaokul düzeyinde öğrencilerin okul yönetimine katılımını ve katılımın öğrenciler üzerindeki etkisini araştıran bir araştırmada görüşülen öğrencilerin sadece % 28'i Okul Öğrenci Davranışları Değerlendirme Kurulu'nda öğrenci temsilcisi bulunduğunu ifade ediyor.⁵³ Yazarların alanda yaptıkları gözlemlerden edindikleri izlenim de bu yapılara öğrenci katılımının kağıt üzerinde kalabildiğine işaret ediyor. Bu durumun nedenleri arasında farklı etmenler göze çarpıyor.

Bunlara örnek olarak, yetişkinlerin bu yapıların çocukların yaşlarına ve kapasitelerine uygun bulmaması; toplantı zamanlarının çocukların programına uygun biçimde belirlenmemesi ve çocukların halihazırda çok ders yükü ve sorumluluğu olması; çocukların katılımına gereksinim duyulmaması ve yapıların genel olarak işlevsiz bulunması sayılabilir.

MEB'e göre öğrencilerin karar alıcı olduğu ve danışıldığı alanlar ile okulun kararlara katılmadığı alanlar Avrupa'da yurttaşlık eğitimini karşılaştırmalı biçimde ele alan 2012 tarihli Eurydice raporunda, okul yönetimine öğrenci katılımının hangi yapılar aracılığıyla düzenlendiğine ek olarak öğrencilerin katıldıkları okul organlarında üstlenebilecekleri roller de ele alınıyor.⁵⁴ MEB'in sağladığı bilgilere dayanan rapora göre, Türkiye'de öğrencilerin rolleri eğitim kademesi ilerledikçe farklılaşmıyor ve

öğrenciler sadece okul kuralları ile ders dışı etkinlikler söz konusu olduğunda karar alıcı konumunda bulunuyor. Okul planı, seçmeli dersler ve ilişik kesme ise öğrencilere danışılan alanlar olarak belirtiliyor. Okul yönetim organlarının kararına bağlı olmayan, dolayısıyla öğrenci katılımının söz konusu olmadığı alanlar ise bütçe, eğitim materyallerinin alımı, değerlendirme ölçütleri, öğretim içeriği, öğretmenlerin işe alınması ve görevlerine son verilmesi olarak sıralanıyor.⁵⁵

53 Kamburoğlu'nun (2009) ankete dayalı alan çalışması İstanbul Üsküdar'da sekiz ilköğretim okulunda öğrenim gören toplam 170 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir.

54 Ağırlıklı olarak ulusal eğitim otoritelerinin hazırladığı kaynaklara ve sağladığı bilgilere dayanan raporda, finansal kaynağı devlet tarafından sağlanan kurumlardaki durum ele alınıyor.

55 Eurydice, 2012.

Öğrenci Üyesi Bulunan Kurul, Komisyon ve Ekiplerdeki Öğrenciler Kimdir ve Nasıl Belirlenir?

KURUL/KOMİSYON/EKİP	ÖĞRENCİ ÜYE	ÖĞRENCİ ÜYENİN BELİRLENMESİ
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yürütme Komisyonu (ilköğretim ve ortaöğretim)	Okul öğrenci temsilcisi	Sınıf temsilcileri arasından öğrencilerin oylarıyla seçilen meclis başkanı bu kurulun üyesi oluyor.
Sosyal Etkinlikler Kurulu (ilköğretim ve ortaöğretim)	Üç öğrenci kulübü temsilcisi	Kulüp temsilcilerinin aralarından seçmesi öngörülüyor. ⁵⁶
Okul Gelişim Yönetim Ekibi (ilköğretim ve ortaöğretim)	En az iki öğrenci	Öğrencilerin kendi adaylarını belirlemesi ve "demokratik bir seçim" öngörülüyor. ⁵⁷
Onur Kurulu (ortaöğretim)	Her sınıf seviyesinde bir öğrenci (son sınıf öğrencisi ikinci başkan)	Öğrenciler tarafından her sınıfın bütün şubelerinden seçilen Onur Genel Kurulu üyelerinin belirlemesi öngörülüyor. ⁵⁸
Okul Öğrenci Ödül ve Disiplin Kurulu (ortaöğretim)	Onur Kurulu ikinci başkanı	Öğrencilerin Onur Genel Kurulu üyelerini, Onur Genel Kurulu'nun kendi içinden Onur Kurulu'nu belirlemesi, ikinci başkanın da son sınıftaki temsilci olması öngörülüyor. ⁵⁹

Bu yapılarda öğrenci üye bulunmasının okullarda çocuğun katılım hakkıyla ilişkisini değerlendirebilmek için, ÇHK'nın Genel Yorum 12'de dile getirdiği ilkeler ışığında bu yapılarla ilgili çeşitli süreçleri incelemekte yarar vardır. Öncelikle, kurul, komisyon ve ekiplerde yer alan öğrencilerin belirlenmesi süreci genel olarak öğrencilerin yapacağı seçimlere dayanıyor; yetişkinlere -en azından kağıt üzerinde- doğrudan seçim yetkisi verilmiyor. Ancak OGYE ve okul öğrenci meclisleri örneklerinde aktarılacağı üzere bu süreçler çoğu zaman saydam ve bilgilendirici ya da gönüllü ve içermeci biçimde işlemeyebiliyor. Öğrencilerin hangi kulüplere üye olacakları kararlarını bile başkalarının verebildiği göz önünde bulundurulduğunda,⁶⁰ kulüp temsilcilerinin kendi aralarından temsilci seçme olasılığı düşük görünüyor. Bu seçimlerin demokratik yöntemlerle yapıldığı süreçlerde dahi hem aday olan öğrencilerin hem de seçim yapacak öğrencilerin ne için seçim yaptıkları ve kararlarının nasıl bir etkiye sahip olacağı gibi konularda

56 Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği.

57 MEB EARGED, 2007.

58 Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği.

59 A.g.e.

60 Kamburoğlu'nun (2009) araştırmasına katılan öğrencilerin % 58'i hangi kulüplerin açılacağını okul yönetiminin belirlediğini; % 50,6'sı hangi kulübe üye olacağını kararının sınıf öğretmeni tarafından verildiğini ve % 7,1'i kura sonucunda üye olduğunu ifade ediyor.

bilgilendirilmeleri gerekiyor. Ek olarak, bilgilendirme, sadece seçim süreçlerinde değil, kurulların genel işleyişiyle ilgili bir sorun olarak da ortaya çıkıyor. Bu yapıların işleyişini düzenleyen mevzuatta, yapıların öğrencilere tanıtılmasına, yapılan tartışmaların ya da alınan kararların okuldaki farklı paydaşlara duyurulmasına ilişkin neredeyse hiçbir yönlendirme yer almıyor.⁶¹ Çocuklara dönük bilgilendirme veya hazırlık gibi herhangi bir sürecin bahsinin geçmeyişi çocukların “yetişkin gibi” katılmalarının beklendiğini düşündürüyor. Bu durum da okullarda çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerini paylaşmasının ve söz sahibi olmasının önünde önemli bir engel oluşturuyor.

Bu noktada belirtmek gerekir ki kurul, komisyon ve ekip etkinliklerinde çocukların görüşlerine ne düzeyde saygı gösterildiğinin, ortamların ve yöntemlerin çocukların kapasitelerine göre ne ölçüde uyarlanabildiğinin ve hem yetişkinler hem de çocukların ne tür desteklere gereksinim duyduğunun ayrıntılı bir biçimde ortaya konması için okul içindeki süreçlere daha derinlemesine bakan saha çalışmalarına gereksinim vardır. Bu süreçlere ilişkin ayrıntılı bilgi sınırlı olmakla birlikte, sonuçta ortaya çıkan karar alma yapısını değerlendiren çeşitli çalışmalar, eğitim hakkının öznelere olmalarına rağmen öğrencilerin okullardaki karar alma süreçlerinde en dezavantajlı bireyler olduğu şüphesini doğruluyor. Okul temelli yönetim girişimlerinin niteliğini öğretmen görüşleri ışığında anlamaya dönük yapılan bir çalışma, öğretmenlerin karar alma süreçlerinde kısmen etkili olduğuna, ancak öğrenci ve velilerin karar alma süreçlerinin büyük ölçüde dışında tutulduğuna ilişkin bulgular içeriyor.⁶²

Ek olarak, çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerini ifade edebilmesi ve kararları etkileyebilmesi, kurul, komisyon ve ekiplerin genel anlamda daha etkin ve etkili kılınmasını gerektiriyor. 64 ilköğretim ve ortaöğretim öğretmeninden yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla toplanan verileri temel alan bir çalışma, bu yapıların belirli bir potansiyel barındırmakla birlikte gelişmeye açık yönleri sahip olduğunu gösteriyor.⁶³

Mevzuata göre öğrenci üyesi olan kurul, komisyon ve ekiplerin işleyişi ilgili yönetmeliklerde, öğrencilerin üye olarak dahil olduğu yapılara çoğunlukla müdür ya da müdür yardımcısının başkanlık etmesi öngörülmüştür; kurul, komisyon ve ekiplerin görevleri ve toplanma sıklıkları ayrıntılı biçimde tanımlanmıştır.

Çalışma ilkelerine, toplantılar dışında yapılacak çalışmalara ve üyelerin yetki ve sorumlulukları varsa bazı istisnalar dışında yer verilmiyor. Birkaç istisna dışında görülen ortak düzenleme, kararların oy çokluğuyla alınarak okul müdürünün onayıyla birlikte kabul edilmesidir.

61 Şahin (2006) bu durumu OGYE bağlamında şöyle özetliyor: “Okul yöneticileri ve öğretmenlere göre; OGYE'nin aldığı kararların duyurulması için özel bir duyuru yöntemi yoktur. Duyurular genellikle sözlü olarak ya da öğretmenler odasında panolara yazılar asılarak yapılmaktadır.” (s. 17)

62 Tunç ve ark., 2012.

63 A.g.e., s. 33-34.

Öğretmen söylemleri değerlendirildiğinde, yine politika ve program oluşturma boyutundakine benzer olarak, temel karar mekanizmasının MEB olduğu, kısmen il ve ilçe yönetimlerinin de kararların verilmesinde otorite oldukları anlaşılmaktadır. Öğretmenler ilgili birimlerden yönlendirilmeler doğrultusunda okullardaki Okul Gelişim Yönetim Ekibi, Toplam Kalite Yönetimi Ekibi gibi ilgili kurullar aracılığıyla okulun niteliğini geliştirmeye yönelik kararlar alınabildiğini ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin önemli bir kısmı, okul düzeyindeki karar verici organlar olan, 'okul gelişim yönetim ekibi, okul aile birliği, rehberlik kurulu, öğretmenler kurulu' gibi birimlerin çalışmalarının okulda çok fazla işlevsel olmadığı, kurul çalışmalarının formaliteden öteye geçemediği görüşündedir. Öğretmenler, kurul veya komisyon gibi takımların çalışmalarını demokratik bulmadıklarını, kurullarda yalnızca merkezi birimlerce istenilen bürokratik uygulamaların gerçekleştirilmeye çalışıldığını belirtmişlerdir.

Son olarak, bu bölümde bahsi geçen sınırlılıkların giderilmesi, yapıların işlevsel kılınması ve üye öğrencilerin görüşlerine saygılı hale getirilmesi durumunda dahi, bu yapıların tek başına okuldaki tüm çocuklar için kararları etkileme olanağı yaratacağı düşünülmemelidir. Öğrencilerin homojen bir grup olmadığı, farklı özelliklere ve gereksinimlere sahip oldukları, görüşlerini farklı yollarla ifade etmeyi tercih edebilecekleri göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, mevcut durumda "öğrenci katılımının" ortamları, alanları ve araçları öğrenciler tarafından ya da öğrencilerin katılımıyla belirlenmiş değildir.

Okul Gelişim Yönetim Ekipleri

Hem ilköğretim hem de ortaöğretim kurumlarında bulunması ilgili yönetmeliklerde düzenlenen OGYE,⁶⁴ okul toplumunu temsilen oluşturulması gereken, öğrenci üyeleri de bulunan ve İKS süreci de dahil olmak üzere okulun gelişiminde önemli rol oynaması beklenen bir yapıdır.⁶⁵ OGYE' de yer alacak her grubun kendi adaylarını belirlemesi ve OGYE'nin demokratik bir seçimle kurulması planlanmıştır.⁶⁶

OGYE Üyeleri

Okul müdürü	Okul müdür yardımcısı/ yardımcıları	En az iki öğretmen	Psikolojik danışman/ rehber öğretmen	En az bir destek personeli
En az iki veli	En az iki öğrenci	OAB başkanı	STÖ temsilcileri	Muhtar

64 Müfredat Laboratuvar Okulları Modeli deneyimlerini Toplam Kalite Yönetimi süreciyle ilişkilendiren (Mülga) 2002/49 sayılı Okul Gelişim Çalışmaları ve TKY konulu Genelge ile OGYE kurulması ve okul gelişim planları ile okul gelişim raporlarının hazırlanması öngörülmüştür. (Mülga) MEB İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde tanımı, amacı ve görevleri yer alan OGYE'ye Temmuz 2014'te yürürlüğe giren MEB Okul Öncesi ve İlköğretim Yönetmeliği'nde yer verilmemiştir. Öte yandan, OGYE, MEB Eğitimde Kalite Sistemi Yönergesi'nde ve MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nde varlığını sürdürmektedir. MEB Okul Öncesi ve İlköğretim Yönetmeliği'nde OGYE'ye yer verilmemesinin gerekçesi ve uygulamada ne anlama geleceği büyük ölçüde belirsizdir.

65 OGYE'nin İKS sürecindeki rolleri 2011 tarihli MEB İlköğretim Kurumları Standartları Yönergesi'nde ve 2012 tarihli İlköğretim Kurumları Standartları kılavuzunda ayrıntılı biçimde yer alır.

66 MEB EARGED, 2007.

Eğitimde Kalite Sistemi Yönergesi Md. 4(1)n

“[Okul gelişim yönetim ekibi] okullarda, paylaşımcı ve işbirliğine dayalı yönetim anlayışıyla eğitim-öğretimin nitelik ve kalitesini, öğrenci başarısını artırmak, okulun fiziki ve insan kaynaklarını geliştirmek, okulun kurumsal performansını değerlendirmek için stratejik planı yaparak eğitimde planlı ve sürekli bir şekilde gelişimini sağlamak amacıyla oluşturulan ekibi (...) ifade eder.”

(Mülga) İlköğretim Kurumları Yönetmeliği Md. 4(i) ve Md. 99

“Okul gelişim yönetim ekibi: Okulun bütün birim temsilcilerinin katılımı ile kurulan ekibi (...) ifade eder.”

“İlköğretim kurumlarında, paylaşımcı ve işbirliğine dayalı yönetim anlayışıyla eğitim ve öğretimin niteliğini ve öğrenci başarısını artırmak, okulun fiziki ve insan kaynaklarını geliştirmek, öğrenci merkezli eğitim yapmak, eğitimde planlı ve sürekli gelişim sağlamak amacıyla Okul Gelişim Yönetim Ekibi kurulur. (...) Ayrıca, zümrelerden gelen raporları birleştirir, projeleri inceler ve okulun yılsonu raporunu hazırlar.”

Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği Md. 120

“Okullarda; okul gelişim yönetim ekibi, sivil savunma ekipleri, iş sağlığı ve güvenliği ekibi ve diğer ekipler ilgili mevzuatı doğrultusunda kurulur ve görevlerini yürütür.”

Rapor kapsamında okul yöneticileri ve öğretmenlerle yapılan görüşmelerden edinilen izlenim, OGYE’lerin her okulda eşit düzeyde etkinlik göstermediği, kimi okullardaysa hiç bulunmadığı yönündedir. 2004-2005 eğitim-öğretim yılında yapılan ve öğrenci temsilcileri de dahil olmak üzere OGYE üyeleriyle yapılan görüşmelerden beslenen bir araştırmaya göre bu uygulamaya ilk olarak ev sahipliği eden müfredat laboratuvar okullarında dahi OGYE’lerde genel işleyişle ve öğrenci üyelerle ilgili önemli sorunlar bulunuyor.⁶⁷

Araştırma sonuçları, Okul Gelişimi Yönetim Ekibinin oluşturulmasında hem okul yöneticilerinde hem de öğretmenlerde çok büyük bir isteksizlik olduğunu, okul gelişim yönetim ekiplerinin seçimle istekli kişilerden oluşturulmadığını, düzenli bir biçimde ve tüm üyelerin katılımıyla toplanmadığını; demokratik ve katılımcı karar alma mekanizmasının işlemediğini; alınan kararların uygulanmadığını ve uygulamanın denetlenmediğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, gelişim planı yapmak için okul gelişim yönetim ekibi üyelerinin okula ilişkin bilgilere tam olarak ulaşamadıkları ya da ulaşmada sıkıntı çektikleri anlaşılmaktadır.⁶⁸

Öğretmenlerin büyük çoğunluğuna göre toplantılar yasadışı bir mantıkla, toplantı yapılmış görünmek için ve kağıt üzerinde olmakta; genellikle de veli ve öğrenciler çağrılmamaktadır.⁶⁹

Tüm bu aksaklıklara rağmen okul gelişim sürecinde birincil rol üstlenmesi beklenen bir yapıda öğrencilere de yer verilmesi önemlidir. Aşağıdaki alıntıda görüleceği gibi, MEB’in *Planlı Okul Gelişimi: Okullarda Stratejik Yönetim* belgesi, OGYE aracılığıyla öğrencilerin okuldaki tüm çalışmalara etkin katılımını öngörüyor:

⁶⁷ Şahin’in (2006) çalışması sekiz ilköğretim müfredat laboratuvar okulunu kapsıyor.

⁶⁸ A.g.e., s. 1.

⁶⁹ A.g.e., s. 12.

“[O]kulda yürütülecek tüm çalışmalara öğrencilerin katılımını sağlayacak yöntemler geliştirilmelidir. Öğrencinin katılımının sağlanacağı süreçler, okul yönetimi, sınıf içi ve sınıf dışında düzenlenecek eğitim öğretim etkinlikleri, sınav tarihlerinin birlikte belirlenmesi vb. süreçler olabilir.” OGYE’de öğrencilere yer veriliyor olması bu ifadeyle birlikte değerlendirildiğinde ümit verici bir duruma işaret ediyor.⁷⁰

Öte yandan, OGYE’lerin genel işleyişine ilişkin sorunların çözülmesi tek başına yeterli değildir; öğrenci katılımını güçlendirmek için başka önlemler de alınması gerekiyor. Örneğin, farklı üyelerin OGYE içindeki görevleri incelendiğinde, üye öğrencilerin rollerinin “öğrencilerin görüşlerini, isteklerini ve sorunlarını OGYE’ye iletme” ile sınırlandığı görülüyor. Dahası, öğrencilerin OGYE’de yer alma biçiminin gönüllülük ve içermecilik ilkeleriyle yer yer çeliştiği söylenebilir.

Öğrenci temsilcisi olan öğrenciler, genellikle kendileri temsilci olmak istediklerini söylerken; bazıları öğretmenlerinin seçtiğini ya da kendisinin haberi olmadan seçildiğini ifade etmektedir. Öğretmenlerin ya da yöneticilerin genellikle uysal, biraz da çalışkan gördükleri öğrencileri temsilci seçtikleri anlaşılmaktadır. Örneğin bir öğrenci, ‘Kendi isteğimle olmadı... okul gazetesinde benim adım çıktı... ben okul gazetesinden... öğrendim.’ derken; bir başkası, ‘Ben sınıfta yokken seçilmişim.’ ifadesini kullanmaktadır.⁷¹

OGYE’lerin başlıca etkinlik biçimi olan toplantılara öğrencilerin ne ölçüde davet edildiği/katıldığı, bu toplantılarda yetişkinlerle eşit paydaşlar olarak yer alıp alamadıkları belirsizdir. Kaldı ki ilgili belgelerde OGYE’lerin çocuk dostu kılınmasına ya da yetişkin üyelerin çocuk katılımını kolaylaştırmak için eğitimle desteklenmelerine ilişkin bir yönlendirme yer almıyor. Bu eksiklik, OGYE’de görevli öğrencilerin ekibin varlığından, üyelerinden veya toplantılarından haberdar olmaması gibi durumlara ya da öğrencilerin sadece dinleyici olarak katıldıkları toplantılar yapılmasına yol açabiliyor.⁷²

Sonuç olarak, okullara ilişkin kararların alındığı yapılarda öğrenci üyelerin de bulunması bir fırsat olarak görülebilir. Sistemin merkezî yapısına ve pek çok yetkinin müdürde toplanmasına rağmen bu yapılarda okula ilişkin kararlar alınmaktadır. Ancak, öğrencilerin toplantılara katılarak çeşitli kurul, komisyon ve ekiplerde yer aldığı durumların bile çocuk katılımı ilkeleriyle uyumlu olduğunu söylemek güçtür. Süreçlere dahil edildikleri durumlarda dahi çocuklardan beklenen genel olarak yetişkinler ile aynı yöntemleri kullanmaları, “yetişkin gibi” katılmalarıdır. Yetişkinlerin kendi gereksinimleri doğrultusunda, çocukların görüş ve gereksinimlerini dikkate almadan tasarladığı ve katılım alanlarını ve yöntemlerini belirlediği süreçlerde çocuk katılımının gerçekleşmesi olanaksızdır. Dolayısıyla, bu yapılar ve işleyişleri çocuk dostu kılınmadıkça ve çocuklar kararları etkileme gücüne sahip olmadıkça bu yapılarda öğrenci temsilcisi bulunması okullarda çocuğun katılım hakkını yeterince destekleyemez.

⁷⁰ MEB EARGED, 2007, s. 87.

⁷¹ Şahin, 2006, s. 10.

⁷² Şahin’in (2006) OGYE üyesi öğrencilerle yaptığı görüşmelerde ifade edilen durumlardır.

Okul Öğrenci Meclisleri Aracılığıyla Katılım

“[R]esmi bir öğrenci konseyi ya da meclisi olmayan bir demokratik okul hayal etmek güçtür. Öğrenciler nezdinde güvenilirliğe sahip olması için, bunun [üyelerinin] seçimi adil ve saydam olmalıdır. Öğrencileri yalnızca öğrenci etkinliklerinin (kutlamalar ve şenlikler gibi) planlanmasına değil, aynı zamanda eğitimlerini doğrudan ilgilendiren konularda politika ve karar alma süreçlerine katmak için başka birçok olanak -[örneğin] beslenmeye, disiplinle, akademik tercihlerle ilgili komiteler- vardır.”

Bäckman ve Trafford, 2007, s. 82.

Pek çok ülkede demokratik okul yönetişiminin ve öğrenci katılımının temel bir unsuru olarak görülen okul öğrenci meclislerine Türkiye’de de çocuk katılımı açısından önemli roller atfediliyor. Bu nedenle, öğrenci meclislerinin eğitim süreçlerinde çocukların katılım haklarının yaşama geçmesinde ne tür olanaklara ve sınırlılıklara sahip olduğuna yakından bakmak önemlidir. Başlıca yasal dayanakları Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği (37. madde) ve Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği (108 ve 116. maddeler) olan ve 2004 tarihli 2564 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi ile ayrıntılı biçimde düzenlenen öğrenci meclislerinin, birleştirilmiş sınıf uygulaması yapılan ilkokulların dışındaki tüm örgün ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında bulunması öngörülüyor. Raporun bu bölümünde yönerge temelinde meclislerin işleyişi özetleniyor, ayrıca öğrencilerin deneyimleri

ve okullardaki uygulamalar ele alınıyor. Bu inceleme, okul öğrenci meclislerinin her boyutu üzerine değil, çocukların okullardaki karar alma süreçlerine katılımı çerçevesinde yapılıyor.

Yönergede, meclislerin amaç ve ilkeleri aktarıldıktan sonra seçim süreci ve sorumlu yapılar, meclislerin oluşumu ve çalışmaları ayrıntılı biçimde tarifleniyor ve okullara izlemesi kolay bir yol haritası sunuluyor. Demokratik seçimlerde dikkat edilen pek çok usulün yönergede yer bulduğu görülüyor. Öte yandan, yönergenin sadece seçimlerle ilgili bölümünün değil, meclislerin oluşumu ve çalışmaları ile komisyonların işleyişine ilişkin bölümlerinin de ağırlıklı olarak usullerle ilgili olduğu göze çarpıyor. Bununla birlikte, yönergedeki yöntem ve kuralların genel olarak, çocukların katılımıyla ve çocuklara özgü bir biçimde oluşturulmadığı, benzer amaçlı yetişkin oluşumlarında kullanılan yöntem ve kuralların tekrarlandığı güçlü biçimde hissediliyor. Bu rapor kapsamında yapılan görüşmelerde de, mevcut uygulamanın özellikle ilkokul öğrencileri için uygun olmadığını dile getiren öğretmenler olmuştur. Bu durum, katılım sürecinin “çocuk dostu” olması ilkesiyle çelişiyor. Ek olarak, meclisler aracılığıyla katılımın “eğitim ile desteklenmiş” bir süreç olabilmesi için gerekli olan, yetişkinler ve çocuklar için hazırlık süreçlerine de yönergede yer verilmiyor. Bu saptamalar bir arada değerlendirildiğinde, yönergenin ve dolayısıyla uygulamanın temelindeki yaklaşımın çocuk katılımı ilkeleriyle uyumunun zayıf olduğu sonucu ortaya çıkıyor.

Yönergeye ilişkin en temel sorunlardan biri, meclislere okul yönetiminde herhangi bir rol atfedilmemiş olmasıdır. Yönergede ifade edilen amaçlar da bu durumu doğrular niteliktedir. Amaçlar, öğrencilere belirli değer ve becerileri kazandırmakla ilgilidir; öğrenci meclislerinden okul ortamına ilişkin bir beklenti seçilememektedir. Kısaca da olsa meclislerin görevlerine değinen yönergede, meclislerde yapılan değerlendirmelerin ve alınan kararların nasıl kullanılacağına veya meclislerin yetkilerine yer verilmemiştir. Meclisin aldığı kararlar yönetim için tavsiye niteliğindedir; dolayısıyla herhangi bir bağlayıcılık söz konusu değildir. Benzer bir durum “Başkanın Görevleri” için de geçerlidir; ağırlıklı olarak görevlerin tanımlandığı bu bölümde çeşitli yetkilere de yer verilmiştir, ancak bunlar meclisin iç işleyişiyle ilgilidir ve okul düzeyinde bir etki öngörülmemiştir.

Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi'nde Tanımlanan Temsilcilikler ve Meclisler

ŞUBE TEMSİLCİLERİ

- Disiplin cezası alan veya cezası okul disiplin kararı ile silinmemiş olan öğrenciler dışında şubedeki her öğrenci aday olabiliyor.
- Şubelerde seçimlere sınıf/şube rehber öğretmenini rehberlik ediyor.
- Şube temsilcileri okul öğrenci meclisi üyesi oluyorlar ve başkanlık divanı üyesi olabiliyorlar.

OKUL ÖĞRENCİ MECLİSİ

- Öğrenci meclisi başkanlık seçimlerine 1. sınıf öğrencileri hariç tüm öğrenciler seçmen olarak katılabiliyorlar.
- Okul seçim kurulu ve sandık kurulu/kurulları seçim sürecinin (tanıtım, oy kullanma vb.) usulüne uygun yürütülmesini sağlıyor.
- Belirli bir ilçedeki okul öğrenci meclisi başkanları kendi aralarından ilçe temsilcilerini seçiyorlar.

İLÇE TEMSİLCİLERİ

- İlçe temsilcileri seçiminin yöntemine ilçe milli eğitim müdürü karar veriyor.
- Büyükşehir statüsündeki illerde her ilçe en fazla oy alan üç, diğer illerde her ilçe en fazla oy alan beş okul meclis başkanı ile temsil ediliyor.
- İlçe temsilcileri il öğrenci meclisini oluşturuyor.

İL ÖĞRENCİ MECLİSİ

- İl öğrenci meclisi başkanları Türkiye öğrenci meclisini oluşturuyor.

TÜRKİYE ÖĞRENCİ MECLİSİ

- Türkiye öğrenci meclisinin başkanlık divanı (TBMM'de yapılan) ilk oturumunda seçiliyor.

Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi Md. 33

“Başkanın görevleri şunlardır:

- a) Meclisi temsil etmek,
- b) Genel kurulu yönetmek,
- c) Meclise duyurulmak üzere başkanlığa ulaştırılmış bir belge veya bilgi varsa gündemde yazılı maddeler görüşülmeden önce meclise sunmak,
- d) Meclis başkanlığına hitaben verilmiş dilekçeleri kabul etmek,
- e) Başkanlık divanına başkanlık etmek ve başkanlık divanının gündemini hazırlamak,
- f) Meclis tarafından alınan tavsiye kararlarını yönetime bildirmek, uygulanmasını takip etmek,
- g) Meclis ile yönetim arasındaki ilişkileri koordine etmek,
- h) Olağanüstü durumlarda meclisi toplantıya çağırmak,
- ı) Meclis toplantısının zamanını ve gündemini belirlemek, üyelere duyurmak,
- j) Eğitim ve öğrencileri ilgilendiren toplantı, komisyon çalışması vb. çalışmalara katılmak,
- k) Diğer kurum ve kuruluşlarda eğitim öğretimle ilgili yapılacak toplantılara gözlemci olarak katılmak,
- l) Gerekirse il genel meclisi ve belediye meclisi toplantılarına gözlemci olarak katılmaktır.”

Dolayısıyla, yönergede tariflenen adımlar bire bir uygulansa da öğrencilerin meclisler aracılığıyla okula ilişkin alınan kararlara katılımı güvence altında değildir. İstanbul/Sarıyer’de 29 okulu kapsayan ve okul yöneticileri, sorumlu öğretmenler, öğrenci meclisi başkanları/başkan yardımcıları ve öğrenciler ile yapılan yüz yüze görüşmeleri dayanak alan güncel bir araştırmada da yazarların benzer bir sonuca ulaştığı görülür:⁷³ “MEB Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi’nde okul öğrenci meclisi çalışması bir seçim sürecinden ibaret tanımlanmış ve seçim süreci sonrası okul öğrenci meclisi başkanı ve üyelerinin rol ve sorumluluklarına dair bir tanımlama yapılmamıştır. Bu nedenle okullarda süreç bir ‘seçim pratiği’ olmaktan öteye gidememektedir.”⁷⁴ Okul meclisleri uygulamasının seçimle sınırlı kaldığı düşüncesine önemli oranda öğrencinin de katıldığını gösteren bulgular vardır.⁷⁵ Dolayısıyla, yönergedeki usul ağırlıklı yaklaşım uygulamada da belirgindir.

Okul öğrenci meclislerinin oluşumu da (özellikle uygulama aşaması) çocuk katılımı ilkeleri ışığında gözden geçirilmesi gereken bir süreçtir. Yönergenin 26. maddesine göre, “Okul öğrenci meclisi, her şubenin kendi içinden seçeceği bir temsilcinin

73 Odağında ortaokullardaki öğrenci meclisleri bulunan Sarıyer’de Demokratik Okul Kültürünün Desteklenmesi Projesi, Sarıyer Belediyesi, ÇOÇA ve İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Natuk Birkan Ortaokulu tarafından 2013 yılında yürütülmüştür. Projeye ilişkin daha fazla bilgi için bkz. <http://www.cocukcalismalari.org/project/sariyerdeki-okullar-demokratiklesme-yolunda/>

74 ÇOÇA, 2014. ÇOÇA’nın öneri notu, durum tespitinin ardından belirlenen beş pilot okulda (Yeniköy Ortaokulu, Sarıyer Ortaokulu, Sarıyer İmamhatip Ortaokulu, Rezaizade Ekrem Ortaokulu ve İTÜ Vakfı Natuk Birkan Ortaokulu) okul meclisi çalışmasının yürütülmesinden sorumlu öğretmen ve idarecilerle yapılan düzenli toplantılar ve çalışmalar sonucunda hazırlanmıştır.

75 Genç ve ark. (2011) çalışmasında İstanbul ve Çanakkale’de farklı sosyoekonomik durumdaki 14 okulda eğitim alan 772 4-8. sınıf öğrencilerine yapılan anketin sonuçlarına göre öğrencilerin % 58,2’si “Okul Meclisleri Projesi’nin seçim süreci ile sınırlı kaldığını düşünüyorum.” ifadesine katılıyorlar. Bu ifadeye katılmayan öğrencilerin oranı % 17,8 ve kararsız kalanların oranı % 24,1’dir.

katılımından meydana gelir. Birleştirilmiş sınıflarda birinci sınıflar hariç bütün öğrenciler meclis üyesi olarak kabul edilir. Okul öğrenci meclisi başkanlık divanı seçimi, okuldaki seçmen öğrencilerin oylarıyla yapılır. Başkanlık divanına yalnız okul öğrenci meclisine seçilmiş sınıf temsilcileri aday olabilirler." Okul öğrenci meclisini oluşturan şube/sınıf temsilcilerinin şubelerindeki diğer öğrencilerce seçilmesi öngörülmekle birlikte, bunun her okulda gerçekleştiğini söylemek güçtür. Örneğin, sekiz okuldan 170 ortaokul öğrencisinin anketler aracılığıyla katıldığı bir araştırmaya göre, öğrenci temsilcilerinin seçimi ağırlıklı olarak sınıf öğretmeni ya da müdür tarafından yapılmış, "demokratik biçimde oylamayla" seçime ise daha az rastlanmıştır.⁷⁶ Temsilci seçimiyle ilgili benzer gözlemler ve seçimin daha demokratik yapılmasına dönük gereksinim başka çalışmalarda da ortaya çıkmıştır.

Normal seçimde pek bir şey olmadı ama yani sınıf temsilcisi seçilirken sizin de dediğiniz gibi biraz daha demokratik bir şekilde olabilirdi. Kim istiyor kim istemiyor ona göre belirlenebilirdi. Ben şahsen hiç istemiyordum[,] hoca beni seçtiği için oldum. Biraz daha demokratik olabilir yani.⁷⁷

Meclis başkanının okuldaki öğretmenler ya da müdür tarafından atanması da bazı okullarda karşılaşılan bir uygulamadır.⁷⁸ Seçimlere katılımın sınırlı olması ve belirli özelliklere sahip çocukların ilgili süreçlerde yer alması bu rapor kapsamında yapılan görüşmelerde de dile getirilen ve seçim süreçlerinin tam olarak içermeci kılınmadığına işaret eden önemli bulgulardır. ÇOÇA'ya göre "Okuldaki tüm çocukların adaylıkta eşit şansları olmamakta ve seçilen öğrenciler daha çok büyük sınıflarda okuyan ve okuldaki diğer sosyal ve sportif faaliyetlerde ya da derslerindeki başarıyla kendilerini gösteren öğrenciler olmaktadır."⁷⁹ Ayrıca, 2004-2013 yıllarında seçilen toplam 40 Türkiye Öğrenci Meclisi Başkanlık Divanı üyesinin 37'si ve on başkanın tamamı erkek öğrencilerdir. Aynı dönemde il öğrenci meclisi başkanlığı görevini yürüten öğrencilerin ise sadece dörtte biri kadındır. Dolayısıyla, "demokratik" seçimlerin, uygulamada içermeci ve eşitlikçi bir durumu kendi başına sağlayamama olasılığı vardır ve bu nedenle ek önlemler düşünülmelidir.

Ek olarak, bahsi geçen seçim süreçlerinin arka planında göze çarpan önemli bir eksiklik, çocukların seçim sürecinde neye aday olduklarını ya da ne için seçim yaptıklarını bilmemeleridir; bu hem bilgilendirme eksikliğiyle hem de temsilcilerin/ başkanların/ meclislerin rollerinin tanımlı olmamasıyla ilgilidir.⁸⁰ Öte yandan, propaganda ve seçim süreçlerinin, istenen oranda olmasa da kimi okullarda oturmaya başladığına ilişkin bulgulara da rastlanır.⁸¹

76 Kamburoğlu, 2009.

77 Güven ve ark., 2013, s. 15.

78 ÇOÇA, 2014.

79 A.g.e.

80 A.g.e.

81 Örneğin, Genç ve ark. (2011) araştırmasına katılan 772 öğrencinin % 70'ten fazlası şu ifadelere katıldığını belirtmiştir: "Okulumuzda okul meclisi temsilcilerinin seçimi öncesinde seçim takvimi, sandık kurulları ve adaylar panoları asılarak ilan edildi."; "Okulumuzda seçimlerden önce adayları tanıtım çalışmaları yeterince yapılmaktadır."; "Okul temsilcisi seçilmeden önce, okul temsilcilerinin ne yapacakları konusunda bilgi aldım."; "Okuldaki seçim sonuçları hakkında bilgilendirildim."

Öğrenci meclislerinin, gönüllülük ve içermecilik ilkeleriyle uyumlu biçimde oluşturulduğu durumlarda dahi, okullarda çocuk katılımının etkili bir aracı/ortamı olabilmesi, okulların ortak bazı sorunların giderilmesini gerektiriyor. Bunların başında zaman ve yer sıkıntısı ile öğretmen ve yönetici tutumları geliyor. Gelecek bölümde aktarılacağı üzere, Türkiye’de pek çok okulda ikili öğretim yapılıyor ve çizelgelerde yapılan değişiklikler sonucunda dersler dışındaki etkinliklere sınırlı zaman ayrılabilir. “4+4+4” gibi güncel uygulamaların okullardaki yer sıkıntısını artırdığı da gözlemleniyor. Bu rapor kapsamında okul paydaşlarıyla yapılan görüşmeler ve güncel araştırmalar, okul öğrenci meclislerinin etkin biçimde çalışmamasında zaman ve yer sınırlılıklarının önemli rol oynadığına işaret ediyor.⁸²

Meclisle ilgili süreçlerin genel işleyişi, öğretmenlerin ve yöneticilerin tutumlarına, öğrenci meclislerini ve çocuk katılımını ne ölçüde sahiplendiklerine de bağlıdır. Okul öğrenci meclisi çalışmaları ek bir yük olarak algılandığında ve/veya yetişkinler arasında görev dağılımı eşitsiz biçimde yapıldığında, öğretmenlerin motivasyonunun da olumsuz etkilendiği görülüyor.⁸³ Sürecin yetişkinlerce sahiplenilmemesi, propaganda süreci ve seçimlerden sonra öğrencilerin motivasyonunun düşmesinde ve mecliste alınan kararların yaşama geçmemesinde de önemli rol oynuyor.⁸⁴ Görüşme yapılan kimi öğretmenlerce bu durum, öğrencilerin sorumluluk almaya hazır olmaması ve heveslerinin kaçması olarak yorumlanmış; öğrenciler ise değişim yaratma gücüne sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. ÇOÇA’nın 29 ortaokulun farklı paydaşlarıyla yaptığı görüşmelerden hareketle vardığı “Okul öğrenci meclisleri, idareci ve öğretmenlerin çocukların potansiyellerine inanmayışından ötürü inandırıcı bulunmamakta bu nedenle işlevsel olmamaktadır.” saptaması da bu duruma ışık tutmaktadır.

Yönergeye göre meclislerin toplanma ve karar alma usulleri ile komisyon çalışmaları

- Okul öğrenci meclisleri iki ayda bir, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanırlar. Meclis ayrıca, okul müdürünün, üyelerinin beşte birinin veya başkanın isteğiyle de toplanabilir. Meclislerin, bayram günleri ile belirli gün ve haftalara ilişkin konularda özel gündemle toplanması da mümkündür.
- Kararlar toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla alınabilir.
- Meclis bünyesinde komisyonlar oluşturabilir. Komisyon çalışmalarında ilgili eğitici kol/

öğrenci kulüplerinin çalışmaları da dikkate alınır ve bu çalışmalara meclis üyeleri dışındaki öğrenciler de katılabilir. Okul öğrenci meclisi komisyonları, okul müdürünün görevlendireceği rehber öğretmenlerin gözetiminde her yarıyılıda en az iki kez toplanır, raporlarını meclisin takip eden ilk oturumunda sunarlar.

- Genel Kurul görüşmeleri herkese açıktır. Bu görüşmelerde okul yönetiminden ve milli eğitim müdürlüğünden en az bir temsilci hazır bulunur. Oylamada sadece üyeler oy kullanır.

82 A.g.e.

83 A.g.e.

84 A.g.e.

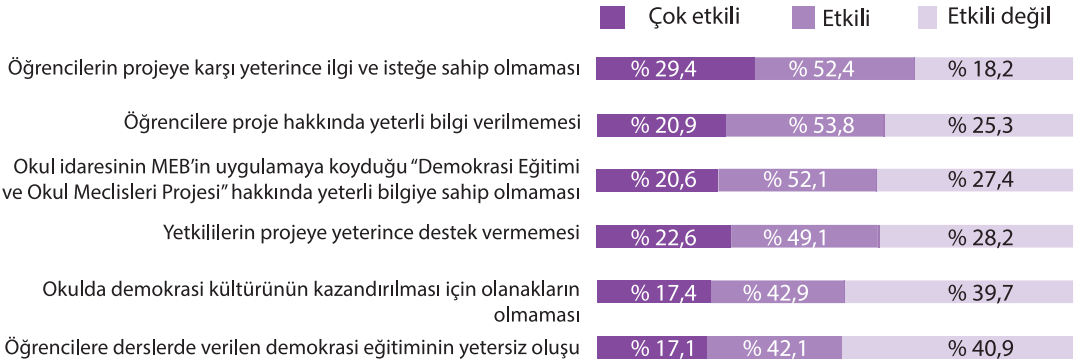

“Durum tespiti çalışması okul meclislerinin her okulda uygulandığını ama temsiliyet açısından sınırlılıkları olduğunu; meclislerin kurulması yani adaylık, oylama ve seçim aşamalarında motivasyon yüksekken sonrasında ciddi biçimde düştüğünü; öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul idarecilerinin meclislerin işlerliğine ilişkin pek çok güçlükle baş etmek durumunda kaldığını ortaya koymuştur. Zaman, mekan ve bütçe kısıtlılığının yanı sıra, öğrenciler, öğretmenler ve okul idarecilerinin okul meclisine ve yaratabileceği kazanımlara ilişkin inancının da oldukça az olduğu ortaya konulmuştur.”

ÇOÇA, 2014.

340 okul öğrenci meclisi üyesi öğrencinin katıldığı anket temelli bir araştırmaya göre meclislerin etkili çalıştığına inanan üyelerin oranı % 57'dir; 76 öğrenci (% 22) bu konuda kararsız olduğunu ifade ederken, 69 öğrenciyse (% 20) olumsuz görüş bildirmiştir⁸⁵ Aynı öğrencilere olumsuz algıların altında yatan nedenler sorulduğunda, öğrencilerin yeterince ilgili ve istekli olmamalarının, bilgilendirme eksikliklerinin ve yetkililerin projeye yeterince destek vermemesinin önemli sayıda öğrenci tarafından olumsuz algıların nedenleri arasında görüldüğü ortaya çıkmıştır. Ek olarak, öğrencilerin üçte ikisinin okuldaki olanakları/dersleri, demokrasi kültürü/eğitimi için yetersiz gördüğü ortaya çıkmıştır. Bu soruyu yanıtlarken öğrenciler verilen seçeneklerle sınırlı olarak görüşlerini bildirmişlerdir. Bu bakımdan, araştırmada öğrencilerin ek önerilerini ve görüşlerini almak için yöneltilen açık uçlu soruya verilen yanıtlar çok önemlidir. Öğrencilerin sundukları önerilerin yaklaşık dörtte biri öğrenci görüşlerinin daha çok dikkate alınması yönündedir.⁸⁶

Öğrencilere Göre Meclislere İlişkin Olumsuz Algıların Nedenleri

Kaynak: Çelikaş'ın (2009) verileriyle oluşturulmuştur.

85 Çelikaş'ın (2009) çalışması 2008-2009 eğitim-öğretim yılında İstanbul'un Bakırköy ilçesindeki 17 ortaöğretim kurumunda yürütülmüştür.

86 Açık uçlu soruya verilen 69 yanıttan bu şekilde değerlendirilenler "OÖM'nin çalışmaları dikkate alınmalı", "Temsilcilere daha fazla hak tanınmalı", "Okul müdürleri meclislere katılarak görüşleri dikkate alınmalı", "Okul müdürü OÖM'de öğrencilerin öğretmenlerle yaşadığı sorunları dikkate alınmalı" ve "OÖM'de öğrenci lehine alınan kararlar ve projeler geri çevrilmemeli"dir.

Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi Md. 36

“Meclis gündeminde öncelikli olarak öğrencilerin eğitim ve okul yaşantısını ilgilendiren, eğitimde başarı düzeyi, ulaşım sorunları, sağlıklı beslenme, barınma, zararlı alışkanlıklar, spor imkanları gibi konular görüşülür. [Meclisler] ayrıca

- a) Komisyon raporlarını değerlendirir.
- b) Komisyonların faaliyet raporlarını inceler.
- c) Gündemde belirlenen konuları görüşüp karar bağlar.
- d) Konuyla ilgili eğitici kol/öğrenci kulübü üyeleriyle ortak çalışmalar yapar.
- e) Öğrencilerin problemleri ile ilgili konuları değerlendirir.”

Önceki sayfalarda da dile getirildiği üzere okul öğrenci meclislerinin aldıkları kararlar tavsiye niteliği taşıyır ve ilgili düzenlemede meclislere okul yönetiminde herhangi bir rol atfedilmez. Bu durum, yukarıda bahsedilen diğer aksaklıklarla birleştiğinde, çocukların meclisler aracılığıyla okullarında kendilerini ilgilendiren kararlarda söz sahibi olmasını güçleştiriyor. Farklı araştırmalar bu konuda değerli bulgulara yer veriyor. Örneğin, İstanbul/Üsküdar’da sekiz ortaokulda yapılan bir çalışmaya katılan öğrencilerin % 46,5’i öğrenci temsilcilerinin aldıkları kararların okul yönetimince hiç değerlendirilmediğini, % 23,5’i ise bazen değerlendirildiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir.⁸⁷ Aynı araştırmaya göre okul yönetiminin karar alırken öğrencilerin düşüncelerini aldığı görüşünde olmayan öğrenciler ağırlıktadır; bu öğrencilerin oranı % 66,5’tir. Öğrencilerin görüşlerinin bazen alındığını düşünen öğrencilerin oranıysa % 16,5’tir. Görüşlerinin alınmasını isteyen öğrencilerin oranıysa % 68,2’dir. Bu sorunun yöneltildiği öğrencilerin % 20,6’sının olumsuz yanıt vermesi ve % 11,2’sinin fikri olmadığını belirtmesi dikkate değerdir ve öğrencilerin hakları konusunda daha çok bilgiye gereksinim duyduğuna işaret edebilir.⁸⁸

Ortaöğretimde sınıf temsilcisi öğrencilerin belirli alanlarda kararlara katılma konusundaki durumlarını ve istekliliklerini de karşılaştıran bir çalışmaya göre, öğrencilerin katılmaya duydukları istek ve katılım düzeyleri arasında belirgin farklılıklar söz konusudur.⁸⁹ Araştırmada yer alan öğrencilerin seçili karar alanlarında katılımlarını hangi düzeyde (hiç-çok az-biraz-çok) algıladıkları yanda gösterilmiştir.

⁸⁷ Kamburoğlu, 2009.

⁸⁸ A.g.e.

⁸⁹ Özcan’ın (2010) anket uyguladığı örneklem, Ankara ili Beypazarı ilçesindeki sekiz ortaöğretim okulundaki (dört meslek lisesi, bir Anadolu lisesi, bir imam-hatip lisesi, bir Anadolu öğretmen lisesi ve bir genel lise) sınıf temsilcisi görevine sahip öğrencilerden oluşuyor.

- HİÇ**
- Haftalık ders programlarının hazırlanması
 - Ders dağıtımının yapılması
- ÇOK AZ**
- Okulunuzun gelir ve harcamalarının planlanması
 - Not verme kurallarının belirlenmesi
 - Okulunuzun işleyişinin değerlendirilmesi
 - Öğretmenlerin değerlendirilmesinde uyulacak esasların belirlenmesi
 - Ders kitabı ve öteki öğretim materyallerinin seçilmesi
 - Dersleri daha etkili işleyebilmek için çevre olanaklarından yararlanılması
 - Öğrenciye ilişkin bilgilerin elde edilmesi, korunması ve kullanılmasının planlanması
 - Derslerde izlenecek öğretim ve sınav yönteminin belirlenmesi
- BİRAZ**
- Okul-çevre ilişkilerinde beliren sorunların çözülmesi
 - Okulunuzdaki disiplin anlayışının oluşturulması ve uygulamaya konması
 - Okulunuzdaki öğrenci danışmanlığı çalışmalarının planlanması
 - Okulunuzun hedeflerinin belirlenmesi ve gözden geçirilmesi
 - Ana babalara öğrencilerin durumlarının bildirme yollarının geliştirilmesi
 - Öğrencilerin başarılarının nasıl değerlendirileceğine karar verilmesi
- ÇOK**

Son olarak, öğrenci temsilciliği uygulamasının okuldaki diğer öğrencilerin katılımında ne ölçüde etkili bir rol oynadığı da okullar arasında değişiklik gösteriyor. Örneğin, görüşülen bir okul müdürü görevine başladığında yaptığı ilk işlerden birinin sınıf temsilciliği modelini oturtmak olduğunu; sınıf temsilcileriyle düzenli olarak yaptıkları toplantılar sayesinde öğrencilerin deneyimlerini daha iyi anlayabildiğini ifade etmiştir. Öte yandan, öğrencilerin kayda değer bir bölümünün öğrenci temsilcilerine şikayetlerini iletemediğine işaret eden bulgular da mevcuttur.⁹⁰ Şube/sınıf temsilcileri dışındaki öğrencilerin meclisin varlığından ya da çalışmalarından haberdar olmaması da karşılaşılan diğer bir sorundur.⁹¹ 4-8. sınıf öğrencilerinin katılımıyla yapılan yakın tarihli bir çalışma da “okul meclisine seçilen temsilcilerin okul idaresi ile öğrenciler arasında köprü görevi üstlendiği” görüşüne katılmayan çocukların oranının azımsanmaması gerektiğini göstermiştir.⁹²

“Okul meclisi başkanının, dolayısıyla okul meclisinin rolü çoğu zaman öğrencilerin bazı sorunlarını çözmek için, idareciler, öğretmenler ve öğrenciler arasında arabuluculuk yapmak; okul dışı bazı toplantılara temsilci olarak katılmak veya gezi, gösteri ya da yarışma gibi faaliyetler organize etmekle sınırlı kalmaktadır.”

ÇOÇA, 2014.

Girişte de ifade edildiği üzere bu bölümde okul öğrenci meclislerinin tüm boyutları değerlendirilmemiş; olabildiğince, çocukların karar alma süreçlerine katılımını etkileyen konular ve yakın tarihli çalışmaların bulguları önceliklendirilmiştir.

90 Kamburoğlu, 2009. Şikayetlerini iletebildiğini belirten öğrencilerin oranı % 22,9, bunu bazen yapabilen öğrencilerin oranı % 28,2 ve hiç yapamayanları % 48,8'dir.

91 ÇOÇA, 2014.

92 Genç ve ark. (2011) çalışmasında bu ifadeye katılan öğrencilerin oranı % 60,4'tür. Öte yandan, öğrencilerin % 15,7'si olumsuz görüş bildirmiş ve % 24'ü de kararsız olduğunu ifade etmiştir.

Dolayısıyla, bu değerlendirme sonucunda, okul öğrenci meclislerinin genel olarak etkisiz ya da yetersiz olduğu söylenemez. Örneğin, Diyarbakır'da 12 okulun 11. sınıf öğrencileriyle uygulanan bir araştırmada, okul öğrenci meclisleri “seçme ve seçilmenin önemini kavrama ve bilinçli bir seçmen olma düşüncesini geliştirme” ve “öğrencilere okul ortamında sahip oldukları hakları öğrenme fırsatı ver[me]” açılarından etkili bulunmuştur.⁹³ Öte yandan, aynı araştırma, okul öğrenci meclislerinin iyi işleyen yönlerinin doğrudan öğrenci katılımını sağlamadığını göstermesi bakımından da çok yararlıdır. Araştırmaya katılan öğrenciler “okul meclisi uygulamaları ile karar verme becerilerinin geliştiğini belirtirken, okulda kendilerini ilgilendiren konularda etkin rol alma olanağının tanınmadığını, katılımcı demokrasi ve çoğulculuk anlayışlarının pek fazla gelişmediğini” belirtmişlerdir. Ayrıca öğrenciler, “okulla ilgili istek ve beklentilerinin okul idaresi tarafından yeterli düzeyde dikkate alınmadığını, okul ortamında yaşadıkları sorunlarla ilgilenilmediğini, öğrenciler ile öğretmen ve idare arasında etkili iletişimin bulunmadığını ve okulla ilgili görüş ve önerilerini rahat ifade edebilme ortamı sağlanmadığını vurgulamışlardır.”⁹⁴

Sonuç olarak, bulgular, okul öğrenci meclislerinin okullarda çocukların kararlara katılımlarını sağlama açısından hem tasarım hem de uygulama boyutlarında yeterli olmadığına işaret ediyor. Bu bağlamda, meclislerin okul yönetiminde tanımlı rollere sahip olması ve başta zaman ve mekan olmak üzere uygun olanaklarla donatılması önem taşıyor. Ayrıca, meclislerin sınıf temsilcileri dışındaki öğrencilerin de katılımlarını kolaylaştıracak biçimde düzenlenmesi, ilgili tüm süreçlerin bilgilendirici, saydam, gönüllülük temelli ve çocuk dostu kılınması, okuldaki yetişkinlerin katılım süreçlerini destekleyecek tutumlara ve donanıma sahip olması belirgin gereksinimler arasında öne çıkıyor.

93 Gökleksiz ve Cüro, 2011. 2008-2009 eğitim-öğretim yılında yapılan araştırma farklı okul türlerine devam eden 1.185 öğrenciden anket yoluyla toplanan verilere dayanıyor.

94 A.g.e., s. 76.

Öğrenme-Öğretme Süreçlerinde Katılım

“Erken yaşlardaki çocukların eğitim programlarını da kapsayacak şekilde tüm eğitim ortamlarında, öğrenim çocukların aktif katılımlarını sağlayacak bir eğitim ortamı geliştirilmesi sağlanmalıdır. Öğretme ve öğrenmede çocukların yaşam koşulları ve beklentileri dikkate alınmalıdır. Bu nedenle, eğitim mercileri müfredat ve okul programlarının planlamasına çocukların ve anne babalarının görüşlerini dahil etmelidir.”

Çocuk Hakları Komitesi'nin 12 No'lu Genel Yorumu

Öğrenme ve öğretme süreçlerinde çocuk katılımının ele alındığı bu bölümde ilk olarak Türkiye’de okulların ve öğrencilerin bu süreçlere ilişkin karar alma mekanizmalarındaki rolleri aktarılıyor. Ardından, seçmeli dersler örneğine odaklanılıyor; seçmeli derslere ilişkin güncel düzenlemeler ve yapı ele alındıktan sonra, seçmeli derslerin uygulanışına ilişkin deneyimler paylaşılıyor.

Türkiye’de eğitimin birçok alanında olduğu gibi, öğretim programlarının geliştirilme süreçleri de ağırlıklı olarak merkezî bir yaklaşım ile yürütülüyor. Öğretim programları MEB tarafından ve ülkenin her yerindeki bütün okullarda aynı biçimde uygulanmak üzere hazırlanıyor. Mevcut sistemde, çocukların veya ailelerin görüşleri, program geliştirme süreçlerine sistematik olarak dahil edilmiyor; öğretim programlarının ve materyallerinin hazırlanmasına öğretmenlerin de katkı ve katılımının sınırlı olduğu görülüyor.

PISA 2012 kapsamında okul müdürlerinden toplanan veriler de, Türkiye’de öğrenme-öğretme süreçlerindeki merkeziyetçi eğilimi doğruluyor. Okul müdürlerine uygulanan soru formları, ölçme ve değerlendirme politikalarının belirlenmesi, ders kitaplarının belirlenmesi, ders içeriğinin belirlenmesi, okulda sunulan derslerin belirlenmesi gibi alanlarda, müdürlerin hangi paydaşların sorumlu olduğunu düşündüklerine yer veriyor. 170 okul müdürünün yanıtlarına göre, aşağıdaki alanlarda ağırlıklı olarak MEB’in sorumluluk sahibi olduğu düşünülüyor:⁹⁵

- Ölçme ve değerlendirme politikalarını belirlemede sorumluluk MEB’e aittir (% 89,0);
- Ders kitaplarının seçiminde sorumluluk MEB’e aittir (% 72,7);
- Ders içeriklerinin belirlenmesinde sorumluluk MEB’e aittir (% 94,3);
- Sunulan derslerin belirlenmesinde sorumluluk MEB’e aittir (% 78,1).

Yakın tarihli bir araştırmaya katılan 64 öğretmenin tamamına yakını da, öğrenme-öğretme süreçlerinde MEB’in temel belirleyici olduğunu ifade ediyor.⁹⁶ Araştırmaya göre, “[ö]ğretmenler, ders amaçları ve hedefleri, ders içeriklerinin belirlenmesi, öğretim planlarının hazırlanması, öğretim süresinin belirlenmesi gibi konularda tek karar vericinin MEB olduğunu ve Türkiye’deki eğitim yönetimi alanının katı merkezi yapılanması nedeniyle bu konuda okul yöneticilerinin, öğretmenlerin, velilerin ve öğrencilerin herhangi bir katılımının olmadığı görüşündedirler.”⁹⁷

Kurullar, komisyonlar, ekipler aracılığıyla katılımı ele alan bölümde belirtildiği gibi öğrenme-öğretme süreçlerine ilişkin mevzuatta tanımlanan yapılarda çocukların neredeyse tamamen dışarıda tutulduğu görülüyor. Bu alandaki deneyimleri irdeleyen, Türkiye’de öğrenme ve öğretme süreçlerinde çocuk katılımını ele alan sınırlı sayıda akademik çalışma vardır. Mevcut çalışmalar arasında öğretim programlarında ve materyallerinde çocuk haklarını inceleyen çalışmalar bulunsa da, özellikle çocuk katılımına vurgu yapan çalışmalara seyrek olarak rastlanıyor.⁹⁸ Bunun yanı sıra, çalışmaların çoğu Türkçe ve İnkılap Tarihi, Vatandaşlık gibi sosyal bilimler alanındaki dersler ile sınırlıdır; tüm programları kapsayan bütüncül çalışmalar eksiktir. Son olarak, katılım kavramı genellikle “derse katılım” -söz alma, soru sorma, derse katılım gösterme- anlamında kullanıldığından, çocuk katılımından bahsedilen çalışmalarda iki kavramın birbirine karışabildiği görülüyor.⁹⁹ Çocukların, öğrenme ve öğretme süreçlerinin tasarımı, uygulamalara geribildirim verme, ölçme ve değerlendirme gibi alanlarda etkin katılımı üzerine çalışmalara, özellikle de çocuklardan uygun yöntemlerle toplanmış veriler içeren araştırmalara gereksinim büyüktür.

95 Parantez içindeki yüzdeler, soldaki ifadeye katılan müdürlerin oranını gösterir. Müdürlerin oranı, her okuldan değerlendirmeye katılan öğrenci sayısına göre hesaplanmaktadır.

Kaynak: http://pisa2012.acer.edu.au/interactive_results.php

96 Tunç ve ark., 2012.

97 A.g.e., s. 32.

98 Nayır ve Karaman Kepenekçi, 2011.

99 Özyıldırım, 2007.

Demokrasi Kuşağı Projesi kapsamında, 10 ilde toplam 22 okulda 1.105 öğrenci ve 1.038 öğretmen ile velinin katılımıyla yapılan bir çalışmada, yönetim ve karar, duyarlılık, öğrenme-öğretme yaklaşımı, iletişim ve etkileşim başlıklı dört alanda katılımcıların görüşleri alınmıştır. Bu görüşler doğrultusunda, söz konusu çalışmada demokratik okul kültürü bağlamında öğrenme - öğretme yaklaşımı alanının diğer alanlara göre “daha iyi durumda olarak nitelendirilebileceği” ifade ediliyor.¹⁰⁰ Çalışmada, “öğrencilere sağlanan öğrenme ortamının nispeten demokratik bir yapıya sahip olduğu, öğrencilerin kısıtlanmadan, her türlü ders içi aktiviteye katılabildikleri” çıkarımında bulunuluyor.¹⁰¹ Ancak bu çalışmada da, kullanılan soru formları yanıtlanırken “katılım” kavramının derse katılma olarak anlaşılmiş olma olasılığı yüksektir. Ek olarak, katılımcılardan toplanmış olan görüşler, öğrencilerin “her türlü ders içi aktiviteye katılabildikleri” sonucuna varmak için yeterli değildir.

Öğrenme-öğretme süreçleri kapsamında, okulların belirli düzeyde esnekliğe sahip olduğu ve öğrencilerin söz sahibi olabildikleri bir alan olarak seçmeli dersler göze çarpıyor. Seçmeli dersler, TTKB tarafından belirlenen çizelgeler doğrultusunda, ortaöğretim ve ortaokul düzeylerinde uygulanıyor.

Ortaöğretim düzeyinde, 2010 yılından başlayarak alan uygulamasının kademeli olarak kaldırılmasına karar verildi.¹⁰² Buna bağlı olarak, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarında tercih edecekleri bölümler ve ilgileri doğrultusunda seçmeli dersler almaları hedefleniyor. Liselerde alan uygulamasının yerine geçen seçmeli derslerin uygulanışına bakıldığında, 2013-2014 eğitim-öğretim yılı itibarıyla çoğu okulda önceden uygulanan alanlara benzer seçmeli ders grupları sunulduğu görülüyor. “Gerek mevcut tüm seçmeli dersleri bir okulda sunmanın gerektireceği insan kaynağı ve fiziksel imkanlar nedeniyle, gerekse velilerin ve okulların yükseköğretime geçiş sistemine ilişkin kaygıları sonucunda, öğrencilere daha sınırlı ve okul tarafından gruplanmış seçmeli ders seçenekleri sunulmaktadır. Bu gruplamalar, büyük ölçüde derslerin alan uygulamasındaki dağılımlarını yansıtmaktadır.”¹⁰³ Seçmeli derslerin gruplandırılarak sunulması altında yatan bir neden de, yetişkinlerin öğrencilere kendi ders programlarını belirleme konusunda güvenmemeleridir. Dolayısıyla, öngörülen uygulama, öğrencilere geniş bir seçmeli havuzundan dersler seçerek kendi öğretim programlarını kişiselleştirme ve şekillendirme olanağı sunma potansiyeline sahip olsa da, eğitim sisteminin genel yapısı ve üniversiteye geçiş sisteminin etkisiyle bu potansiyel yaşama geçemiyor.

Ortaokul düzeyinde, 2012 itibarıyla seçmeli dersler çeşitlendirildi, seçmeli derslere ayrılan haftalık ders saati önemli ölçüde artırıldı. Bu kademedeki 2012 öncesindeki uygulamaya göre, “Okutulacak seçmeli dersler, öğretim yılı başında okulun ve çevrenin şartları, öğrencilerin ilgi, istek ve ihtiyaçları ile velilerin görüşleri de dikkate alınarak” ilgili derslerin öğretmenlerinden oluşan öğretmenler kurulunca

100 Demokrasi Kuşağı Projesi Demokratik Okul Kültürü Çalışma Grubu, 2013.

101 A.g.e.

102 MEB TTKB, 2010.

103 ERG, 2014.

belirleniyordu.¹⁰⁴ MEB EARGED tarafından yapılan 2008 tarihli araştırmaya göre, okul müdürleri ve öğretmenler, seçmeli derslerin belirlenmesinde dikkate alınan birincil etkenin okulun olanakları olduğunu ifade ediyorlar.¹⁰⁵ Ortaokul düzeyinde çocuk katılımını inceleyen, 2009 tarihli bir araştırmaya göre, ankete katılan 170 çocuğun % 64,7'si, okullarında seçmeli derslerin okul yönetimince belirlendiğini ve zorunlu olduğunu belirtiyor.¹⁰⁶ Diğer bir deyişle, öğrencilerin istekleri, seçmeli derslerin belirlenmesinde okulun olanakları ve dersleri verecek öğretmen bulunması kadar etkili olamıyor. Dolayısıyla, 2012-2013 öncesi uygulamanın, okullar bakımından seçtikleri fazladan bir dersi sunma, öğrenciler bakımından ise ders çizelgelerine eklenen “zorunlu seçmeli” dersleri alma olarak deneyimlendiği söylenebilir.

2012’de ders çizelgelerinde yapılan değişiklikle, öğretim programlarında seçmeli derslerin merkezi bir konuma geldiği ve saatlerinin önemli ölçüde arttığı görülüyor. Ek olarak -en azından kağıt üzerinde- seçmeli derslerin seçiminde öğrencilerin ve ailelerin görüşlerine öncelik verilmesi hedefleniyor. Okul idarelerinden, teslim edilen dilekçeler doğrultusunda okulda açılacak dersleri ve sınıfları belirlemeleri bekleniyor. Derslerin belirlenmesinde hem öğrencinin hem de velinin imzasının bulunduğu bir dilekçe kullanılması öngörülüyor.¹⁰⁷ Burada dikkat çeken bir nokta, ortaokul ve lise düzeyinde aynı dilekçenin kullanılıyor olmasıdır. Derslerin seçiminde öğrenci ve veli arasındaki sorumluluk ve yetki paylaşımı, farklı yaşlardaki ve eğitim kademelerindeki öğrenciler için farklılık göstermiyor. Oysa, ÇHS’de çocuğun gelişen kapasitesiyle kendi hakkını kullanması ve kendisinden sorumlu yetişkinlerin çocuk üzerindeki yönlendiriciliğini yavaş ve kademeli olarak çocuğa devretmesi ilkesi benimsenir. Buna bağlı olarak, ilköğretim ve ortaöğretimde ders seçim süreçlerinin çocukların gelişen kapasiteleri ile uyumlu olacak biçimde farklılaşması gerekir.

Seçmeli derslerin öğretim programlarındaki ağırlığının artmasına karşın, okullara fiziksel koşullar ve insan kaynaklarına ilişkin gerekli hazırlıkları yapabilecekleri süre ve kaynak sağlanmamıştır. Bunun sonucu olarak, seçmeli derslerin belirlenmesinde öğrencilerin daha fazla söz sahibi olması öngörülmüş olsa da, bunun pek yaşama geçememiş olduğu söylenebilir. 2012-2013 eğitim-öğretim yılından bu yana yapılan çalışmalar, öğretmenler ve okullarda yapılan görüşmeler seçmeli derslerin işleyişinde önemli aksaklıklara işaret ediyor. Eğitim Bir-Sen tarafından yapılmış güncel bir çalışma, seçmeli derslerin belirlenmesinde öğrenci ve veli tercihlerinin ikinci planda kaldığını gösteriyor.¹⁰⁸ Araştırma kapsamındaki okulların birçoğunda okul idarelerinin açılacak seçmeli dersleri doğrudan belirledikleri, bazı okullarda okul idaresinin veli ve öğrencileri ders seçimlerinde yönlendirdiği, çok sınırlı sayıda okulda da derslerin öğrenciler tarafından seçildiği belirtiliyor.¹⁰⁹

104 MEB TTKB, 2005.

105 MEB EARGED, 2008, s. 25-26.

106 Kamburoğlu, 2009.

107 MEB TEGM, 2012.

108 Çelik ve ark., 2013.

109 A.g.e.

Seçmeli derslere ilişkin yetişkin görüşleri¹¹⁰

"Seçmeli ders diye bir şey olmadı ki. Zorunlu seçmeli oldu. Yani seçmeli dersi çocuğa zorla seçtirdik. Bunun neresi seçmeli?" (Öğretmen)

"Maalesef seçmeli dersler genellikle zorunlu dersmiş gibi belirlenmektedir. Daha açık bir deyişle; sene başında idare öğrenciler adına düşünmekte ve hangi dersin alınmasının uygun olacağını belirlemektedir (...) Öğretmen ya da idare öğrenci adına karar vermektedir." (Öğretmen)

"(...) Öğrencilere seçtirmiyoruz dersleri. Bizde seçmeli derslerin yürütülmesinde birçok problem var. Planlamada ve öğretmen bulmakta zorlandık. Bundan dolayı paket olarak dersleri seçtirdik." (Okul yöneticisi)

"Dersler öğrenciler tarafından seçilmiştir ancak idarecilerin yönlendirmesi söz konusudur. Dini derslere idareciler tarafından yönlendirme yapılmıştır. Öğrencilerin isteklerinden ziyade idareci ve ailelerin yönlendirmesi vardır." (Okul yöneticisi)

"Müdür bey bize açılacak dersleri gösterdi biz de onların arasından seçtik." (Veli)

"Biz istediğimiz dersleri okula söyledik. Ancak onlar şu dersleri alabilirsiniz dediler. Yeterli sınıf ve öğretmen yok dediler. Biz de o dersler arasından seçmek zorunda kaldık." (Veli)

ERG ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) işbirliğinde yapılan araştırmaya katılan öğrencilerin görüşleri de seçmeli derslerin uygulanışında benzer aksaklıklara işaret ediyor.¹¹¹ Birçok okulda, seçmeli ders seçeneklerinin okullar tarafından belirlendiği veya sınırlandırıldığı görülüyor. Bazı okullarda, okul idaresi seçilecek dersleri belirleyerek "zorunlu seçmeli" dersler olarak öğrencilere sunmuş; bazı okullarda ise öğretmen olmaması vb. nedenlerle belirli derslerin açılmayacağına ilişkin öğrencilere ve ailelere bilgilendirme yapılmıştır. Öğrencilerin derslere eşit dağılması için az seçilen derslere yönlendirmeler de yapıldığı görülüyor. Ders seçimlerinde rastlanan diğer bir uygulama da, seçimlerin öğrenci değil sınıf bazında yapılmasıdır; bazı okullarda çoğunluğun seçtiği dersler tüm sınıfa sunuluyor. Ders seçimlerini yaparken velilerin de oldukça etkili olduğu görülüyor. Bazı durumlarda aile çocuğa söz hakkı tanımayıp dersleri onun adına seçerken, bazı durumlarda seçilecek dersler aile ve öğrenci arasında paylaşılıyor. "Küçük bir azınlık dışında derslerin tamamen öğrenci tarafından seçilmesinin yaygın olmadığı" görülüyor.¹¹²

110 A.g.e., s. 58-59.

111 Gürkan ve ark., 2014.

112 A.g.e., s. 50.

Seçmeli derslere ilişkin öğrenci görüşleri¹¹³

"Dersleri annem seçmişti. Okul başlamadan önce dersleri seçmek için okula gittik. Müdür herkese aynı olduğunu söyledi. 'Sadece bunları öğrenmen gerek', dedi. Annem de onları seçti. Seçebileceğimiz başka dersler de vardı: Resim, Müzik, Matematik, İngilizce... Ama okulda Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dışında ders seçebilen arkadaşım yok."

"Derslerden birkaç tanesi yasaklandı (...) Galiba öğretmen yok. Güzel Sanatlar öğretmeni vardı ama geldi, 'Ben istemiyorum, sakın seçmeyin' dedi, biz de seçmedik. Bir öğretmen geldi, 'Şunlara çarpı koyacaksınız, sakın bunları seçmeyin' dedi, biz de seçmedik."

"Derslerin yalnızca isimlerini biliyorduk, neler yapılacağını bilmiyorduk. Hatta Lehçeler dersinde Kürtçe işleneceğini bilmiyorduk, o yüzden onu seçmedik. Bilseydik mutlaka seçerdik."

"[Seçmeli derslerin seçimine ilişkin] okuldan yardımcı olan yoktu. Dramanın tiyatro gibi olacağını biliyordum. İngilizcenin kurs gibi bir yer olacağını biliyordum. Kuran-ı Kerim'de sanki Kuran götürüp başımızı kapatacağımız diye düşünüyordum. Ama kurs gibi olur bir şeyler öğrenirim, geliştirim diye düşündüm. Çünkü bazı sureleri duaları tam bilmiyorum da. Resimde de resim yaparız diye düşündüm. Diğer derslerde neler yapılacağını tahmin etmemiştim çok."

Aynı zamanda, öğrencilerin derslere ilişkin seçimlerini yapmadan önce yeterince bilgilendirilmedikleri ifade ediliyor. ERG ve TEGV araştırmasına katılan öğrencilerin % 37'si, derslerini ya hiç bilgi almadan, ya da okul, rehberlik servisi, müdür veya öğretmenden bilgi almadan seçtiğini söylüyor.¹¹⁴ Tüm bu bulgular seçmeli derslerin etkili ve katılım ilkeleriyle uyumlu biçimde uygulanmadığını gösteriyor. 2012 itibarıyla yeni öğretim programlarında seçmeli derslere geniş bir alan tanınmasına ve öğrencilerin seçimlerinin ön plana çıkarılmasına karşın, değişiklik öncesindeki "zorunlu seçmeli" dersler uygulamasının büyük ölçüde sürdüğü görülüyor. Öğretim programlarında çocuklara söz hakkı verilen tek alan, okulların koşulları doğrultusunda sınırlanıyor ve tam anlamıyla gönüllü bir katılım süreci gerçekleşmiyor. Benzer biçimde, seçmeli dersler ortaöğretim düzeyinde de kağıt üzerinde kurgulandığı gibi yaşama geçemiyor. Yetişkinler, öğrenciler için en iyi ve yararlı kararlı kendileri verebilecekleri düşüncesiyle hareket ediyorlar; öğrencilerin görüşlerine ve kararlarına saygılı bir süreç işletilmiyor. Eğitim sisteminin genel yapısı ile okulların ve velilerin kaygıları sonucunda, öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerini biçimlendirme konusundaki özgürlükleri sınırlanıyor.

Özetle, Türkiye'deki mevcut uygulamalar ve deneyimlere bakıldığında, öğrenme-öğretme süreçleri, eğitim alanında çocuk katılımının en sınırlı olduğu alanlardan

¹¹³ A.g.e., s. 49.

¹¹⁴ Gürkan ve ark., 2014.

biri olarak öne çıkıyor. Merkeziyetçi bir yaklaşımın baskın olduğu öğretim programları ve materyallerinin hazırlanma süreçlerinde, öğrencilerin yanı sıra, okullar, öğretmenler ve veliler de süreçlere yeterince dahil edilemiyor. Bu alanda, seçmeli dersler uygulaması, görece esnek bir alan olarak öne çıkıyor. Ancak öğrencileri merkeze alan bir uygulama olduğu öne sürülen seçmeli derslerin etkili bir biçimde yaşama geçemediği; eğitim sisteminin genel yapısı, okulların fiziksel koşulları, yetişkinlerin beklentileri ve tutumları gibi çeşitli nedenlerle öğrencilerin belirli dersleri seçmek zorunda bırakıldıkları gözlemleniyor.

“Seçmeli” din dersleri

2012-2013 eğitim-öğretim yılı itibarıyla, seçmeli dersler havuzuna Hz. Muhammed’in Hayatı, Kuran-ı Kerim ve Temel Dini Bilgiler adlı üç ders eklenmiştir. Seçmeli derslerin uygulamada etkili biçimde yaşama geçemiyor olması, birçok okulda öğrencilerin belirli dersleri almaya yönlendirilmesi ve derslerin “zorunlu seçmeli” dersler olarak uygulanabiliyor olması, seçmeli din derslerinin de eklenmesiyle ayrı bir boyut kazanır.

ÇHS, çocukların din ve vicdan özgürlüğünü korur. MSHUS ve AİHS de bireylerin düşünce, din veya inanç özgürlüğünü güvence altına alır. Ek olarak, belirli bir dine ilişkin öğretim söz konusu olduğunda, din veya inançta zorlama olmaması esasına dayalı olarak, ayrımcılık içermeyen muafiyet uygulaması güvence altına alınmalıdır. Muafiyete ilişkin yükümlülük, seçmeli derslerin de gerçek anlamda seçmeli olmasını ve isteğe bağlı düzenlenmesini gerektirir. Çocuklar, din derslerini seçme veya seçmeme konusunda tam anlamıyla özgür olmalıdır; bu dersleri seçmelerini zorunlu kılacak herhangi bir

durumla karşılaşmaları din ve vicdan özgürlüklerinin kısıtlanması anlamına gelir.

Buna karşın, özellikle ortaokul düzeyinde okulların derslik ve öğretmen eksikliği gibi çeşitli nedenlerle sınırlı sayıda seçmeli ders sunabildikleri bilinmektedir. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında basına yansıyan bir örnekte, Hıristiyan bir aileye mensup bir öğrenci, okulunda yeterli sayıda seçmeli ders açılmaması nedeniyle İslam dinine yönelik seçmeli dersleri almak zorunda kalmıştır.¹¹⁵ Benzer biçimde, yalnızca seçmeli din derslerinin sunulduğu okullarda Alevi öğrencilerin dine ilişkin seçmeli dersleri almak zorunda olmalarına ilişkin kaygılar da ifade edilmiştir.¹¹⁶ Bu örneklerde olduğu gibi, seçmeli din derslerinin çeşitli nedenlerle “zorunlu seçmeli” olarak sunulması, çocuğun din ve vicdan özgürlüğü açısından önemli bir ihlaldir. Öğrencilerin din ve vicdan özgürlüğünü güvenceye almak amacıyla, okullarda yeterli sayıda seçmeli ders sunulabilmesini sağlayacak önlemler alınmalıdır.¹¹⁷

115 Protestan Kiliseler Derneği, 2013.

116 Mutluer, 2013.

117 Seçmeli dersler kapsamında din eğitimi uygulamasının çocuklar ve aileler için doğurabileceği riskler ve din ve vicdan özgürlüğüne saygılı bir din eğitiminin temel alması gereken ilkelere ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz. ERG (2012b).

Ders Dışı Etkinliklerde Katılım

“Çocukların görüşlerini ifade etme hakkı olduğu konular çocukların yaşamları ile gerçekten ilgili olmalıdır ve bilgi, beceri ve kabiliyetlerini kullanmalarına olanak vermelidir. Bunun yanında, çocukların kendilerinin ilgili ve önemli gördükleri konuları vurgulamaları ve ele almalarına olanak sağlanması için alan yaratılmalıdır.”

Çocuk Hakları Komitesi'nin 12 No'lu Genel Yorumu

Bu bölümde, eğitim süreçlerinde dersler dışında kalan alanda çocuk katılımı ele alınıyor. Bu bağlamda, ilk olarak, okulda serbest kıyafet uygulaması örneği üzerinden çocukların müfredat dışı konulardaki düzenlemelere katılımlarına değiniliyor. Ardından, okullardaki sosyal etkinliklerin MEB mevzuatına göre nasıl çerçevelendiği, okullarda nasıl uygulandığı ve bu kapsamda karar alma süreçlerine çocukların ne düzeyde dahil olabildiği irdeleniyor.

ÇHS Genel Yorum 12'de vurgulandığı gibi, çocuk katılımının temel ilkelerinden biri katılımın çocukların yaşamları ile ilgili olmasıdır. Bu ilke doğrultusunda, çocukların kendilerinin önem verdiği konularda katılımlarını sağlamak gerekir. “Çocuğun iyi olma hali göstergeleri” üzerine yapılan bir araştırmada, çocuklara okul ortamında nelerin onları mutlu/mutsuz hissettirdiği sorulmuştur.¹¹⁸ Araştırmaya katılan öğrencilere göre, çocuklar okuldaki kulüp, gezi, gösteri gibi sosyal etkinliklere katılmadıklarında, okul bahçesi oyun oynamaya müsait olmadığında, tuvaletler temiz olmadığında, sınıflar bakımsız ve kalabalık olduğunda, öğretmenler ayrımcılık yaptığında veya şiddet uyguladığında mutsuz hissederler.

¹¹⁸ Uyan Semerci ve ark., 2010.

Durum analizi kapsamında okullarda öğrencilerle yapılan görüşmelerde öğrencilerin paylaştığı düşünceler de yukarıda bahsedilen çalışmadakilerle büyük ölçüde benzeşiyor. Çocukların okullarına ilişkin sorun olarak tanımladıkları veya değişiklik yapmak istedikleri alanlar arasında şunlar öne çıkıyor:

- Okulda gezi ve kulüp gibi sosyal etkinliklerinin yetersiz olması;
- Okulun fiziksel ve teknolojik koşullarının yetersiz olması: Tuvaletlerin ve sınıfların temiz olmaması, spor alanının yetersizliği, soyunma odasının olmaması, bilgisayarların ve projektörlerin çalışmıyor olması vb.;
- Kantindeki yiyeceklerin pahalı ve sağlıksız olması;
- Okulun işleyişini belirleyen kurallara (örneğin teneffüs süreleri, okul forması, cep telefonu kullanımı vb. konulardaki kurallar ve kararlar) etki edemiyor olmak;
- Dilek-şikayet mekanizmasının işlememesi;
- Akran zorbalığı ve şiddet;
- Öğretmenlerin "tembel" veya "yaramaz" öğrencilere yönelik ayrımcı tutumları.

Öğrencileri mutsuz kılan veya okullarında sorun olarak gördükleri etmenler, ağırlıklı olarak sosyal etkinlikler, okulun fiziksel koşulları ve okuldaki sosyal ilişkiler gibi dersler dışında kalan alanda yoğunlaşıyor. Dolayısıyla, çocuklar bu alanlarda söz sahibi olmayı ve karar mekanizmalarına katılmayı önemsiyorlar.

Önceki bölümlerde ayrıntılı biçimde ele alındığı gibi, Türkiye’de çocukların eğitim süreçlerinde etkin katılımlarını sağlayan bütüncül bir yaklaşım bulunmuyor. Çocuklar, yukarıda bahsedilen konular dahil olmak üzere, okullarda kendilerini ilgilendiren birçok konuda söz sahibi olabilecekken, sürekli ve düzenli çocuk katılımını sağlayabilecek mekanizmalar anlamlı biçimde yaşama geçemiyor. Kurul ve komisyon gibi yapılarda öğrencilerin katılım düzeyi ve öğrenci meclislerinin ne kadar anlamlı biçimde işleyebildiği okuldan okula farklılık gösteriyor. Okuldaki kararlarda çocuk katılımını güvenceye alan bütüncül bir yaklaşımdan söz etmek mümkün olmasa da, MEB’in son dönemdeki belirli çalışmalarında öğrencilerin fikirlerini dahil eden uygulamalar olduğu gözlemleniyor. Önceki bölümde değerlendirilen İKS ve okul müdürlerinin görev sürelerinin uzatılması kararı örneklerine benzer biçimde, çocukların ders dışı alanda söz sahibi olmasına alan açabilecek somut bir uygulama olarak okul formaları/serbest kıyafet uygulaması göze çarpıyor.

Okulda forma giyme zorunluluğu ve formaya ilişkin belirli düzenlemeler, yukarıda bahsedildiği gibi öğrencilerin önemseydiği alanlar arasında yer alıyor. Okul formalarına ilişkin yönetmelikte Temmuz 2013’te yapılan değişiklik ile okullarda serbest kıyafet seçeneği yaşama geçti. Bu değişikliğe göre, öğrenciler tek tip kıyafet giymeye zorlanamaz; ancak okul velilerinin yarısından fazlasının talep ettiği durumlarda, okul yönetimi ve OAB’nin birlikte belirleyeceği okul kıyafeti veya kıyafetleri kullanılabilir.

Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Okul Öğrencilerinin Kılık ve Kıyafetlerine dair Yönetmelik Md. 3

“(1) 4 üncü maddede yer alan sınırlamalar dışında okul öncesi, ilkököl, ortaokul ve liselerde kılık ve kıyafet serbesttir.

(2) Öğrenciler, okul, sınıf ve şubelerde tek tip kıyafet giymeye zorlanamaz. Ancak, okul yönetimi ve okul aile birliğinin koordinatörlüğünde (...) velilerin yüzde ellisinden fazlasının muvafakati alınarak ilgili eğitim-öğretim yılı için okul kıyafeti veya kıyafetleri belirlenebilir.”

Bu raporun hazırlık aşamasında okul yöneticileri ve öğretmenlerle yapılan görüşmeler, yönetmelik değişikliğinin uygulamaya yansıtıldığına; ancak velilerin çoğunlukla okul forması kullanılmasını tercih ettiklerine işaret ediyor. Okullarda velilerden anket, toplantılar ve/veya telefon görüşmeleri yoluyla bilgi toplandığı; velilerin çoğunluğunun görüşü doğrultusunda okul formalarının belirlendiği görülüyor. Bazı okullarda üniformalara ilişkin ayrıntılar konusunda öğrencilerden de fikir alınsa da; gerek yönetmelikte, gerekse uygulamada velilerin ve okul idaresinin kararlarının esas alındığı, öğrencilerin karar alma sürecine dahil edilmedikleri gözlemleniyor.

Dersler dışında kalan alanda çocukların önemseydiği konulardan bir diğeri de okullardaki sosyal etkinliklerdir.¹¹⁹ Okullarda düzenlenecek sosyal etkinliklere ilişkin çerçeve, MEB İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği'nde tanımlanır. Yönetmelik, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda öğrenci kulübü çalışmalarını, toplum hizmeti çalışmalarını, gezi, yarışma, yayın, gösteri, tiyatro, spor, münazara gibi çeşitli etkinlikleri kapsar. Sosyal etkinliklerin öğrencilerin kendilerini tanımaları, yeteneklerini geliştirmeleri, insan haklarına ve demokrasi ilkelerine saygı duymaları, serbest zamanlarını etkili değerlendirmeleri, bireysel farklılıklara saygılı ve hoşgörülü olabilmeleri ve toplumsal sorunlara yönelik projeler geliştirip uygulayabilmeleri gibi amaçları bulunur. Yönetmeliğe göre, sosyal etkinlikler katılımcılık, süreklilik, gönüllülük, öğrencinin gelişim düzeyinin dikkate alınması, engelli öğrencilerin etkinliklere etkin olarak katılabilmeleri için gerekli ortamın sağlanması, sivil toplum örgütleri ve veliler ile işbirliği sağlanması gibi ilkeler temelinde kurgulanır.

Okullarda sosyal etkinliklerin eşgüdümünden sorumlu olacak bir Sosyal Etkinlikler Kurulu (SEK) oluşturulması öngörülür. Bu kurulda, müdürün görevlendirdiği bir müdür yardımcısı, danışman öğretmenlerin aralarından seçecekleri bir danışman öğretmen, kulüp temsilcilerinin aralarından seçecekleri üç öğrenci ile OAB'yi temsil eden iki veli yer alır. Kurulda yer alan öğrenci temsilcilerinin yıl içinde yapılacak çalışmaların planını öğrencilerle birlikte hazırlaması ve projeleri koordine etmeleri beklenir. Bunun dışında temsilcinin, çalışma planı ve iş dağılımına ilişkin danışman öğretmeni bilgilendirme, kulüp çalışmalarına

¹¹⁹ Okullardaki kulüp çalışmaları, sanat ve spor etkinlikleri gibi uygulamalar alanyazında genellikle müfredat dışı veya ders dışı etkinlikler olarak tanımlanır. Türkiye'de okullarda sosyal etkinliklerin uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla, ders programlarında Sosyal Etkinlik ve Serbest Etkinlikler gibi “dersler” yer alsada, alanyazındaki yaygın yaklaşıma uygun biçimde bu bölümde sosyal etkinlikler ders dışı etkinlikler çerçevesinde ele alınıyor.

ilişkin yazışmaları yapma ve dosyalama gibi görevleri de bulunur. İlköğretim ve ortaöğretim kademelerinde öğrencilerin görevlerinin nasıl farklılaşacağı ise belirli değildir.

Yönetmeliğin 19. maddesine göre, okuldaki diğer öğrencilerin ise sosyal etkinlikler bağlamında “görevleri” şöyledir:

“Öğrenciler,

1. En az bir öğrenci kulübüne üye olur ve en az bir toplum hizmeti yapar.
2. Toplantı ve çalışmalara düzenli olarak katılırlar; toplum hizmeti çalışmalarını düzenli olarak kaydeder ve danışman öğretmene her ayın sonunda imzalatır.
3. Proje çalışmalarında yapacakları değişiklikleri, öncelikle danışman öğretmen olmak üzere sınıf öğretmeni ile sınıf/şube rehber öğretmenine bildirir.
4. Kendisi ile ilgili doldurulması gereken formları zamanında danışman öğretmene verir.
5. Okul dışında yaptıkları etkinliklerde okulunu en iyi biçimde temsil etmeye çalışır.”

Yukarıdaki alıntıda görülebileceği gibi, öğrencilerin kulüplere üye olmaları, gerekli belgeleri doldurmaları, imza toplamaları ve bunları zamanında gerekli kişilere teslim etmeleri bekleniyor. Öğrencilerin çalışmalara katılmaya nasıl karar vereceklerinin, çalışmaların içeriğinin belirlenmesine ne ölçüde katkı sunabileceklerinin ayrıntılandırılmadığı; rollerinin oldukça edilgen biçimde çizilmiş olduğu görülüyor.

Yönetmeliğin başlıca uygulama alanlarından biri ilköğretim kademesindeki Serbest Etkinlikler saatidir. Serbest Etkinlikler, ilkök 1-5. sınıflarda gezi, spor ve sanat etkinlikleri, oyun, yarışma gibi etkinliklerin uygulanabilmesi için 2010-2011 eğitim-öğretim yılı itibarıyla haftalık ders çizelgelerine eklenmiştir. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında ise, Serbest Etkinlikler’e ayrılan saatler 1-3. sınıflarda azaltılmış, 4 ve 5. sınıflarda ise tamamen kaldırılmıştır. Ayrıca, Serbest Etkinlikler uygulamasının, velilerin isteği doğrultusunda okul yönetimin kararına bağlı olduğu belirtilmiştir.¹²⁰ 4-8. sınıf öğrencilerinin haftalık çizelgelerinde sosyal/serbest etkinliklere ayrılmış saat bulunmaz. 1-3. sınıflardaki Serbest Etkinlikler saatine ek olarak, isteyen ilköğretim kurumlarında on saate kadar okul ve çevrenin şartları doğrultusunda, okul yönetimin kararıyla sosyal etkinlikler ve eğitici faaliyetler gerçekleştirilebileceği ifade edilir.¹²¹ Düzenlemeye göre bu zaman, öğrencilerin kulüp faaliyetleri ve benzeri çalışmalar için kullanılabilir.

Sosyal etkinliklere ortaöğretim kurumlarında alan yaratan bir uygulama da seçmeli Sosyal Etkinlik dersidir. Farklı lise türlerinde haftalık toplam ders saati 34-40 arasında olduğundan, ders/okul dışı sosyal etkinliklere zaman ayırmak okullar ve öğrenciler için zor olabiliyor. Bu seçmeli ders dışında, ortaöğretim kademesinde

¹²⁰ MEB TTKB, 2012.

¹²¹ MEB TTKB, 2013.

sosyal etkinlikler için belirlenmiş özel bir zaman bulunmuyor. Haftada bir veya iki saat olarak seçilebilen bu ders, bir öğrenci tarafından ortaöğretim boyunca yalnız bir kez alınabiliyor. Derste, TTKB tarafından yayımlanmış olan öğretim programı uygulanıyor ve çalışmaların yukarıda bahsi geçen yönetmelik doğrultusunda yürütülmesi öngörülüyor. Program, “sosyal duyarlılıkları gelişmiş, insan haklarına saygılı, kültür ve sanat bilincini oluşturmuş, paylaşmayı ve özveride bulunmayı kavramış, çevresel konularda duyarlı ve toplumsal hizmet vermede gönüllülük esası gelişmiş bireyler” yetiştirmeyi hedefliyor. Öğrencilerin bu derste “eleştirel düşünme, sosyal ve kültürel katılım, demokratik düşünme” gibi beceriler edinmesi bekleniyor. Öğrencilerin bu ders kapsamında geliştirilecek projelerde aktif olarak rol almaları öngörülüyor. Programa göre, “öğrenciler, bu program dâhilindeki projelerin yapılandırılması ve yürütülmesinde bire bir sorumluluk sahibi oldukları gibi; üstlendikleri projenin her aşamasında rol alırlar.”¹²² Ayrıca, etkinliklerin uygulanmasında her öğrencinin fikrine önem verilmesi gerektiği, demokratik ve özgür bir ortam yaratılması gerektiği ifade ediliyor.¹²³ Yapılan projelerin değerlendirilmesinde, akran değerlendirmeleri ve özdeğerlendirme de kullanılabilecek yöntemler arasında yer alıyor.

Sosyal etkinliklere ilişkin yönetmelik ile çizilen çerçevenin okullarda istenildiği ölçüde yaşama geçtiğini söylemek güçtür. Sosyal etkinliklere katılacak çocukların belirlenmesi, etkinliklerin içeriği, niteliği ve genel anlamda sosyal etkinliklerin okullardaki mevcut olanaklarla uygulanabilirliği konusunda sorunlar yaşanıyor. İlk olarak, okullarda sunulacak etkinliklerin, içeriğin ve etkinliklere katılacak öğrencilerin ağırlıklı olarak okul idaresi ve öğretmenler tarafından belirlendiği görülüyor. Alanyazındaki bazı çalışmalar okullardaki kulüpler konusunda yetişkinlerin çocuklardan daha fazla söz sahibi olduğuna işaret ediyor. Örneğin, 2009’da sekiz okulda yapılan ankete dayalı bir çalışmada, ortaokul düzeyinde 170 öğrenciye okullarındaki öğrenci kulüplerinin nasıl seçildiği ve öğrencilerin kulüplere nasıl girdikleri sorulmuştur.¹²⁴ Öğrencilerin yarısı kulüplerin okul yönetimi tarafından seçildiğini söylemiş, yalnızca 28 öğrenci (% 16,5) kulüplerin öğrencilerin önerileri doğrultusunda seçildiğini belirtmiştir.¹²⁵ Aynı çalışmada, “Şu anda bulunmuş olduğunuz kulübe nasıl girdiniz?” sorusuna çocukların yarısı “Sınıf öğretmenimiz seçti” yanıtını vermiştir. Çocukların büyük bir bölümü de isteyen öğrenciler arasında oylama yapıldığını (% 28,8), bir kısmı da kura çekildiğini ifade etmişlerdir (% 7,1). Bazı okullarda çocukların kura yöntemi ile kulüplere yerleşebildiği, yer kalmadığında istemedikleri kulüplerde yer alabildikleri başka araştırmalarda da dile getiriliyor.¹²⁶

Durum analizi araştırması kapsamında öğretmen ve okul yöneticileri ile yapılan görüşmelerde, yönetmelikte öğrenci temsilcilerinin de katılımıyla oluşturulması öngörülen SEK’in birçok okulda oluşturulmadığı veya yalnızca kağıt üzerinde oluşturulduğu ifade edilmiştir. Özellikle ilköğretim düzeyinde, sosyal etkinliklerin

122 MEB OGM, 2009, s. 9.

123 A.g.e, s. 11.

124 Kamburoğlu, 2009.

125 A.g.e.

126 Uyan Semerci ve ark., 2010.

tasarlanma ve planlama süreçlerinde öğrencilerin etkin olarak yer alamadıkları gözlemleniyor. Okullarda planlamayı kolaylaştırmak ve mevcut olanaklarla etkinlikleri gerçekleştirebilmek amacıyla, çocukların sosyal etkinlikler konusunda fazla seçim hakkı olmadığı, açılan kulüpleri doldurmak için çocukların kulüplere zorunlu olarak yerleştirilebildiği ifade ediliyor.

Sadece SEK'ler değil, kulüp çalışmalarının kendisi de çoğu zaman kağıt üzerinde kalabiliyor. Okullarda sosyal etkinlikler için gerekli olanaklar ve koşullar sağlandığında bile, sosyal etkinliklerin ne ölçüde uygulanacağı konusunda öğretmenlerin yaklaşımları, ilgileri ve donanımları belirleyici oluyor. Örneğin, ilköğretim ders programlarında sosyal etkinliklere alan açan Serbest Etkinlikler saati, öğretmenler tarafından diğer dersler için telafi eğitimi amaçlı kullanılabilir.¹²⁷ İlgili ve istekli bir öğretmen olmadığında, oluşturulan kulüplerde çoğu zaman somut ve anlamlı etkinlikler gerçekleştirilmiyor. Tıpkı okul meclislerinin genellikle seçim sürecine odaklanması gibi, öğrenci kulüpleri de öğrencileri kağıt üzerinde kulüplere yerleştirmekten, gerekli evrakları tamamlamaktan ibaret olabiliyor.

Okullarda öğretmenlerin donanım ve ilgi alanları doğrultusunda anlamlı biçimde faaliyet gösteren kulüpler olabilse de, öğrenciler ve öğretmenler bir araya gelecek zaman ve uygun mekan bulmanın zorluklarını sıklıkla dile getiriyorlar. Ortaokul ve ortaöğretimde oldukça yoğun olan haftalık ders programları sonucunda, okullar sosyal etkinlikler için zaman bulmakta zorlanıyor. İlköğretimde 1-3. sınıf ders çizelgelerinde sosyal etkinliklere zaman ayrılmasına ve okullara on saate kadar etkinlik yapabilme esnekliği tanınmasına rağmen; birçok okulda ikili öğretim yapılması, haftada altı saat seçmeli derslerin de ortaokul çizelgelerine girmesiyle birlikte uygun derslik veya zaman bulunamaması, derslerin çok erken başlayıp çok geç bitmesi sonucunda servisleri kullanan öğrencilerin etkinliklere katılabileceği zaman yaratılamaması vb. nedenlerle sosyal etkinlikler büyük ölçüde uygulanamaz durumdadır. Ek olarak, ortaokulda ve ortaöğretimde, öğrenciler ve aileler liseye ve üniversiteye geçiş sınavlarını önemsedikleri için, yoğun programlardan kalan zamanları yoğunlukla sınavlara hazırlık çalışmalarına ayırmayı tercih ediyorlar.

ERG ve TEGV işbirliğiyle gerçekleştirilen güncel araştırma da,¹²⁸ 2012-2013 eğitim-öğretim yılında ortaokul düzeyinde seçmeli derslerin devreye girmesiyle, yeni sisteme göre ortaokula devam eden "5. sınıf öğrencileri için kulüp faaliyetlerinin neredeyse tamamen ortadan kalktığı"na işaret ediyor. Yeni sistemdeki 5. sınıf öğrencileri, okullarında kulüp faaliyetleri yapılsa dahi, kendilerinin seçmeli dersler nedeniyle çalışmalara dahil olamadıklarını ifade ediyorlar. Gelecek yıllarda, yeni sisteme kademeli geçişin tamamlanmasıyla birlikte, tüm ortaokul öğrencilerinin benzer bir durumla karşılaşacağı ve ortaokullarda kulüp uygulamasının ortadan

¹²⁷ ERG, 2011.

¹²⁸ Araştırma, 2011-2012 ve 2012-2013 eğitim-öğretim yıllarında gerçekleştirilmiştir. 6287 sayılı yasa öncesi sistemde okuyan 5. sınıf öğrencileri ile 4+4 olarak düzenlenmiş yeni ilköğretim sisteminde okuyan 5. sınıf öğrencileri karşılaştırılan araştırmanın nicel bölümü 33 ilde 1.894 kişinin katılımıyla, nitel bölümü ise dokuz ilde 63 kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gürkan ve ark. (2014).

kalkacağı öngörülebilir. Dolayısıyla, mevzuatta diğer alanlara kıyasla öğrencilere daha çok katılım olanağı tanınan sosyal etkinlikler bağlamında öğrencilerin karar alma süreçlerindeki konumlarını irdelemek güçtür; çünkü güncel gelişmeler birçok okulda sosyal etkinliklerin işlememesine yol açmıştır.

Zaman ve mekan engelinin yanı sıra, özellikle ilköğretim kurumlarında, sosyal etkinlikler için kaynak oluşturmak da sorun yaratıyor. Sosyal etkinliklere ilişkin giderlerin, OAB'ler tarafından veya projelere destek verecek kurum/kuruluşlar tarafından karşılanması bekleniyor. Özellikle ilköğretim kurumları idarecileri ve öğretmenleri, bu alana ayrılmış bir bütçeleri olmadığını ve oluşturdukları kaynaklarla okulun temel gereksinimlerini karşılamada dahi sorunlar yaşadıklarını, sosyal etkinlikler için maddi bir kaynakları olmadığını dile getiriyorlar. Bunun bir sonucu olarak da, farklı sosyoekonomik koşullara sahip okullar arasında, uygulanabilen sosyal etkinlikler bakımından eşitsizlikler olduğu görülüyor.

Sonuç olarak, okulların kendi politikalarını geliştirme özgürlüğüne sahip olduğu okul formları ve sosyal etkinlikler örneklerine ilişkin deneyimler, okullarda çocuk katılımı konusunda hem bakış açıları hem de koşullar açısından önemli eksiklikler olduğunu ortaya koyuyor. Okul formları örneğinde, gerek düzenlemede gerekse uygulamada öğrencilerin görüşlerine yer verilmediği, velilerin görüşlerinin dikkate alındığı görülüyor. Sosyal etkinlikler örneğindeyse, temel karar alma mekanizması olan SEK'te öğrenci temsilcilerinin yer alması olumlu bir durum olarak öne çıkıyor. Öte yandan, hem diğer öğrencilere daha edilgen roller atfediliyor hem de okullardaki uygulamalar bu gibi yapıların kağıt üzerinde kalabildiğini, kurul üyeliğinin tek başına anlamlı bir katılıma yol açmadığını gösteriyor. Uygulamada, kararlar genellikle okulların koşulları ve kaynakları doğrultusunda okul idareleri tarafından veriliyor. Sosyal etkinliklerin işleyişi çoğu zaman kağıt üzerinde kalıyor; uygulamaların yaşama geçme düzeyini ve niteliğini de büyük ölçüde öğretmenlerin donanımları ve bireysel çabalar belirliyor. Dolayısıyla, hem çocukların önem verdikleri hem de okulların mevzuatta görece esnek bir uygulama alanına sahip oldukları ders dışı etkinlikler bağlamında, anlamlı bir katılım süreci yaratma potansiyelinin yaşama geçemediği gözlemleniyor.

SONUÇ

“Çocukların katılım mekanizmalarının sağlanabileceği en temel kurumlardan biri okuldur. Okul yaşamında çocukların fikirlerini özgürce ifade edebilecekleri, kendileri ile ilgili kararlara katılabilecekleri mekanizmaların kurulması ve sağlanması gerekir. (...) Ancak, halihazırdaki mekanizmaların da çocukların kendi meselelerini gerçek anlamda taşıyabilecekleri işleyen yapılara dönüşmesi gerekir. Bu bağlamda katılım mekanizmaları, şikayet kutularından öteye geçmeli ve çocukların kendi dilleriyle, ana meselelerini ifade edebilecekleri platformlara dönüşmelidir.”

Müderrişoğlu ve ark., 2013, s. 131.

Türkiye’de Okullarda Çocuk Katılımı: Durum Analizi raporuyula, okullarda çocukların katılım hakkıyla ilgili politikalar ve uygulamalar incelenmiş, bunların çocuklar tarafından nasıl deneyimlendiği mevcut bilgi kaynakları ölçüsünde değerlendirilmiştir. Bu incelemeye göre, devletin çeşitli hedef ve girişimleri bulunmasına rağmen Türkiye’de okullarda çocuğun katılım hakkının yaşama geçmesine dönük, uygun mekanizmalar ve yeterli kaynaklarla desteklenmiş bütüncül bir politikanın varlığından bahsetmek mümkün değildir. Bu durum kendini, katılım alanlarının sınırlılığının yanı sıra, çocuk katılımıyla ilişkilendiren süreçlerin çocukların görüşlerinden, ilgilerinden ve gereksinimlerinden bağımsız biçimde tasarlanmış olmasıyla da gösterir. Çocukların görüşlerini ifade etmesine olanak tanındığında, bunun çoğu zaman yetişkinlerin kendileri için uygun gördükleri yöntemler ve ortamlar aracılığıyla yapılmaya çalışıldığı söylenebilir. Çocukların okullarında kendilerini ilgilendiren kararları etkileme gücüne

sahip olmamaları ve katılım sürecinde, yaşları ve özellikleri ne olursa olsun her öğrencinin yer alamaması da temel sorun alanları arasındadır.

Bütüncül ve çocuk odaklı bir yaklaşımın eksikliğine ek olarak eğitim sisteminin güçlü merkeziyetçi yapısı ve çocukların görüşleri ile deneyimlerine değer verilmemesi, öğrencilerin neredeyse hiçbir alandaki kararları etkileyememesinin nedenleri arasında sayılabilir. Örneğin, öğrencilere müfredat kapsamındaki eğitim süreçlerini ya da okul kurallarını şekillendirmek için neredeyse hiçbir olanak tanınmamıştır. Oysa, öğretim programları ve materyallerinin tasarımında, sınıfıçti etkinliklerin ve öğrenme-öğretme yöntemlerinin belirlenmesinde, ölçme-değerlendirme süreçlerinde, tüm bu süreçleri birebir ve en yakından deneyimleyen özneler olarak tüm çocukların katılımının sağlanması; çocukların geribildirimleri ve görüşlerinin, sistematik olarak öğrenme-öğretme süreçlerinde ilişkin karar alma mekanizmalarına dahil edilmesi gerekir.

Öte yandan, merkeziyetçi yapı ve yaklaşımlar çocukların eğitim politikalarına ve uygulamalarına ilişkin tartışmalara katılımını önemli ölçüde sınırlasa da, okullar belirli konularda çocuğun katılım hakkının yaşama geçmesini destekleyecek hareket alanlarına da sahiptir. Raporun yazım sürecinde çeşitli okullarda karşılaşılan iyi örnekler de bu durumun bir göstergesidir. Ancak, bu iyi örnekler küçük çaplı, sınırlı sayıda ve yöneticiler ve/veya öğretmenlerin inisiyatiflerine bağımlıdır. Okulların sahip oldukları hareket alanının çoğu zaman yeterince kullanılamaması, okul çalışanlarının donanımı ve tutumlarıyla da yakından ilişkilidir. Eğitim politikalarını geliştiren ve uygulayan yetişkinlerden öğrencilere yayılan ve bir kısır döngü oluşturan çocukların kararlara katılabileceğine dair inançsızlık ve motivasyon eksikliği, öğrencilerin okul yönetiminde rol üstlenememeleriyle birlikte okulda her paydaş için yaşanacak olumlu dönüşümü güçleştirmektedir. Ek olarak, kağıt üzerinde öğrencilerin ilgili kararlara katılımı görece olanaklı görünen sosyal etkinlikler ve seçmeli dersler gibi alanlarda, bu güçlükler zaman, mekan ve diğer olanakların kısıtlılığı gibi başka nedenlerle daha da köklü hale gelmiştir.

Son olarak, durum analizi raporunun yazım süreci de okullarda çocuk katılımına ilişkin bazı sınırlılıklara işaret etmiştir. Öncelikle, çocukların süreçlerde aktif biçimde rol aldıkları, araştırma sorularının şekillenmesine ya da bulguların yorumlanmasına katkıda buldukları araştırmalara Türkiye’de rastlanmamıştır. Mevcut araştırmaların çoğu, sadece, farklı paydaşların algılarını sorgulayan, okullardaki karar alma süreçlerine bakmayan ve katılımı bir süreç olarak değerlendiremeyecek anketlere dayalıdır. Hakkında en çok sayıda akademik çalışmaya rastlanan okul öğrenci meclisleri ile ilgili araştırmaların azımsanamayacak bölümü bu tür araştırmalara örnektir. Bu konudaki araştırmaların diğer temel bir sınırlılığı, eleştirel bir yaklaşım benimsemeksizin okul öğrenci meclislerine dayanak teşkil eden yönergede yer verilen amaçların çocuk haklarına hizmet ettiğini, düzenlemelerin ise amaçları gerçekleştirecek nitelikte olduğunu varsaymalarıdır. Seçim süreciyle ilgili düzenlemelerin ne ölçüde yaşama geçtiğine bakmak önemli bir araştırma konusu olmakla birlikte

sadece buna odaklanan araştırmalar, meclislerin öğrenci katılımını nasıl etkilediğine ilişkin soruları yanıtız bırakmaktadır. Özet olarak, çocuğun katılım hakkını ve demokratik okul yönetişiminin gereklerini dayanak alan ve bu yönde yapılandırılmış, okullardaki süreçleri başta çocuklar olmak üzere farklı paydaşların gözünden inceleyen çalışmalara gereksinim vardır. Böylece, gelecek politika adımları daha kapsamlı bir veri temelinden hareketle atılabilecektir.

Sonuç olarak, çocukların, yaşamlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri ve gelişimleri ile gelecekleri üzerinde eşsiz bir etkiye sahip olan okullarında, kendilerine ilişkin alınan kararlara dönük görüşlerini ifade etmeleri ve bu görüşlerin etkili olması güvence altına alınmalıdır. Bu, her şeyden önce devletin temel bir yükümlülüğüdür ve çocukların tüm haklarının yaşama geçmesi için önemli bir gerekliliktir. Ayrıca, öğrenci katılımının okullarda daha nitelikli bir eğitim verilmesine ve okul yaşamının iyileştirilmesine katkıda bulunduğu da bilinmektedir. Okullarda çocukların katılım haklarını tam olarak kullanabilmeleri için gerek ulusal gerek okullar düzeyinde atılabilecek pek çok adım vardır ve bu süreçte ÇHK'nın genel yorumları, çocuk hakları üzerine çalışan ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerinin hazırladığı kaynaklar vb. yol gösterici pek çok araçtan yararlanılabilir. Okullarda, *saydam ve bilgilendirici, gönüllü, saygılı, ilgili, çocuk dostu, içermeci, eğitim ile desteklenmiş, güvenli ve risklere duyarlı, hesapverebilir* katılım süreçleri oluşturulması, Türkiye'de çocuk haklarının farklı alanlarda da yaşama geçmesini destekleyecektir.

Kaynaklar

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013). *Ulusal çocuk hakları strateji belgesi ve eylem planı*. 8 Temmuz 2014, http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/upload/Node/10610/files/ULUSAL_COÇUK_HAKLARI_STRATEJI_BELGESI_VE_EYLEM_PLANI.pdf

Bäckman, E. ve Trafford, B. (2007). *Democratic governance of schools*. 19 Temmuz 2014, http://www.coe.int/t/dg4/education/ibp/source/Democratic_Governance_of_Schools_en.pdf

Çelik, Z., Boz, N., Gümüş, S. ve Taştan, F. (2013). *4+4+4 eğitim reformunu izleme raporu*. Ankara: Eğitimciler Birliği Sendikası.

Çelikaş, S. (2009). *Ortaöğretim öğrencilerinin etkili okul öğrenci meclisi algıları (Bakırköy ilçesi örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÇHK (Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi) (2001). *General comment no. 1: The aims of education*. 18 Temmuz 2014, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G01/412/53/PDF/G0141253.pdf?OpenElement>

ÇHK (2005). *Genel yorum no. 5: Çocuk Hakları Sözleşmesi genel uygulama önlemleri*. 24 Eylül 2014, <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/BMCHK-Genel-Yorum-5-Genel-Uygulama-Onlemleri.pdf>

ÇHK (2009). *General comment no. 12: The right of the child to be heard*. 2 Temmuz 2014, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>

ÇHK (2012). *Concluding observations: Turkey*. 2 Temmuz 2014, http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/co/CRC_C_TUR_CO_2-3.pdf

ÇHS (Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme). 20 Temmuz 2014, <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>

ÇOÇA (İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi) (2013). *Sarıyer'deki okullar demokratikleşme yolunda*. 2 Temmuz 2014, https://www.dropbox.com/s/fbavnhpfc8a8x79/K%C2%9Elavuz_25092013.pdf?m

ÇOÇA (2014). *Ortaokul düzeyinde okul meclislerinin geliştirilmesine yönelik öneri notu*. 14 Ekim 2014, <http://www.cocukcalismalari.org/sariyerdeki-okullar-demokratikleşme-yolunda-oneriler-metni/>

Davies, L., Williams, C., Yamashita, H. ve Ko Man-Hing, A. (2006). *Inspiring schools impact and outcomes: Taking up the challenge of pupil participation*. Carnegie Young People Initiative & Esmee Fairbairn Foundation.

Demokrasi Kuşağı Projesi Demokratik Okul Kültürü Çalışma Grubu (2013). *Ön test sonuçları final raporu: Demokratik okul kültürü, yayımlanmamış çalışma grubu raporu*.

ERG (Eğitim Reformu Girişimi) (2011). *Eğitim izleme raporu 2010*. 9 Eylül 2014, http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/EIR2010_SON_0.pdf

ERG (2012a). *Eğitim izleme raporu 2011*. 5 Temmuz 2014, http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/EIR2011.19.12.12.WEB_.pdf

ERG (2012b). *Seçmeli değil "isteğe bağlı" din eğitimi!* 15 Ekim 2014, http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/DinEgitimi.Bilgi_.Notu_.ERG_.080312.pdf

ERG (2014). *Eğitim İzleme Raporu 2013*. İstanbul: ERG. 7 Ocak 2015, <http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/EIR2013.web.pdf>

Eurydice (2012). *Citizenship education in Europe*. 12 Mayıs 2014, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/139EN.pdf

Galler Hükümeti (2011). *Pupil participation - Good practice guide*. 9 Ekim 2014, <http://www.pupilvoicewales.org.uk/uploads/publications/540.pdf>

Genç, S. Z., Güner, F., Pala, P. ve Acar Kocaoğlu, G. (Güz 2011). İlköğretim öğrencilerinin "Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi"ne yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim*, 192, 26-42.

Gömlüksiz, M. N. ve Cüro, E. (2011). *Demokratik yurttaşlık eğitimi bağlamında okul öğrenci meclisleri*. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(40), 61-79.

Gürkan, G., Koyuncu, F., Şaşmaz, A. ve Dinçer, M. A. (2014). *Temel eğitimin kademeliendirilmesi sürecinin izlenmesi*. İstanbul: ERG ve TEGV.

Güven, M., Çam, B. ve Sever, D. (Yaz 2013). Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesi uygulamalarının ve kazanımlarının değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 1-23.

Hart, R. (1992). *Children's participation from tokenism to citizenship*, Innocenti Essays, No.4.

Huddleston, T. (2007). *From student voice to shared responsibility*. Londra: Citizenship Foundation.

Kalkınma Bakanlığı (2013). *10. kalkınma planı*. 29 Mayıs 2014, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/518/OnuncuKalkinmaPlanı.pdf>

Kamburoğlu, A. (2009). *İlköğretim öğrencilerinin yönetime katılımı ve yönetime katılımın öğrenciler üzerindeki etkileri (Üsküdar ilçesi örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Landsdown, G. (2011). *Every child's right to be heard: A resource guide on the UN Committee on the rights of the child general comment no 12*. Londra: Save the Children.

Landsdown, G. ve Karkara, R. (2006). Children's right to express views and have them taken seriously. *Lancet*, 367, 690-692.

MEB EARGED (Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Daire Başkanlığı) (2007). *Planlı okul gelişim modeli: Okulda stratejik yönetim*. 18 Temmuz 2014, <http://yegitek.meb.gov.tr/earged/arasayfa.php?g=33>

MEB EARGED (2008). *Seçmeli derslerin seçim kriterlerinin değerlendirilmesi araştırması*. Ankara: MEB.

MEB EARGED (2011). *MEB 21. yüzyıl öğrenci profili*. 22 Eylül 2014, http://www.meb.gov.tr/earged/earged/21.%20yy_og_pro.pdf

MEB İKGM (Milli Eğitim Bakanlığı İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü) (2014). *Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumları yöneticilerinin görevlendirilme kılavuzu*. 2 Temmuz 2014, http://personel.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_06/17121642_etmkuurumuynetclergrevlendirmekilavuzuustyazi.pdf

MEB OGM (Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü) (2009). *Ortaöğretim sosyal etkinlik dersi öğretim programı*. Ankara: MEB.

MEB SGB (Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı) (2009). *MEB 2010-2014 Stratejik Planı*. 8 Temmuz 2014, http://sgb.meb.gov.tr/Str_yon_planlama_V2/MEBStratejikPlan.pdf

MEB SGB (2011). *Türk Eğitim Sisteminin Örgütlenmesi-2011*. 29 Mayıs 2014, http://sgb.meb.gov.tr/eurydice/kitaplar/Turk_Egitim_sistemi_2011/Turk_Egitim_Sisteminin_Orgutlenmesi_2011.pdf

MEB SGB (2013). *Milli Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Plan Hazırlık Programı*. 4 Kasım 2013, http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_09/20035209_meb_20152019_stratejik_plan_hazirlik_programi.pdf

MEB TEGM (Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü) (2012). Seçmeli Dersler konulu genelge. Genelge no: 2668, tarih: 31.08.2012.

MEB TTKB (Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı) (2005). İlköğretim Okulu Haftalık Ders Çizelgesi konulu karar, karar tarihi: 14.07.2005, karar no: 192. Yayımlandığı Tebliğler Dergisi tarihi ve sayısı: Ağustos 2005, 2575.

MEB TTKB (2010). Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesi konulu karar, karar tarihi: 20.07.2010 tarihli, karar no: 76. Yayımlandığı Tebliğler Dergisi tarihi ve sayısı: Ağustos 2010, 2635.

MEB TTKB (2012). İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesi konulu karar, karar tarihi: 25.06.2012, karar no: 69. Yayımlandığı Tebliğler Dergisi tarihi ve sayısı: Temmuz 2012, 2658.

MEB TTKB (2013). İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesinin Ortaokul Kısmında Değişiklik Yapılması konulu karar, karar tarihi: 28.05.2013. Yayımlandığı Tebliğler Dergisi tarihi ve sayısı: Haziran 2013, 2669.

Milli Eğitim Bakanlığı Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi. Yayımlandığı Tebliğler Dergisi tarihi ve sayısı: Eylül 2004, 2564.

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Standartları Uygulama Yönergesi. 29/06/2011 tarihli ve B.08.0.İGM.0.08.01.01.020/8051 sayılı Makam Onayı. 5 Temmuz 2014, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/8080_8051.html

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. Yayımlandığı Resmi Gazete tarihi ve sayısı: 27.08.2003, 225.

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği. Yayımlandığı Resmi Gazete tarihi ve sayısı: 13.01.2005, 25699.

Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. Yayımlandığı Resmi Gazete tarihi ve sayısı: 26.07.2014, 29072.

Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği. Yayımlandığı Resmi Gazete tarihi ve sayısı: 07.09.2013, 28758.

Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği. Yayımlandığı Resmi Gazete tarihi ve sayısı: 17.04.2001, 24376.

Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Okul Öğrencilerinin Kılık ve Kıyafetlerine dair Yönetmelik. Yayımlandığı Resmi Gazete tarihi ve sayısı: 27.11.2012, 28480.

Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumları Yöneticilerinin Görevlendirilmelerine İlişkin Yönetmelik. Yayımlandığı Resmi Gazete tarihi ve sayısı: 10.06.2014, 29026.

Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul Öğrencilerinin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Yayımlandığı Resmi Gazete tarihi ve sayısı: 23.07.2013, 28718.

Mutluer, N. (2013, 15 Ocak). Türkiye'de Alevilik: "Seçmeli din dersi'nde dışlanacağım kaygısı". Milliyet. 19 Temmuz 2014, <http://gundem.milliyet.com.tr/turkiye-de-alevilik-secmeli-din-dersi-nde-dislanacagim-kaygisi-/gundem/gundemdetay/15.01.2013/1655403/default.htm>

Müderrişoğlu, S., Uyan Semerci, P., Yakut Çakar, B., Karatay, A. ve Ekim Akkan, B. (2013). *Çocuk refahı belgesi*. Ankara: UNICEF.

Nayır, F. ve Karaman Kepenekçi, Y. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında çocukların katılım hakları. *İlköğretim Online*, 10(1), 160-168.

OECD (The Organisation for Economic Co-operation and Development) (2010). *PISA 2009 results: What makes schools successful? Resources, policies and practices (Volume IV)*. 7 Ekim 2014, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264091559-en>

OECD (2013). *PISA 2012 results: What makes schools successful? Resources, policies and practices (Volume IV)*. 7 Ekim 2014, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264201156-en>

Özcan, E. G. (2010). *Ortaöğretim okullarındaki öğretmen ve öğrencilerin okul yönetiminin karar verme sürecine katılımlarının incelenmesi (Beypazarı örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özyıldırım, T. (2007). *Ankara ili ilköğretim okulu öğrencilerinin katılım hakkını kullanma durumlarına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Polat, S., Özoğlu, M., Yıldız, R. ve Canbolat, Y. (2013). *Ortaöğretim izleme ve değerlendirme raporu 2013*. 26 Mart 2014, http://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_02/14013735_ortaretimrapor2013.pdf

Protestan Kiliseler Derneği (2013). *2012 hak ihlalleri izleme raporu*. 19 Temmuz 2014, <http://www.protestankiliseler.org/?p=635>

Saldıroğlu, H., akıroğlu, A., Onat, E. ve evik Avcı, S. (2012). *İlköğretim kurumları standartları. Yöneticiler, öğretmenler, il eğitim denetmenleri ve uzmanlar için kavramsal temeller ve uygulama*. 5 Temmuz 2014, <http://egidir.meb.gov.tr/dosyalar/iks/IKS%20KILAVUZ.pdf>

Şahin, İ. (2006). İlköğretim müfredat laboratuvar okullarında yönetim süreci. *Ege Eğitim Dergisi*, 7(2), 1-25. 20 Temmuz 2014, <http://egitim.ege.edu.tr/efdergi/issues/2006-7-2/2006-7-2-1.pdf>

Tunç, B., Bülbül, T., Özdem G. (2012). Okul temelli yönetim girişimlerinin niteliğini anlamaya yönelik bir alışma. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12, 25-42.

Uyan Semerci, P., Müderrisoğlu, S., Karatay, A., Kılıç, Z. ve Oy, B. (2010). *ocuğun "iyi olma hali"ni anlamak: Kavramsallaştırma, durum tespiti, göstergelerin belirlenmesi*. TÜBİTAK Proje No: 108K235 sonuç raporu.

EK: 1

İKS sürecinde belirli alanlardaki durum saptanırken öğrencilerden hakkında görüş istenen ve istenmeyen konular (alt standartlar)

STANDARDA İLİŞKİN DURUMU SAPTAMAK İÇİN OKULDAKİ ÇOCUKLARIN GÖRÜŞLERİNE BAŞVURULUYOR	
No.	Alt Standart
1.1.3.	Oryantasyon Etkinlikleri: Okula yeni gelen çocuklar, veliler ve okul çalışanları için oryantasyon (tanıtım, bilgilendirme, uyum sağlama etkinlikleri vb.) faaliyetleri yapılır.
1.1.4.	Çocuklara, Velilere ve Okul Personeline Yönelik Motivasyon Artırıcı Çalışmalar: Okul yönetimi çocukları, velileri ve okul personelini motive edici çalışmalar yapar.
1.1.5.	Çocuğun Başarısı: Okul, çocuğun hedefleri doğrultusunda başarısının geliştirilmesi sürecini planlar, uygular ve değerlendirir.
1.1.6.	Çocukların Okul Yönetimine Katılımı: Çocukların okul yönetim sürecine etkin katılımı ile görüş ve eleştirilerini açıklamaları için olanaklar vardır ve bunlar çocuklar tarafından aktif olarak kullanılmaktadır.
1.1.9.	Özel Bilgilerin Gizliliği: Okulda çocukların, velilerin ve personelin hizmete ve/veya kişiye özel bilgilerin gizliliği korunur.
1.2.2.	Tüm Çocukların Okula Devamlarının Sağlanması: Okul, devamsızlığın erken tanınmasını, değerlendirmesini yapıp, bireyselleştirilmiş müdahaleler uygulayarak kız erkek tüm çocukların okula düzenli devamlarını sağlar.
2.1.1.	Çocukların Özelliklerini, İhtiyaçlarını ve İlgili Alanlarını Belirleme: Öğrenme süreci planlanmadan önce çocukların bireysel özelliklerini, öğrenme ihtiyaçlarını ve ilgi alanlarını tanımaya yönelik değerlendirme çalışmaları yapılır.
2.1.2.	Sınıf İçi Öğrenme Etkinlikleri: Sınıf içi öğrenme etkinlikleri çocukların özelliklerine ve öğrenme ihtiyaçlarına göre öğretim programlarının kazanımlarını destekleyecek biçimde planlanır.
2.1.3.	Eğitim Öğretim Materyalleri: Öğrenme materyalleri çocuğun öğrenme sürecine katılımını ve öğrenme becerilerini destekleyecek şekilde kullanılır.
2.1.4.	Ölçme-Değerlendirme: Ölçme değerlendirme uygulamaları, öğretim programı amaç ve kazanımları ile çocukların bireysel özellikleri dikkate alınarak planlanır ve sonuçları çocukların gelişimlerini destekleyecek şekilde kullanılır.
2.2.1.	Sosyal, Sanatsal ve Kültürel Etkinlikler: Okul; sosyal, sanatsal, kültürel etkinlik olanaklarını artırır ve çocukların bu etkinliklere katılımını destekler.
2.2.2.	Fiziksel Aktiviteler/Sportif Faaliyetler: Okul, fiziksel aktivite/sportif faaliyet olanaklarını artırır ve çocukların bu aktivitelere katılımını destekler.

2.2.3.	Rehberlik Faaliyetleri: Okul çocuklara ve velilere, bireysel, eğitsel ve mesleki rehberlik hizmetleri sunarak, kişisel ve mesleki gelişim süreçlerinde çocuklara danışmanlık eder ve sağlıklı gelişimlerine katkıda bulunur.
2.2.4.	Eğitim-Öğretim Mekânları ve Olanakları: Okulda, çocukların öğrenme ve gelişim ihtiyaçlarını karşılamaya uygun biçimde eğitim-öğretim mekânları ve olanakları çeşitlendirilmiştir.
2.2.5.	Eğitim-Öğretim Mekânlarındaki Donatım Malzemeleri: Okuldaki donatım malzemeleri Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'nün İlköğretim Kurumları Donatım Malzemeleri Standartları'na uygundur.
3.1.1.	Okulda Fiziki Güvenlik: Okul mekânları güvenlidir.
3.1.2.	Okul Yakın Çevresinin Güvenliği: Okulun yakın çevresi güvenlidir.
3.1.3.	Acil ve Riskli Durumlarda Güvenlik: Okulun acil ve riskli durumlar için planlama ve düzenlemeleri vardır.
3.1.4.	Taşımalı Eğitim Hizmetleri: Taşıma merkezi okullarda öğrenci taşıma araçlarında ilgili birimlerle işbirliği yapılarak güvenlik önlemleri alınır .
3.1.5.	Okul Pansiyon Mekânlarının Güvenliği: Okul pansiyon mekânları güvenlidir.
3.1.6.	Pansiyon Mekânlarının Fiziksel Uygunluğu: Pansiyon mekânları ve donanımı, çocukların sayısına, gelişimsel özelliklerine ve psiko-sosyal ihtiyaçlarına uygundur.
3.2.1.	Kişisel Rehberlik ve Psikososyal Destek Hizmetleri: Çocukların sağlıklı gelişimleri için psikolojik ve sosyal destek uygulamaları yürütülür.
3.2.2.	Okul ve Yakın Çevresinde Risk Faktörlerini Önlemeye Yönelik Çalışmalar: Okul ve yakın çevresinde risk faktörlerini önlemeye yönelik tedbirler alınır.
3.3.1.	Okulda Sağlık Hizmetleri: Çocukların sağlıklı gelişimlerini takip etme, destekleme ve geliştirmeye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri yürütülür.
3.3.2.	Okul Beslenme Hizmetleri: Okulda sunulan yiyecekler ve içme suyu çocuklar için sağlıklı ve yeterlidir.
3.4.1.	Okul Temizlik Hizmetleri: Okuldaki temizlik hizmetleri sağlık kurallarına uygun şekilde yürütülür.
3.4.2.	Pansiyonda Yatakhanelerin Sağlığa Uygunluğu ve Temizliği: Çocukların yatakhaneleri temiz ve sağlıklı uyumalarını sağlayacak şekilde düzenlidir.
3.4.3.	Pansiyonda Banyoların Sağlığa Uygunluğu ve Temizliği: Pansiyonların banyoları temiz ve çocukların yıkanma ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde sağlıklı ve düzenlidir.
3.4.4.	Pansiyonda Kişisel Temizlik ve Bakım Uygulamaları: Pansiyonda çocukların kişisel temizlik ve bakımları sağlanır.

STANDARDA İLİŞKİN DURUMU SAPTAMAK İÇİN OKULDAKİ ÇOCUKLARIN GÖRÜŞLERİNE BAŞVURULUYOR

No.	Alt Standart
1.1.1.	Okul Gelişimi: Okulda, stratejik planlamaya dayalı etkili bir okul gelişim planlaması yapılır, uygulanır ve sürekli geliştirilir.
1.1.2.	Mesleki Gelişim Etkinlikleri: Okul personeli, mesleki gelişimlerini çağdaş yaklaşımlar ve çocukların ihtiyaçları doğrultusunda yürütür ve personelin mesleki gelişim çalışmaları değerlendirilirken, meslektaşlarının, okul yöneticilerinin, il eğitim denetmenlerinin, çocukların ve velilerin görüşlerinden yararlanır.
1.1.7.	Velilerin Okul Yönetimine Katılımı: Velilerin okul yönetim sürecine etkin katılımı sağlanır.
1.1.8.	Öğretmenlerin Okul Yönetimine Katılımı: Öğretmenlerin okul yönetim sürecine etkin katılımı sağlanır.
1.2.1.	Tüm Çocukların Tespiti ve Okula Kayıt Edilmesi: Okul, kayıt kabul alanındaki nüfusa kayıtlı olan/olmayan zorunlu ilköğretim çağındaki tüm çocukları kaydeder.
2.1.5.	Özel Eğitim Uygulamaları: Özel eğitime ihtiyacı olan çocukların eğitim-öğretim süreçlerine uyum ve katılımları okuldaki kaynaştırma yoluyla eğitim uygulamaları ile desteklenir.
2.3.1.	Okulun Eğitim-Öğretim için Çevredeki Olanaklardan Yararlanması: Okul, çevre olanaklarından yararlanarak kurduğu işbirlikleri ile eğitim-öğretimi geliştirir.
2.3.2.	Okulun Olanaklarının Çevre Tarafından Kullanılması: Okul, olanaklarını çevrenin kullanımına sunarak okul ve çevre bütünleşmesini sağlayıp, çocuğun çevresinin eğitimini destekler.

EK: 2

“Görev süreleri uzatılacak eğitim kurumu müdürleri için değerlendirme formu”nda yer alan, öğrenci meclisi başkanı tarafından kullanılacak ölçütler

1	Öğrencilerin eğitim kurumu yönetim sürecine etkin katılımı için fikirlerine ve ürettiklerine değer verir.
2	Öğrencilerin eleştirilerini açıklamaları için uygun tartışma ortamı sağlar ve onları dinler.
3	Eğitimin kurumunun imkanlarını öğrencilerin kullanımına açar.
4	Öğrencilerin başarısını önemser ve bu yönde çalışmalar yapar.
5	Öğrencilerde ulusal ve evrensel değerlerin gelişmesini destekler ve model olur.
6	Eğitim kurumunda müzik, spor, resim vb. kulüp faaliyetlerinin etkinliğini sağlar ve geliştirilmesi için zemin hazırlar.
7	Herhangi bir ırka, bireylere ve inançlara karşı ayrımcılık yapmaz.
8	Öğrencilerle ilgili kayıtlarda gizlilik ilkesine uyar.
9	Öğrencinin kişisel gelişimini ailesi ile paylaşır.
10	Davranışlarında ve sözel tepkilerinde saygı, sevgi öğelerine yer verir.

Demokratik Okullara Doğru: Öğrencileri ve Okulları Güçlendiren Katılım Uygulamaları

Bu yayın Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yardımıyla hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinden yalnızca İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi ve Eğitim Reformu Girişimi sorumlu olup, herhangi bir şekilde AB ve Türkiye Cumhuriyeti'nin görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.